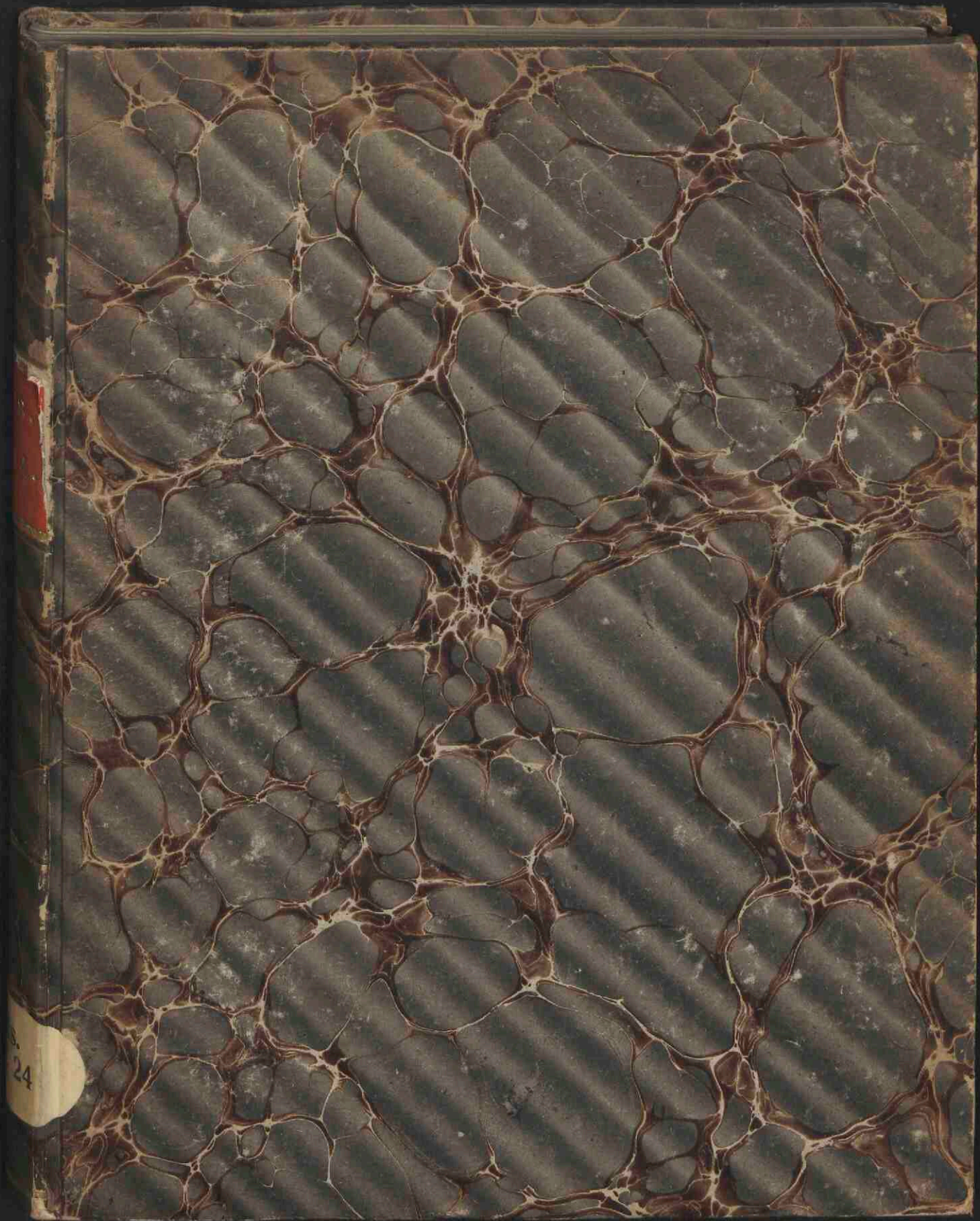

Reis langs Rijn en Moezel naar de Beiersche Pfalz en den Taunus, 5 Sept. - 7 Oct 1854

<https://hdl.handle.net/1874/389729>

24

Hs.
0 C 24

Carton 102

O. C. 24

Hss. Ackersdijck.

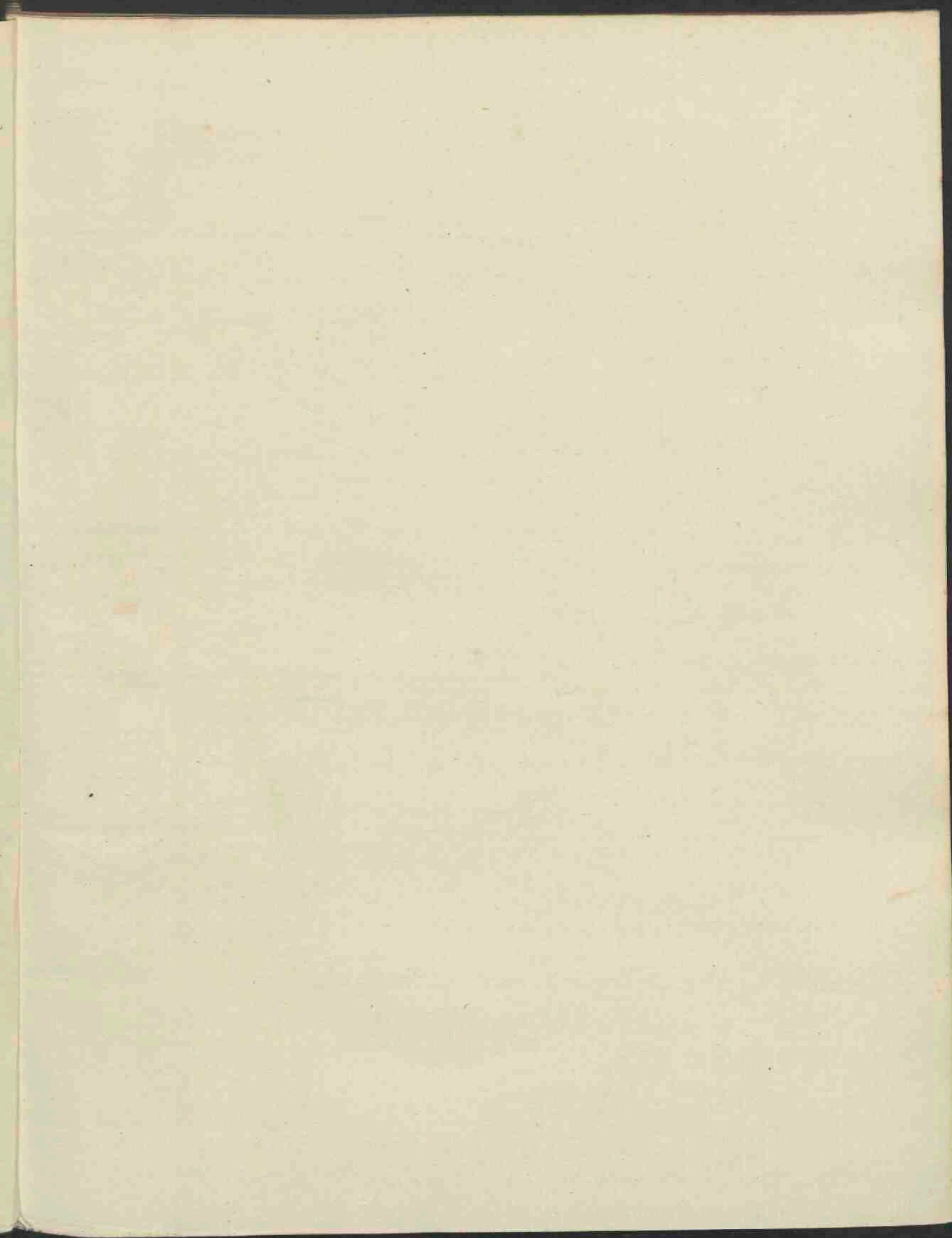
27

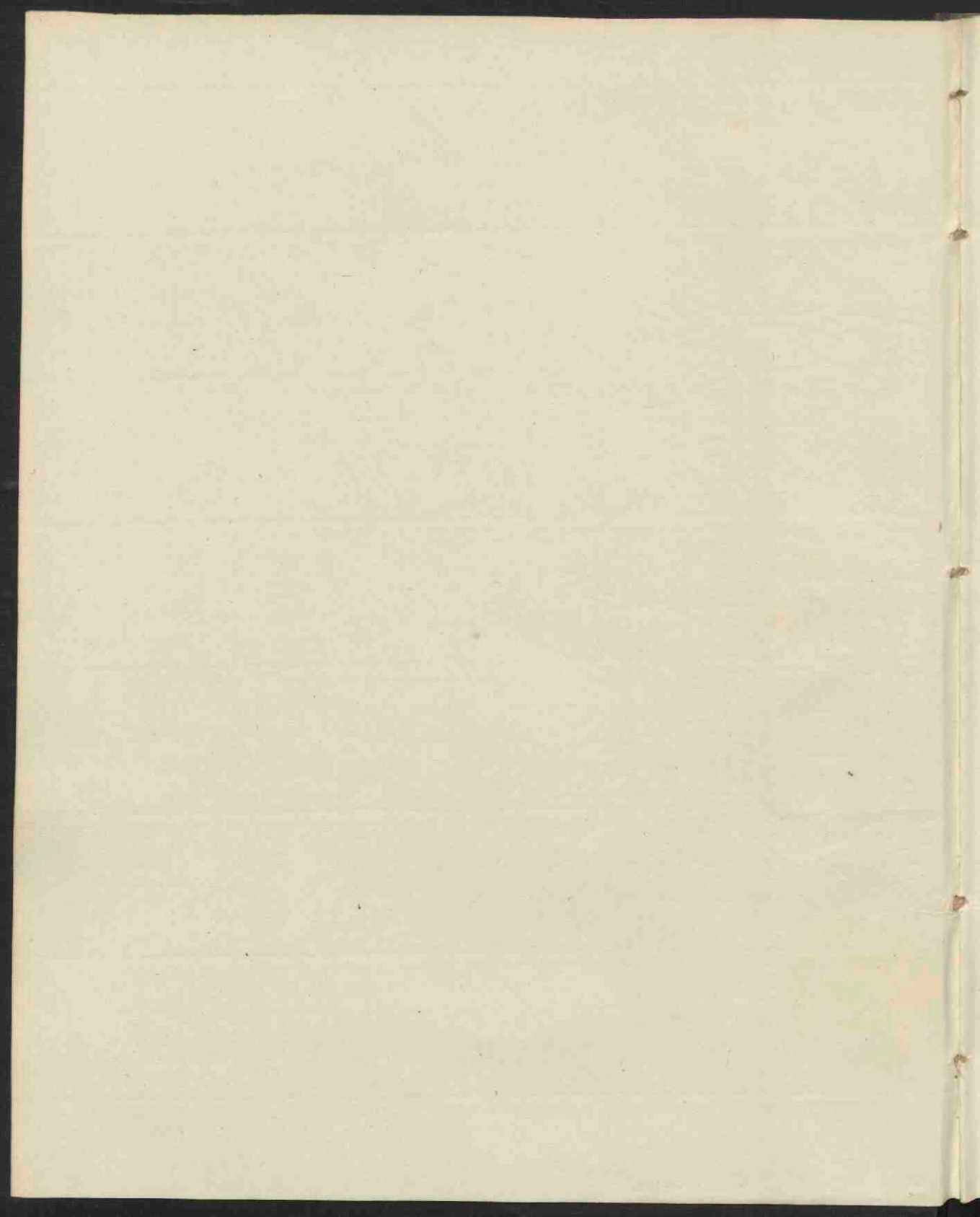
Fls. Achard. 27.

WESTBROOK

1891

1891

Dinsdag 5 September 1854. Een kleine reis
 naar voor afschijning en verfrisning wenschelyk,
 en toch werd zy ditmaal lang uitgesteld. Heden
 avond te 7 u. werd zy ondernomen. Wy gingen
 naar Aoukew, waar wy in de 'Loo over
 nachten. Het weder was by uitstek gunstig
 en de maan byna vol maakte den avond zeer
 aangenaam.

Woensd 6 Sept. Te 6 u. vertrokken wy na
 de Spaansboot ons de ons taal bekende naar
 op den Ryn te maken. Wy hadden weinig ge-
 volichap. Een Engelsche familie was te Lon-
 menik afgevoeren en moest verplassen naar
 Aoukew, omdat zy geen andere pas had dan
 van den Nederlandschen Consul May in Londen
 en bleef om naar Nederland te reizen. Ons
 liep men toe hoewel myn pas verjaard was.

Een reiziger wakte ons medelyden; hy was byna
 blind en ging zoo al wy naar Keulen. Hy ver-
 haalde ons dat hy door den bekenden oogenarts
 van Leuw in Gräfsath zeer verkeernd behandeld was,
 zoo dat hy veel erger geworden was. Men kwam by
 van Kleef waar een goed instemmelyk gezond

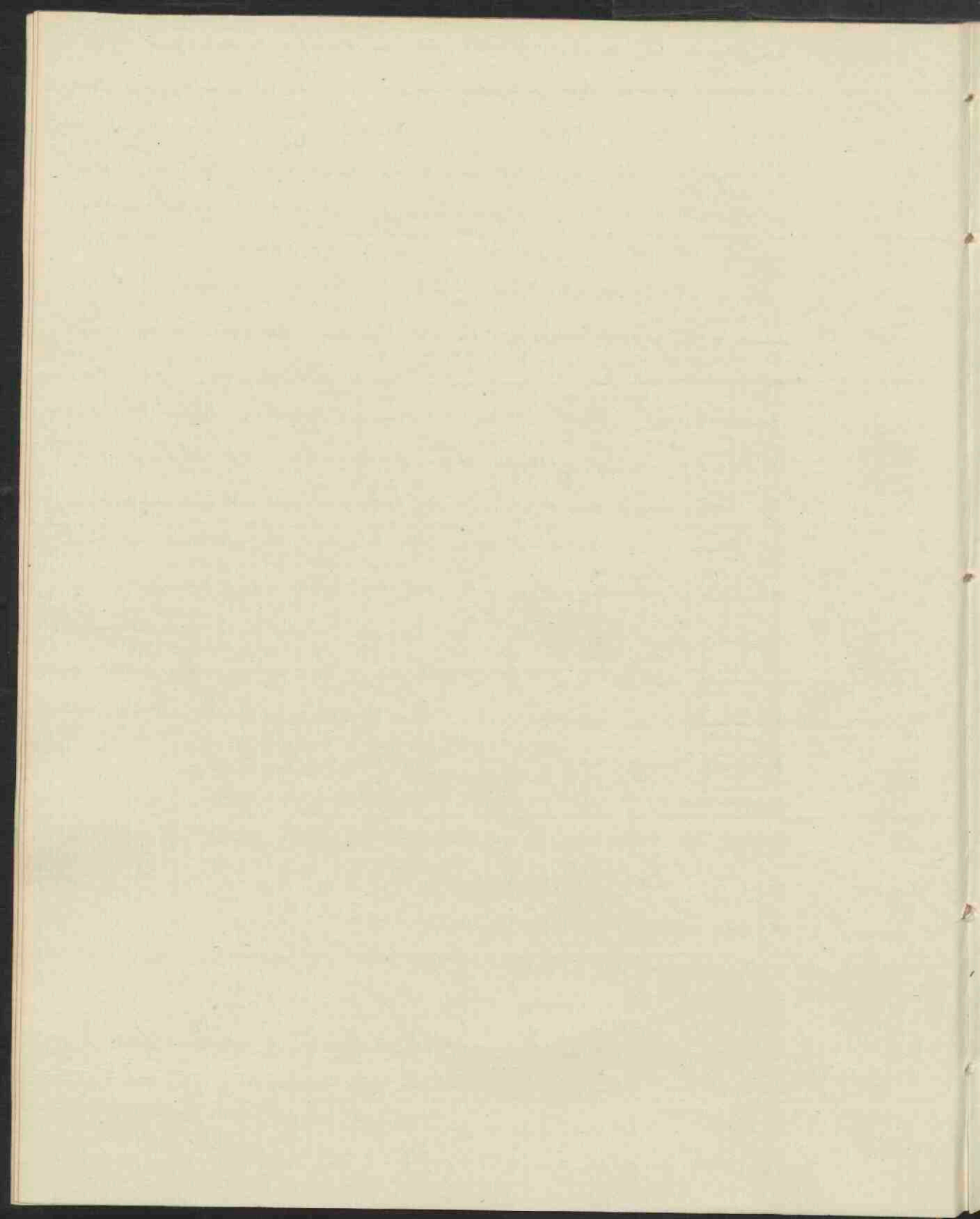

vogasti is, wiens hand by en dacht te voegen. Wy hebben dien hulpbetreuerden niet, als of by tot ons behoude, bystaan en van het doel zyns niet gebragt. Te 6 is bereikt by Duffeldorf, van waar wy op den spoorweg naar Duits reizen en in Belleme goede herberg vanden.

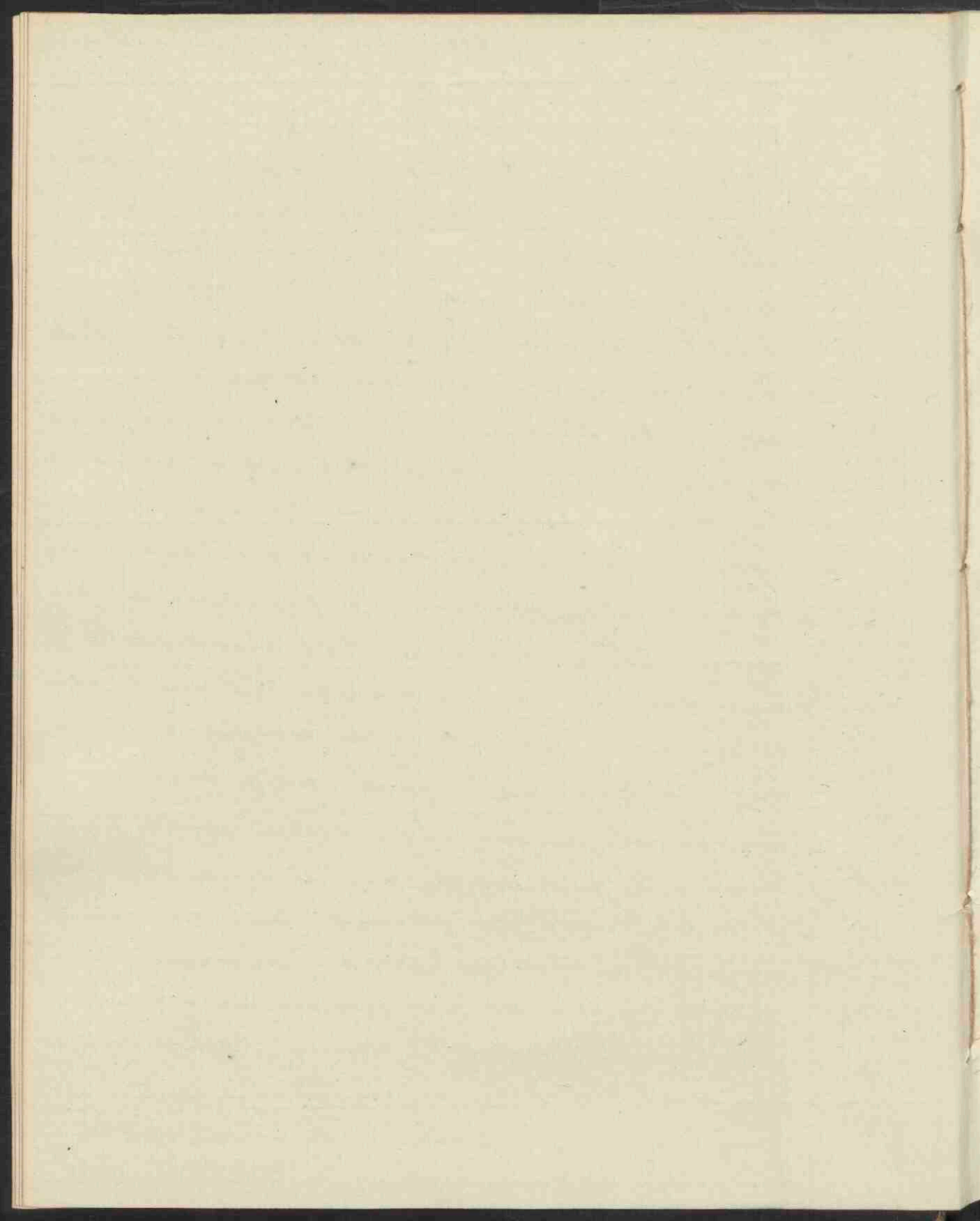
Nu, dese dappere valt overigen, weinig te k... inuizen. Met eenige landlieden hebben wy wof al gespraak, maar zy hadden noch ons geen begrip der belang. Een Belg verhaalde my van de groot te uitbreiding der glasfabrieken te Rhurost; die worden ondernomen door de Maatschappij de Phoenix, waarvan de zetel te Aken is en die op verscheiden plaatsen glasmeltheryen en smederyen oprigt. Zy heeft groot kapitaal en werkt op zeer uitgebreide schaal. Hy was van Charlevoi gekomen, en er waren te Rhurost 3 tot 400 Belgische werklieden, de overige zyn Duitchers, geen enkele Engelsman. Het goede loon trakt de arbeiders derwaards. Het glas verkrygt men te Rhurost uit de ruizen van het Hartog, dom Grafau.

Donderdag. 7 Sept. Wy slagen het een uur in Keulen. Het weder was niet gunstig; evenwel maakte ten my van de gelegenheid gebruik om den Dom te bezochten, waaraan sedert wy dien het laatste gezien hebben aanzienlyk aangebouwd was. Het zypor. Local is grotendeels voltooid, en vier groote getuilen

deende kunstert zijn geplaatst. Men heeft ook de
 gemelken der omgaven grootendels verbaard en
 er wurde nu gebouwd aan het gewelf van het
 Schip der kerk. Er blyft toch nog veel te doen,
 en indien men vaststijng zoo als in de laatste
 jaaren, zonde het nog 30 tot 40 jaaren dueren, eer
 deze groote kerk naarlij werd. Toen lag kwa-
 men was er deent in het chaot, na den afloop
 hiervan bezagen my dat gedeelte der naauwkeu-
 rig Dit schoone en netken gebouw maakt tal
 ken op my dieper indruk, hievel ik de waarde der
 kunst niet behoorlyk kan waarden. Het is een
 verwant gevoel met dat wat men ontwaart
 by het zien der netkenene natuurfontein, het
 gevoel van het oneindige. De bouwmeester
 was daaraan verouderd geweest zijn, om het plan
 te kunnen ontwerpen. Zulke tempels zijn buiten
 twyfel in harmonie met de edelste behoeften
 der menschelyke ziel, en zy hebben groote wa-
 de voor de ontwikkeling van de bewustheid der
 onsterfelykheid: "That pleasure here, that found
 before, that longing after immortality."

En is in den yver der protestanten, om dit monu-
 ment van de katholieke christenheid te vultogen,
 een soort van bulle of tempel tot het geen zy
 vreeser verwoopen hebben. De weering tegen de
 bouwmaats en plompe onplezieren van hetgeen zich de

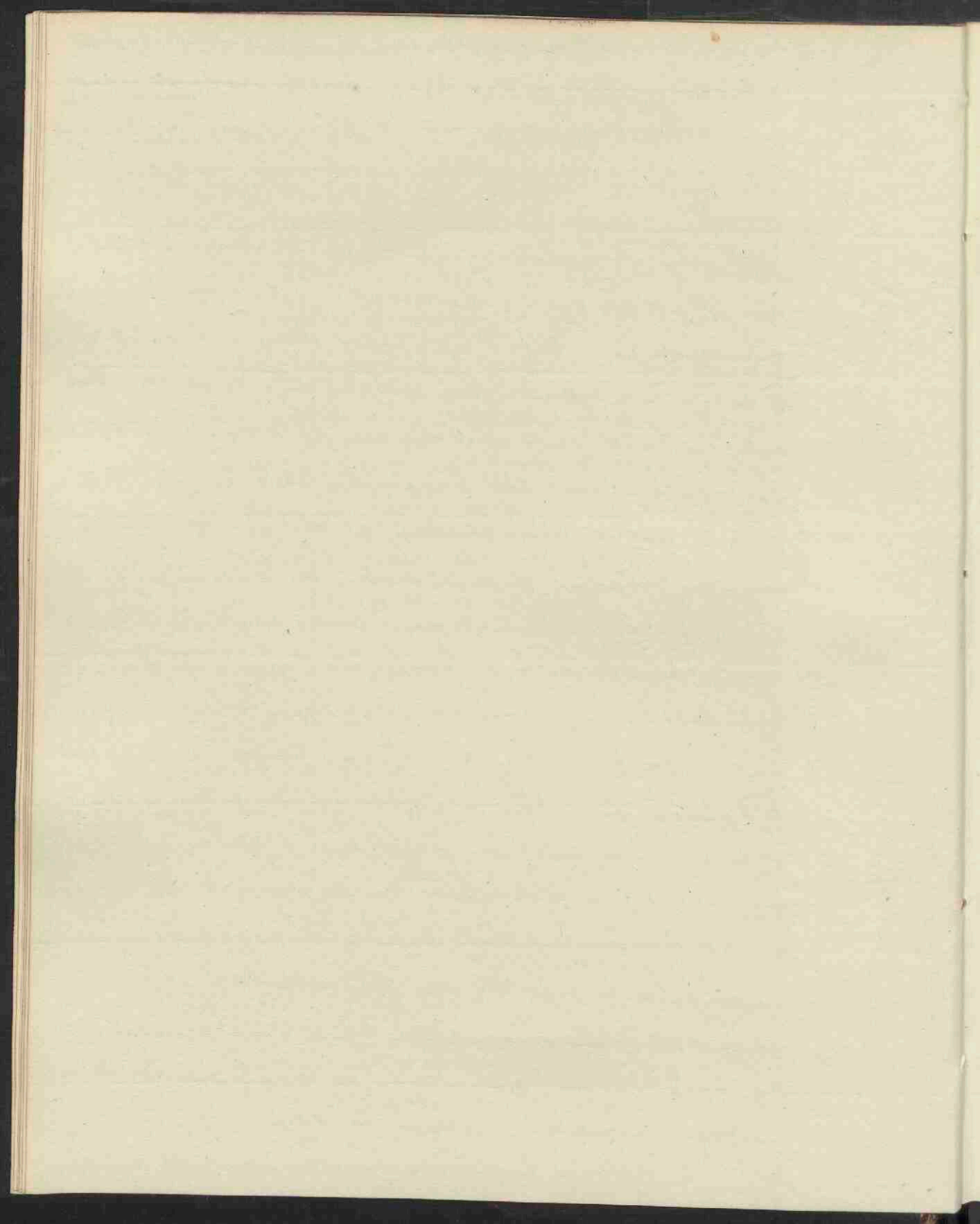
kerk van Rome uit de verschillende godsdiensten
had toegevoegd, heeft in de zestiende eeuw de
hervorming daer ophouden; doch niet die ontkend-
selen heeft men het verkeren en pastushe groeten
deels ook verworpen. Men heeft aansaankelyk ge-
praag verstandig christelyk in de plaats van byse-
lovy te zyn, doch men is dat dogmatiek en ei-
gendumhelyk heerskerklyk geworden. Men ge-
vaelt men het onkundere van deze misting, het
leidge van een stelzel dat noch niet de vrede noch
met de poete in harmonie te brengen is; en
termyt men reeds voolang de ongermydheid be-
gaan heeft, om een gezag voor het geloof te willen
daartellen, zonder den grondslag van dat gezag
te erkennen; - zoo vervalt men nu in een
tweede ongermydheid, om namentlyk de poete, de
kunt van de oude kerke te willen terugke-
men, termyt men de traditie, met name die der
heiligen, - al datgene waerop die poete rust,
verworpen heeft. De onconsequentie is in het
oog vallend. Het is blyken dat aan de be-
hefte voor het vooruitgaand menichdom door
de beide stelzels niet kan valdaan worden.
Zulke en nog veel meer bespiegelingen kwamen by my
op termyt ik door de heerlyke gemelken van den bouw-
ging. Ik heb op de laage Alpen zoo menigmaal over

Het is ont heiden, als vroeger, Ziet in het oog
gevallen dat Keulen, in vergelyking van ande-
re Steden, welke naauwe, donkere Straten heeft,
maar temer dat er de onrindelykheid nog
zoo groot is. Overal ziet men vuilnis, morsig
Hieldaand water, en ontwaart men slechte
lucht, die daarom opstijgt. Het mage nuwege-
lyk zyn, onmogelyk ware het niet, om dat
kwaad, waardoor onmisbaar de gezandheid
benadeeld wordt, en voortdurend een onaan-
gemame gewaarwording te weeg brengt, weeg
te nemen. De faemende welvaart moet ook
die verbetering doen geboren worden.

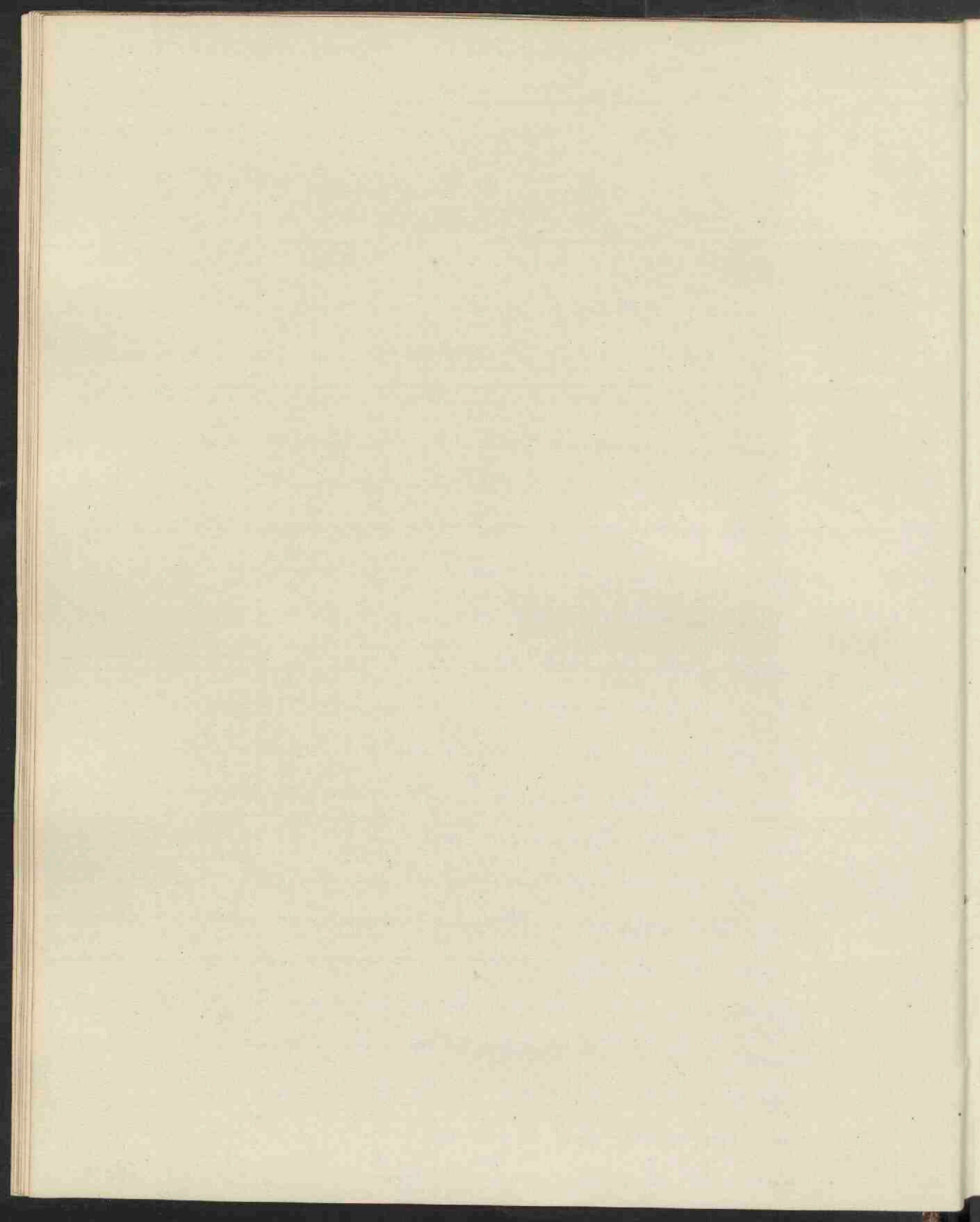
5
die ontwerpen van de nacht. Zy zijn gemist konow
oude herstelling; maar het is ons geoorloofd eenig
vins ontrekken daarvan te benedigen, al kunnen
wij voor anderen geene voldoende oplossing
geven.

Te één uur verlieten wij Keulen en namen
den Rijn op naar Coblenz. Het water werd
zwaarder betes om ons deze schone reize
te laten genieten. Het gezelschap was vrij tal-
ryk, en toch met den besten wil vond ik bijna
geen gelegenheid tot gesprek. Het waren meest
lieden uit de omstreken, velen die elkaander
kenden, vooral fabrikanten en handelaars
wie men de aanmatiging van rijkdomen rijk-
dom, den toon van noormaanken, by gemis
der beschaving van den hooger stand, aan-
zag. De gewone soort van reizende handel-
bedriegen, met wie men maar al te gemakke-
lyk kennis maakt, heeft my gisteren en heden
gehinderd; men herkent ze dadelyk aan hunne
gruwte vrymudigheid, hunne onafgebroken spreek-
zaamheid, terwyl hunne gesprekken behalve some
vergeef en loffe geestigheden bijna niets bevatten.
Wij kwamen te 8 ure aan, en vonden in de Drie
Zwitsers uitstekend goede herberg.

Van de weinige gesprekken wil ik ook iets optekenen.

nem. Een onderwyzer uit Crefeld, die met eenige
 knapen naar Balandseeb ging, sprak met my
 over de groote bedrijvigheid van die fabriekstad,
 twee bevolking reeds, tot 4,000 zokkelaars is. Men
 houdt er veel byna uitsluitend bezig met het
 maken van zoen stoppen, vooral flanel. Speu-
 nen getuigt er niet. Van andere fabrieken is
 een lakfabriek van belang, zy bezit heel van
 de nagering voor het lajer. Men behaant de zeden
 uit verschillende landen, in den laatsten tyd ook
 uit China. Deze tak van fabrieken is aan groo-
 te wispelvalligheden blootgesteld. De grond-
 staf is meer dan andere onpactady in proys, dit
 wyf in korten tyd honderd procent hooger of
 lager. De betree uitslag van de teelt in het een
 dan in het andere jaar heeft slechts voor een
 klein gedeelte invloed op die verandering. De
 afzet hooge grootendeels van made en Smaak
 af. Dit is byzonder het geval in Amerika, dat
 de voornaamste markt oplevert. Als de fabrieka-
 ten behagen is er byna onbeperkte gelepenheid, om
 tegen hooge proysen te verkoopen. Doch in het om-
 gekerde geval vindt men geheel geen afzet, ook
 niet, zoo als in andere landen, door de proysen te
 verlagen. Het was onlangs gebeurd dat groote
 herendingen, die ingespaerd en waaraan de talen
 bestaand waren, in haar geheel zyn tempggerand.

naar Crefeld. Men slaagde er in die stappen van
voort te verrandere, van breede pluinolen weefels,
maakte men lint met zekere versiering. Zoo werd
alles op nieuwe verrandere, en weder de kullen be-
taal. Dat lint was toen zoo in den smaak, dat de
korten volkomen gezocht werden, en de andere
mijn in haar geheel gaede verandering gaf.

Het is opmerkelijk dat de zijde-fabrieken van al,
gemeen taenemen. Die van Lyons en andere plaat-
sen in Frankryk zyn weder in vallen. Alas; -
in Bazel en Zurich vernam ik voor twee ja-
ren dat zy zich zeer uitbaaden; - behulna
in Crefeld nemen zy ontragdelijk toe in
Elberfeld. In Engeland zyn zy zoo verscutte,
gaan, dat ook uit dat land aansienlyke uit-
voer plaats grypt. De soort der voortbreng-
sels in alle die plaatsen is verschillend, en het
is als of zy elkander niet in den weg staan.
De oploping van dit schynbaar noodsel is wel
dat de algemeene taeneming van rykdom
en veelde welke groote uitbreiding van
verbruik te weeg brengt.

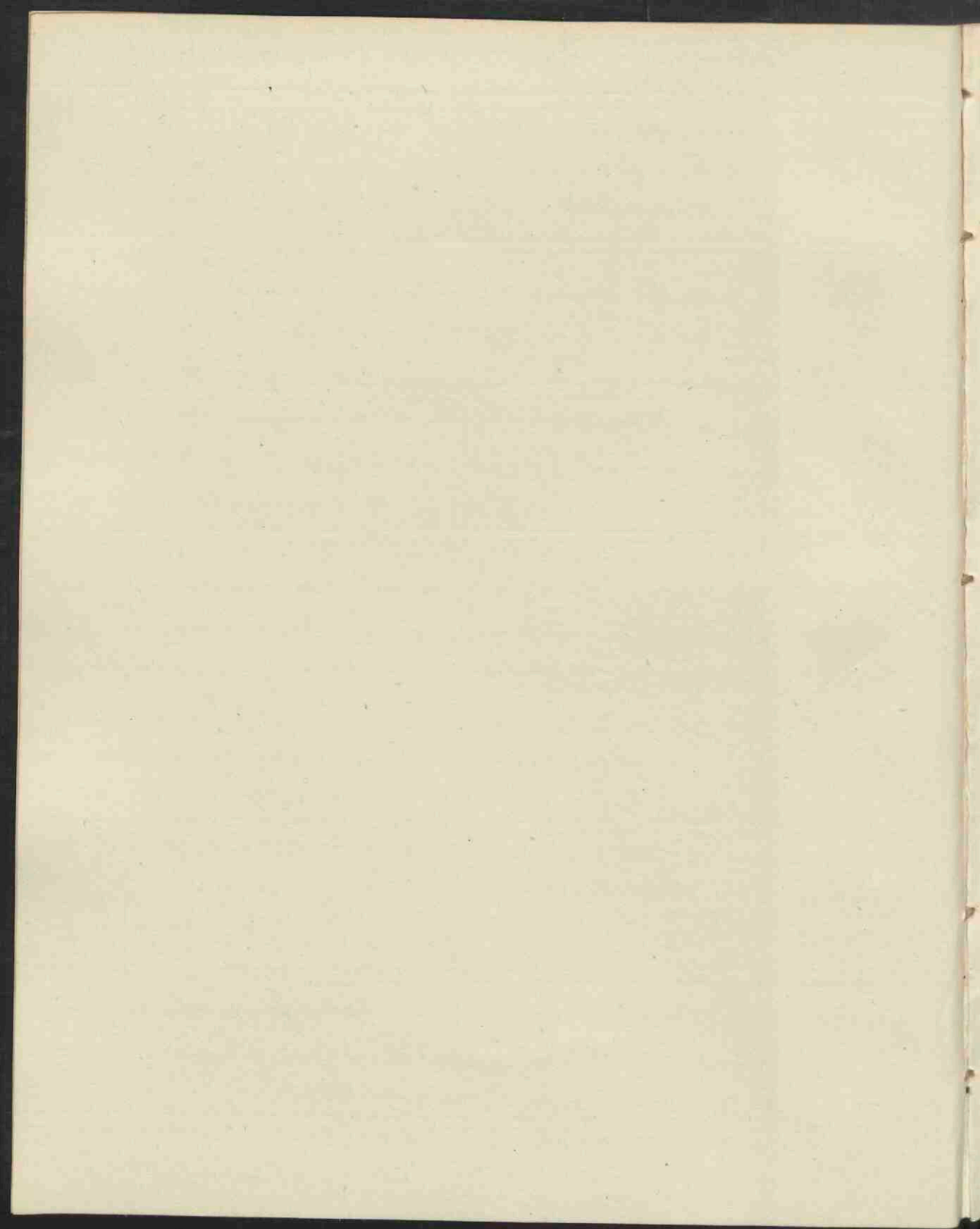
Vrydag 8 Sept. Wy gingen heden niet ver-
der, maar maakten een uitstap in de betraalde
vallei der Lahn, naar Ems en Nassau. In de
laetigenaemde plaats bezochten wy de twee
ruines van kastelen die op de hoefte staan.
De eerste is het Stammhuis van de familie Steen,
die met den bevaenden Pruisische minister uit

Omer de Lahn bestaat sedert 1830 eno. Lahn.,
na Kettingong.

gestorven is. Hy heeft twee dochters nagelaten, de eerste, die gehuwd is met een graaf van Gich, pluy des konings in Naplan te komen; Thans bevindt Gich hier de tussche met haren gemaal, den graaf van Kiedmanicz. Boven die ruïne verheft zich die van het kasteel der familie Nassau, welke nog het gemeenschappelyk eigendom is van de twee takken die in de Nederlanden en in dit keizerrijk regeeren. Zoo men ons zeide, is dit kasteel in 1181 gesticht, en is de naam van Nassau ontleend van de vochtigheid der vallei, die dikwijls door de Lahn overstromd werd en daarom "die wasse An" heette.

Wij troffen op deze wandeling een Duitsche vrouw beschaafd en levig aan. Hy sprak zeer goed, gaf blyken van taal onderricht te zyn, en zeide ons, dat hy de winteravonden besteedde om te lezen. Eene Duitse familie had hem de werken van Schiller ten geschenke gegeven, en dit jaar bekwam hy van eene Joodische dame de werken van Homerus vertaald door Voss.

In de stad is het woonhuis met een tuin van de familie Stein, die zoo als gezegd, hier den zomer doorbrengt. Overigens zyn er veel mij goede huizen, afschuwelyk plekken, en schrikkelijke mossigheid, niet slechts wat huizen en straten betreft, maar ook de menschen. Het blyk van armoede en onbeschaafdheid bevreemdt

de mij in een kleine stad, die de rest is van een
 zeer belangrijke adellijke familie, slechts een
 voor vernieuwd van een der meest bekende en
 meest bekende badplaatsen. En nu we worden er by
 vander voor vachtoverdwys gevraagd; er was
 een groot schoon schoolgebouw; ook in het
 kleine dorpje Dautenau, tusschen Hofmann en Ems,
 is het eenig goede gebouw de kinderschool.
 Van waar by dit alles, die aanblijfselgke
 moessigheid? Ook in de herberg, waar we
 een vrij goed middagmaal bekomen, was
 het gemis van zindelijkheid te besporen.
 Op onze terugweg hebben ^{we} over in Ems wat
 opgehouden, waar ons de fraaie gebou.
 tuen, de schoone wandelingen met bloemen
 zeer bekeerdew; ook de brug voor vachtgan.
 zeer over de Lahn. Van de badgasten wa.
 ren slechts twintig over; een duune kring van
 spelen, omringde de roulette.

De avond was heel en helder, de velden
 vertoonden zich zeer gunstig. Men ziet in de
 laagte vooral gras en vruchtbomen, op de hoog.
 te bosken van bladhout. Tot verbetering van
 de kleine rivier zijn steenen dammen en tuen.
 ren gebouwd; ook wordt zy voor grasfabri.
 ken als kracht gebruikt.

Zaterdag 9 Sept. We stonden kort na 4u.
 op, ten einde voor 6u. op de Staambank te zijn,
 die de Maasel opvoert; - door menal wordt het

Terwijl wij ons reval en hands gevouwt werden in de
bezigte te blijven, gaf het ons een kleine afschijfeling
over reizen en gabe te slaan. Het zijn de kleine
besp. a. m. l. y. k. o. z. z., die by welke gelegenheid het meer
in het oog vallen. Hetzelfde leventen ons die slecht
meinig stof het vermenak. Slechts een maar mij
al het moeite waard. Een vrouw trok ons
samenacht ons hare a. m. t. p. u. t. t. e. l. y. k. e. s. p. o. u. t.
z. a. a. m. h. e. i. d., s. t. e. e. t. m. e. t. e. e. n. z. e. e. c. o. n. t. a. i. n. p. h. e. a.
g. e. n. d. e. s. t. e. m. E. i. n. d. e. l. y. k. w. a. n. n. w. y. n. i. t. w. i. e. n. n.
n. e. e. s. a. c. h. e., t. a. m. d. e. g. e. w. e. l. i. g. e. v. r. o. u. w. z. i. c. h. e. e. n.
g. r. o. t. g. l. a. s. b. r. a. n. d. e. r. o. z. y. e. n. e. n. w. a. t. e. r. b. r. a. n. g. e. n. l. e. e. t. e. n.
o. e. l. e. n. c. h. t. e. n. d. e. e. n. b. y. v. a. s. t. e. : J. a. h. a. f. t. y. e. n. t. h. e. e. n. z. y. n.
m. y. z. o. o. s. l. a. a. n. ; i. t. g. e. v. o. e. l. e. e. n. z. e. b. a. n. e. b. e. h. a. s. t. e.
v. a. n. "E. t. a. s. i. S. p. i. r. i. t. u. e. l. e. t."

nextack verstaapt; Zoo dat wy eerst te half
 10 u. de vaart bepannen. Wy hebben menig
 een helderen, schonen dag; Zoo dat wy op het
 verdek midnapmaal hielden. De vaart was
 zeer aangenaam; wy waren opgetogen over de boor-
 den van de Maerd. De hooften waren zeer taf-
 telijk doorvaart rijk de vandenbergen, neeft van
 ont, van den Eifel, linker van den Heidsrück,
 rijk rijk meer lageland dan stant, vry gelyk van
 vrom; - voortdurend met gras en verscheilland ge-
 boonte bodem. Men ziet menigruede ruines
 van kastelen, ook kerken en kapellen op de hoog-
 ten; aan de rivier kleine steden en dorpen.
 Ons kwam het voor dat de linker of linker en
 rechter rijk rijk dan aan den Rijn. De kerken
 waren talryker, groter en beter onderhouden.
 De namen behaef ik niet op te tekenen, het
 stam op de kaart te zien.

Onder de kleine steden is merkwaardig Cochem op
 den linker oever; het is zeer behoudzaam gelyk en
 heeft veel historische herinneringen, waartoe o.a. te
 heeft dat de Maardstalt Bonfflers het in 1689 na lange
 belegering by storm innam; waarna plundert, brand en
 moord aller vermoeten. Zulke gruwelen gelden voor
 vromerke daten. Een overleving schryft aan Cochem toe
 dat in vroeger tyd veel rovers en andere slecht volk daar ver-
 blyf hielden, ons zelf dat de dienst van van daar uit
 ging, en men die Cochemer. Duitsele noemde. Wy wa-
 ren een dertig mit deze stad die mit ons op de kant was
 of men het sporen van die vroeger bevolking was.

x Dr. W. Hattmann.

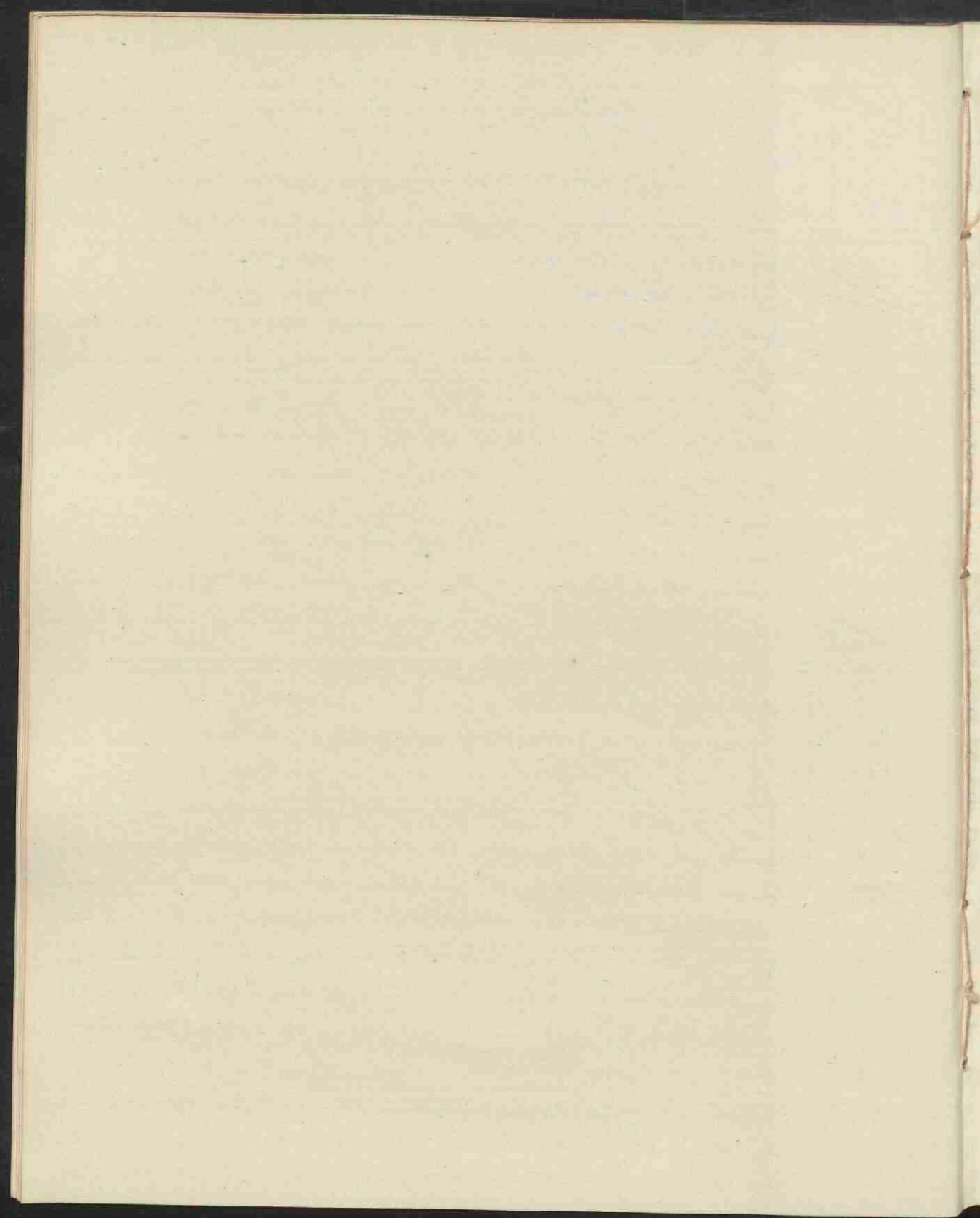
toep. Wat de veelheid en orde betreft, zide hy, geheel
niet; maar met bestand by het welk nog goede overwin-
nen en omg. anderen arbeid te verrigten dan in de regel-
zand.

Naar vore wy Cocham bereikten hebben wy meer de
boort vertoorden; de plaats heet Reyerichupf; zy is de
oudste. Vroeger had dit menigvuldig plaats; nu
is het ons niet meer voorgekomen. Men heeft de
rivier zeer verbeterd; op vele plaatsen zijn steen-
nen dammen en kribben gemaakt; hiervan laat men
men nog de overblijfselen zien.

Stad Cocham ziet men op de hoogte de ruïne van
het kasteel Wunnenberg, dat zeer beroemd geweest is,
en ook in 1689 door de Francken genomen en ver-
woest door brand verwoest is. De voorgesprede
heeren van Wunnenberg zijn door de greven van
Nollernich opgevoeld, welke familie nog dit kasteel
als het erfgoed heeft van haren stam be-
houden.

De maatschap was zeer gezellige; by het vallen van
den avond nochtanden met de groene keurslan
in het schoonste licht. Wy vonden veele gele-
erden om kennis te maken en een gesprek ont-
brak het ons niet. In praetie met met den Hr. Krause
directeur der „Realschule“ in Ellwäld, ook met een
der onderwijzers aan het Gymnasium in Eimünde. Men
vraagt wat de dames zeer hartelijke kennis. Zoo
ontstond de wensch om langer te aan te nemen; en zedert
telgk men dit vervald.

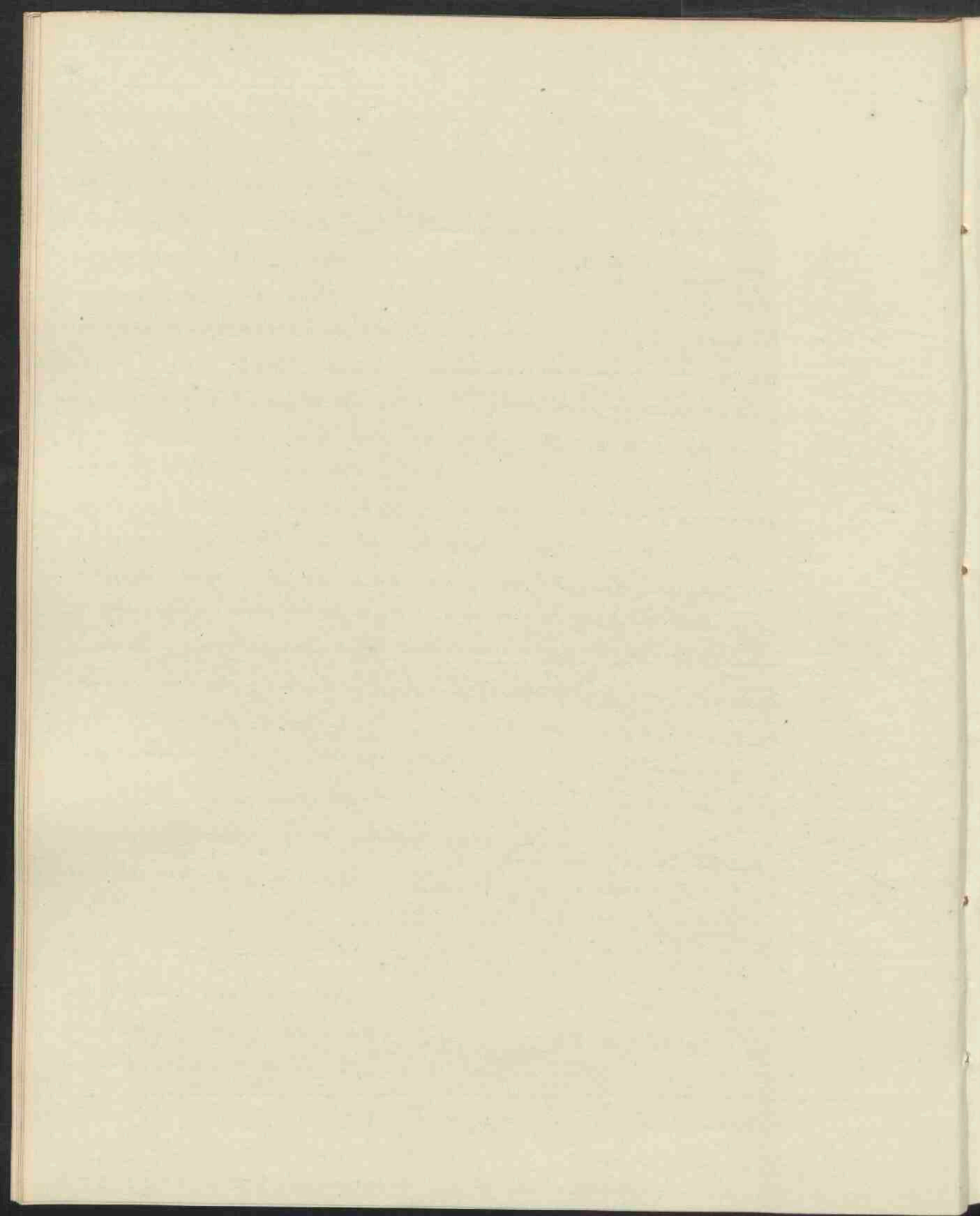
Het was donker toen wy onze rustplaats bereikten, 7de,
het dorp Alf op den linker oever. De Hr. Statz, advocaat
uit Aken, en zijn vrouw bleven ook hier. Wy vonden gae-

de kleding, en brachten onder leuendij gesproken waren den
avond door.

Wij hebben dezer dagen aan den Rijn en ook aan de
Aartsie menigvuldige schansen bekeerd anders ontmaakt.
Somszits zong en wy wy zaad; meestal herhaalden
wy eens korte litania om de voorbede van Maria in te
roepen. Wy hooften alle voor het grootste gedeelte
niet vrouwen. Dit geslacht is in deze streken in den
laetsten tyd zeer laendermend; de geestelykheid maakt en
tae op, en schijnt er een middel in, te maken om hiervan
vrees te vermaandaren. Het is mogelijk dat het gods-
dienstig gewoel by deze censuurige lieden door die
wandelingen naar een heilige plaats in kennis van
stelling eenigen mate ontwikkeld worden. Doch het is
de goddienst teruggeloopt op het lape standpunt van
heidensche dienst der afgoden. Niets is meer stellig
met het Christendom dan wandelen, nadering van gods-
den te vragen en vernachten van stoffelijken vrouwen-
pand. Het is juist de verhooffing niet die grove, onversch-
dige, vinnelike goddienst, het spreken het het onkin-
nelike, dat, naar my voorkomt, het eigenaardige
van de leer van Jahn uitmaakt.

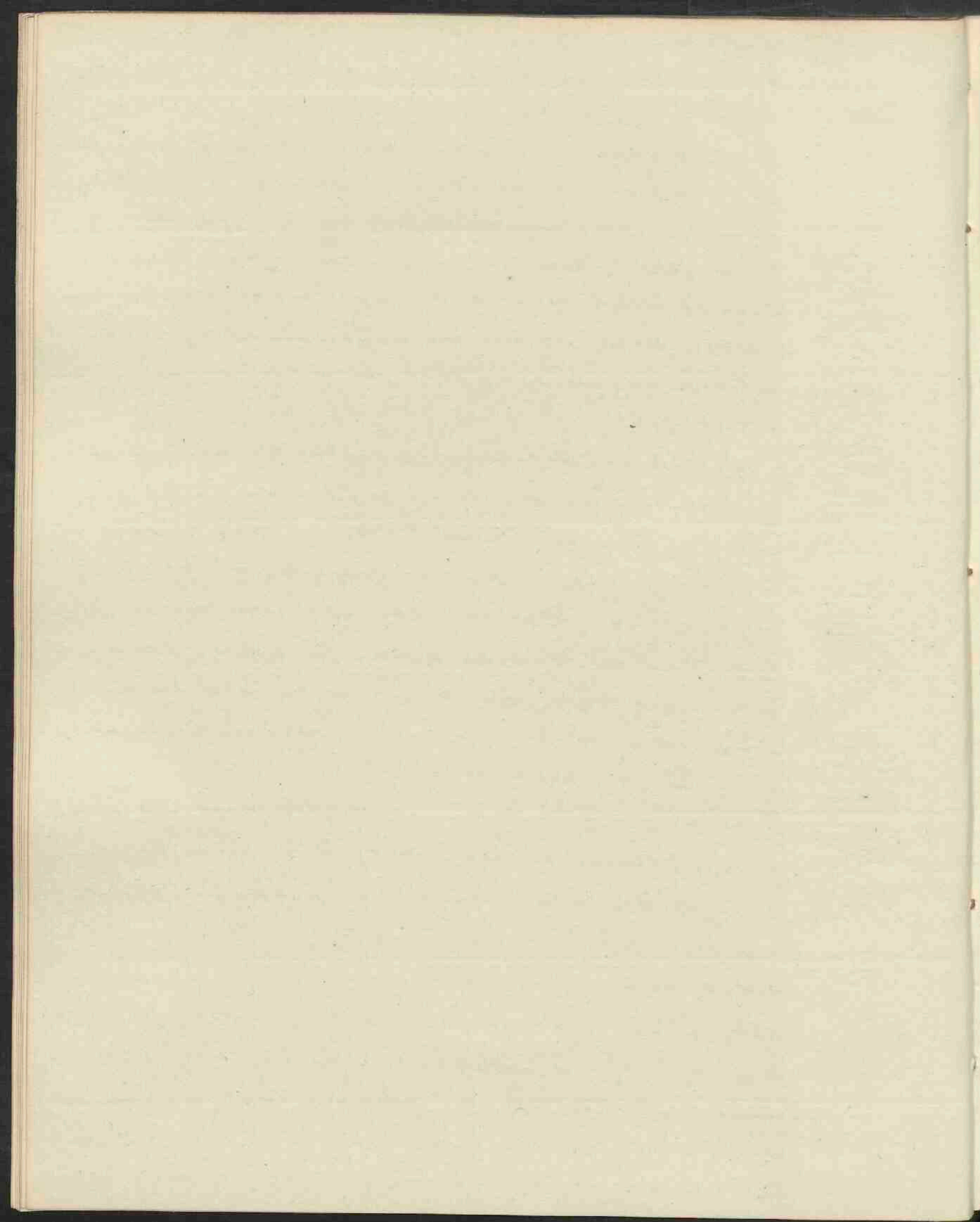
Zondag 10 Sept. Wij hadden becoeft de rivier, en
zo laerd het elf ure ear wy afreden naar Betsriet,
dat wy haden beuaken, wieden. Deze reisgenooten, de
Ar en the State, waren vlijger dan wy; wy beuakten
neder temp voor wy er aankwamen, en wy waren op
den weg afweerd van hant. Betsriet is een kleine
badplaats in een vallis, waardoor de Utsbach en de
Alpbach met zeer helder water stroomen. De beu-
rye niet behoudt gesoemte sepraent. De gokeste
streek is vulkanisch en loest naar den geulouf

heel merkwaardigs op. Ook nam ons tuans eenige
 punten der besigtiging waard. Voor het eten waan-
 dedden wy naar de Kaisergrutte, ook Käse,
 grotte genaamd, die door basaltblokken gevormd is
 en tuans naast een kleine waterval is. Na het
 eten besochten wy de Falkenlei, een uitgespreide
 heuvel, waar helen en gansen, naar de laven en
 basaltblokken aan de rooigere uitbarstingen, herin-
 nemen. Deze natien der noorsmanst wy zeer
 belangryk; te wandalpen door het bosch wy
 allestijft.

De hofsteden behooren gedeeltelyk aan de go-
 maente en aan den koning (het domaine) pri-
 vaatbof is hier niet. Op den weg hebben wy
 een aansienlyke grassmedery van de H^o Rany
 gezien, waer ongeveer 100 arbeiders werken. Het
 heef hier het voordeel van goedkoop hout;
 maar het gras maet van elders worden aenge-
 brage. Het water kumet niet zeer overschoof,
 dient als beweegkracht.

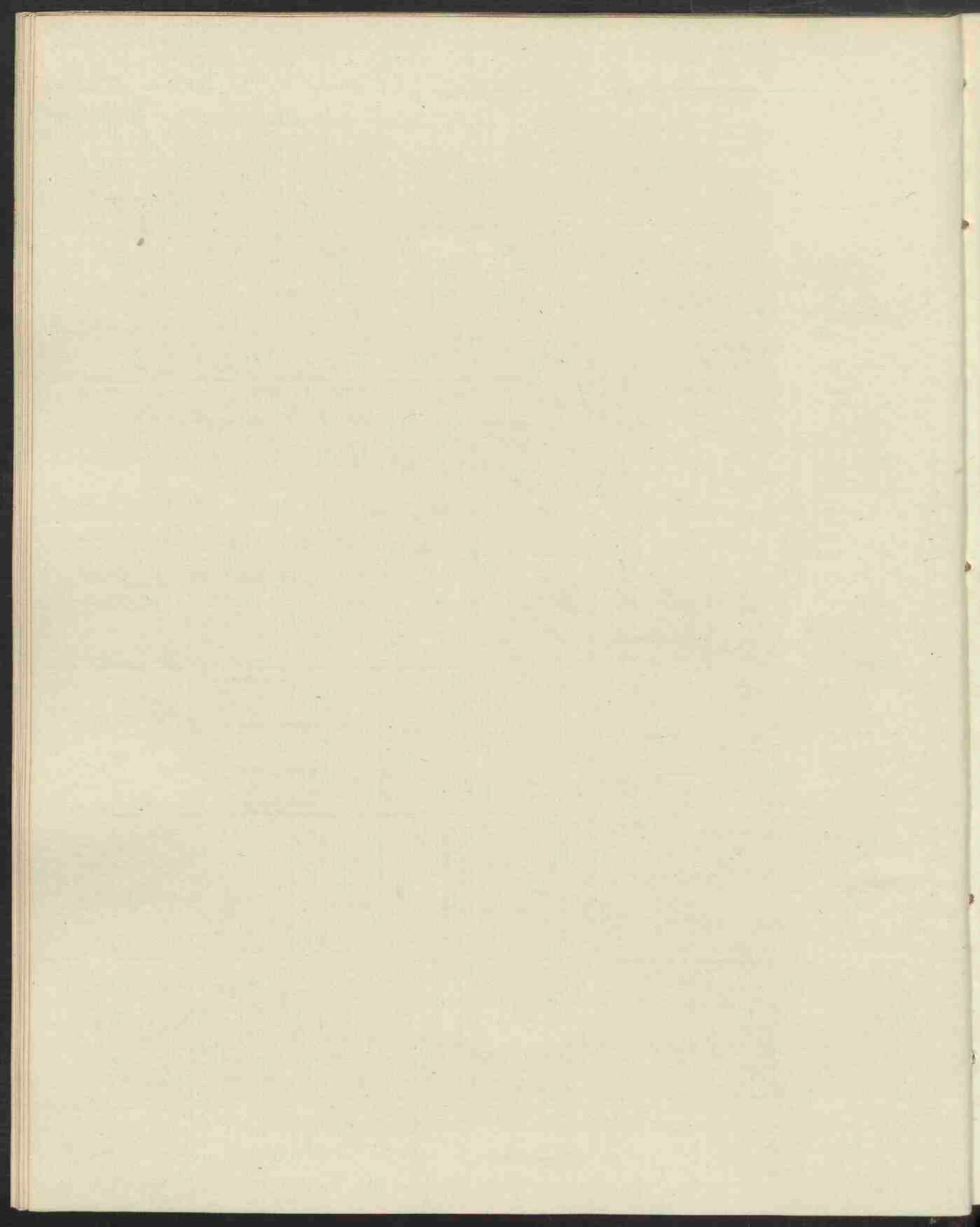
Bij het bad wurde gewoonlyk doot ongeveer twee
 gasten berocht en het wurde vort jekt, vromen,
 krankheden, ons zeer gevormd. De inrichting
 is zeer goed, maar zonder praekt; — het is zeer mis-
 dekad, maar wurde vort door heromen van
 nabyliggelegen plaatsen berocht. Wy vonden in de he-
 berg een klein gezelschap van de nap overspellenen,
 want de tyd is eighelyk vortby. Wy maekten te
 stand kennis met onse zeer vriendelyke diensje
 nooken, een der dames verreedt ons op onse wande-
 ringen.

deling en was geheel nationaal met onze vrouw.

Zaterdag 11 Septemb. Heden was geen stoomboot; wy bleven daarom in Alf. Dit dorp is meening bedrukt; de ligging aan de rivier geeft het alleen eenig vertier. Slechts twee huizen steken boven de boerenwoningen en en verstooren het uitsicht van merken welstand. Men zeide ons dat beide bewoond worden door vyf aansienlyke wyghale Paars, die in onvervasselyke vyandschap leven. Onze herberg is vyf gaed; de vrouw van het huis is een vlytse en zeer vriendelyk maatsin. Wy zonten geheel tevredt tevensen zyde, indien men niet al te veel de nabylid van de stat bespeerde.

Onze kennissen uit Eumstel zyn ook hier aangekomen; wy hebben met hen ontbeten en middagmaal gehouden. Terwyl wy dees morgen Bortrecht berochten, hebben wy thier tyd gevonden voor lezen, schryven en kleine bezorging van reisbehoefden. Wy maakten alleen een wandeling in de nabylid. Na den middag zyn wy met hen uitgegaan om de Marrenburg te bezochten. Deze stat drie kwartier van Alf, op een maurielijke hoogte die den aanvang uitmaakt van een schiereiland waer het droesel om heen slingerst; zoo dat

men ze in zeer verschillende richtingen, als waaren het
 verschillende rivieren, stroomen viel. Dit geeft
 geldt voor het Schoneveld aan de Maas. De val
 heeft een rondom waaren uitbreiding gaat verstaan.
 Zy zijn door bosschen en loof, bedekt. Te is op die
 punt dat herder, maar my tot tegen den avond
 lieve. De ruine herenmoort aan de duibte be-
 stanning die de burp schad heeft, die van has-
 teel, dat vele besparingen heeft door posten en
 van blaaske. De nonnen hebben ook voor de
 Saedaten plaats moeten maken. Thans is zy
 ugebouwd van den heer Rang, wiens basche,
 wachter de herberg konst. My schiet als jager
 vele soorten van dieren, en heeft de liefhebbery
 om eenige van elke soort op te zetten, zins,
 dat de taal der gasten terens een kabinet
 van natuurlijke historie is.

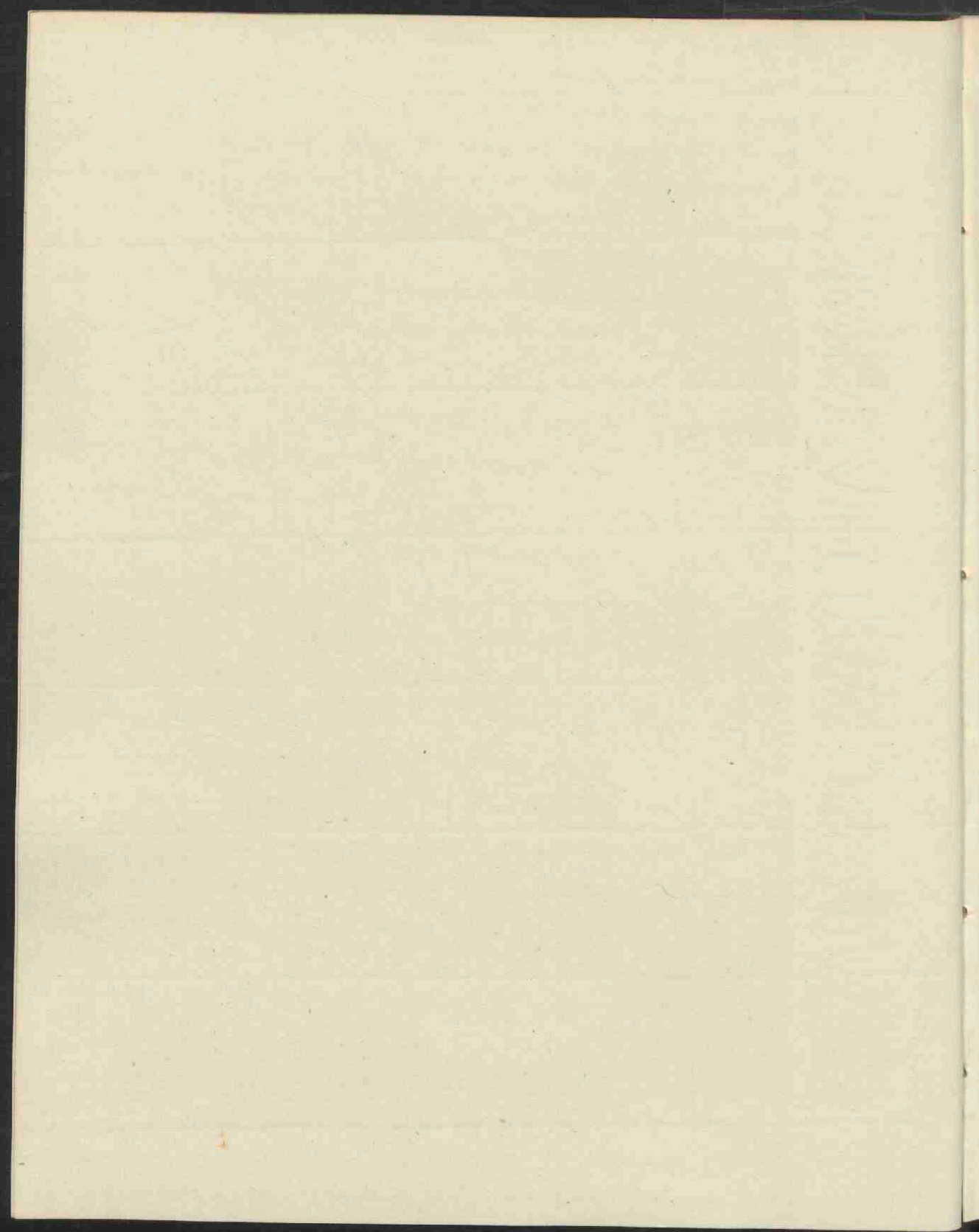
Dingsdag 12 Sept. Wy brachten het grootste
 gedeelte van deren dag weg door te Aft, waar wy
 de stoomboot die de Maerel opdrae en van
 Colbantz komen moest afwachten. Met den Hr
 en Mevr. Wattenman; maakten wy een wandeling
 aan de rivier door het Schoneveld tusschen beghen,
 Stoyt. De boot, die by helderen hemel te 3 en 4 ure
 afwaart, konit hier tuffchen 3 en 4 ure; wy maet-
 ten haden tot over 2 en 3 ure waachten. De avond
 was zeer schoon, zos dat de nacht, ook taan het
 nacht werd, onder den sterrenhemel, een heeltyk

Deze herreled waamt men „der Hake waet“ 27
kangen etymologis met „der Aenderrücken“ 28.

tafelreel opleverde. Onze bestemming was Berncastel; doch de boot ging niet verder dan Trarbach, waar wy te half 10 aankwamen. Ons daal was van Berncastel naar Ottweiler te gaan; nu ver namen wy, dat ook nu hier een weg derwaards was, en hierop besloten wy de verbeke vaart op de Maerel op te geven. Te haalde wy ons goed van de boot, en wy dronken Hollandsche thee om ons van de koude, die reeds kinderlyk was, te herstellan.

Woensdag 13 Sept. Op den postwagen was geen plaats, en men geeft hier geen bywagens; doch de vriendelyke postmeester besorgde ons een eigen wagen waarmede wy te zenen une vestrooken. Wy reden berg op berg af, door schoone veldygen, goed bebouwd met graan, vlas, kennep, meer nog gras; hooger overal geboomte. Overal was men bezig het korn van den tusschen oogst (Grommet) in te kalen, waandoor het veld zeer levendig en de lucht zeer zenuig was. De dorpen waren middelmattig; de menschen kwamen ons oppericht en vriendelyk voor. Ons viel in het oog dat zoo veld en zoo goede tuopen dit land doorkruipten.

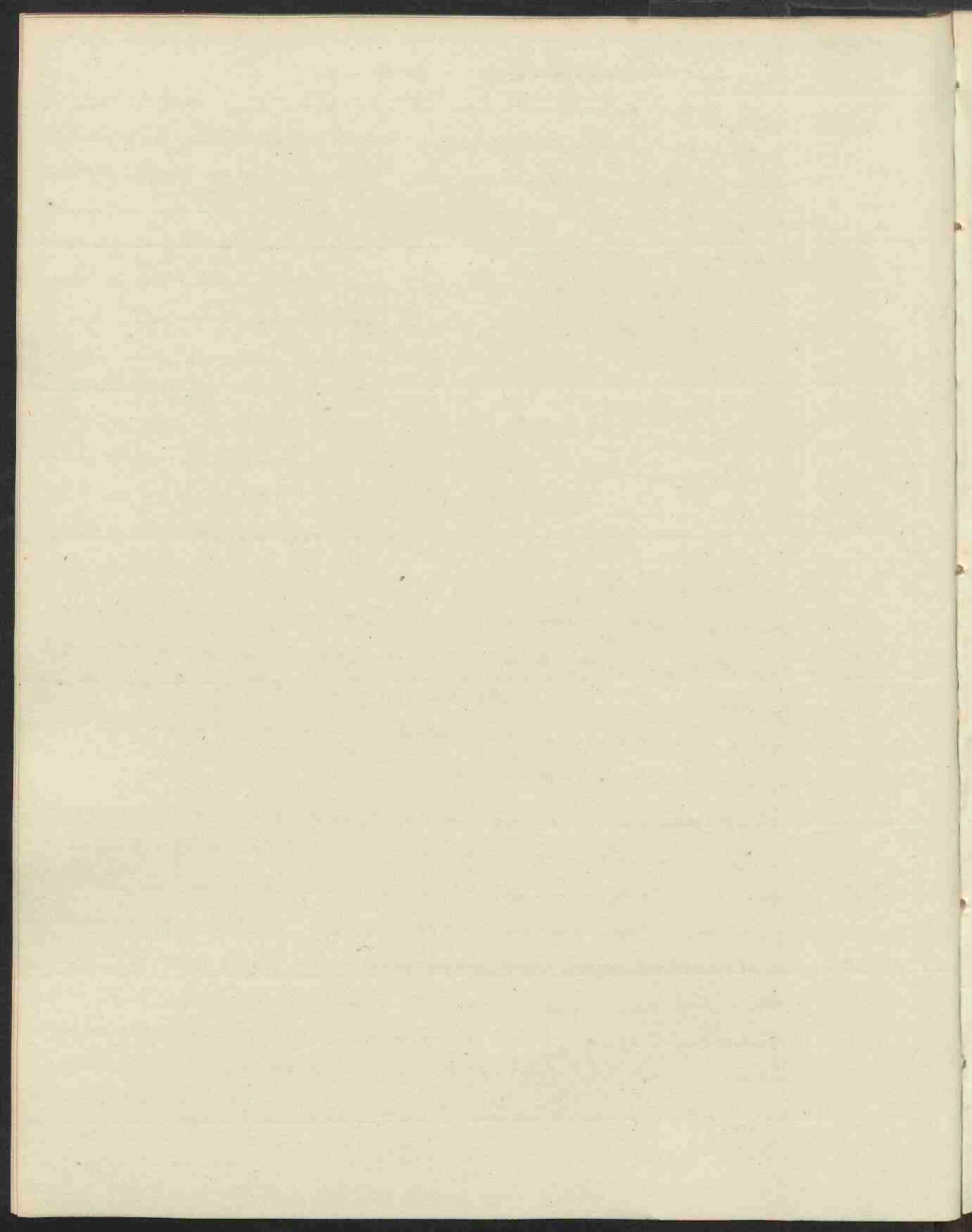
Door Loucamp bereikten wy Morbach, waar wy in tyt aankwamen om met den postwagen, te 11 u., onzen weg te vervolgen. Die vuerde nu door een groot bosch van dennen en eiken, later weder door schoon grasland. Wy waren op den weg veel uitstekende runderen, dat naar de markten gevoerd werd; in

de weide ziet men het niet; want opvat is in deze
Stadten Stalraedering in gebruik.

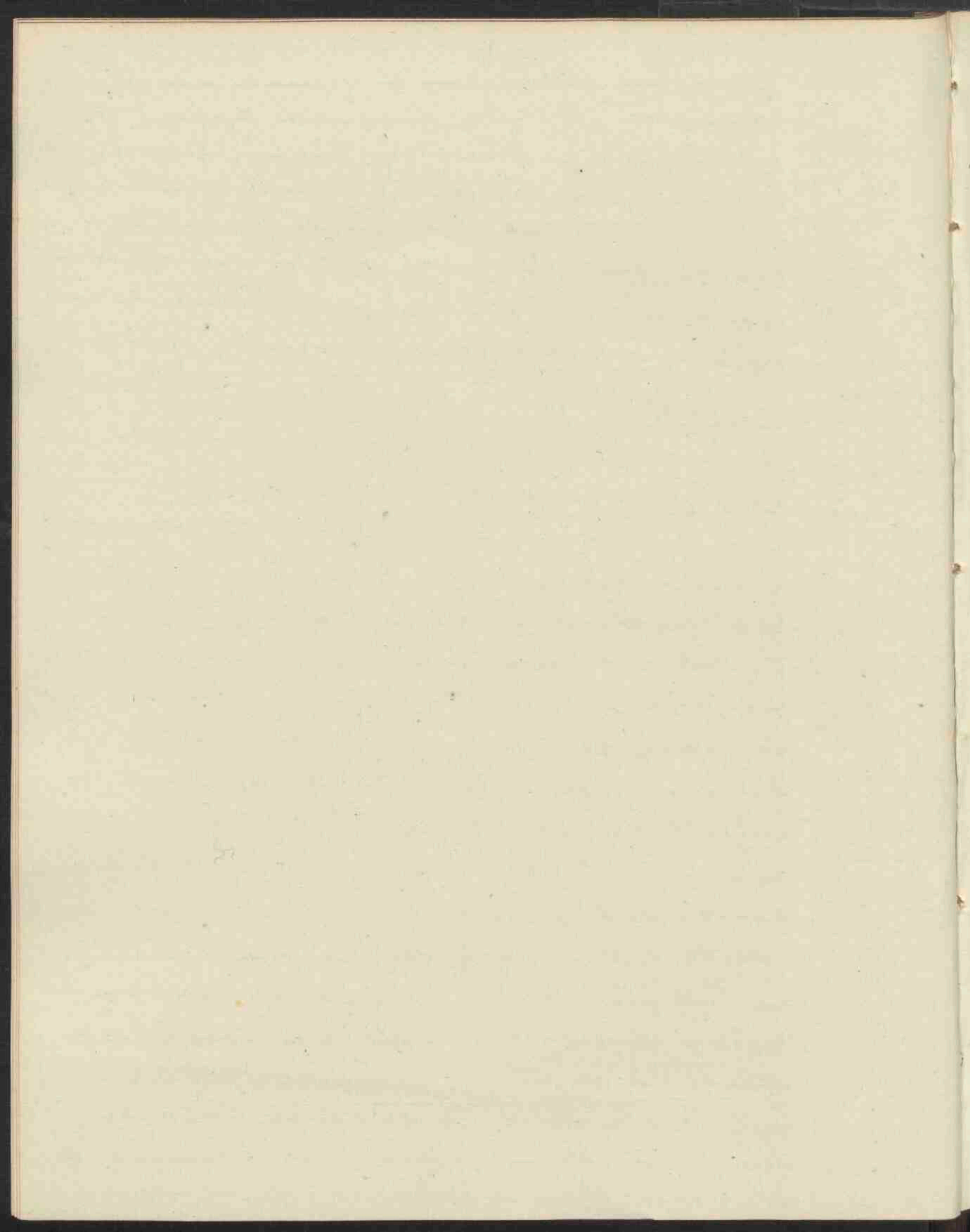
Te 2 u. bezochten wy Birkenfeld, eene kleine vrij
natie stad, hoofdplaats van het vorstendom van dien
naam, behoovende aan den Grootkorfag van Olden-
burg. Deze vorst heeft hier geen paleis en konst er ook
niet; er is alleen een vrij aardschlootje.
Land. Het vorstendom ligt geheel in de Pruisische
provincie ingesloten, en het is zeer ongelukkig, dat het
niet tot het koninkryk behoort. Dit is een van die ge-
schieden van land en menschen, welke op het Luxemburg
Congres plaats hadden. Het is als een domain, dat veel
de inkomsten van den vorst, niet voor de belangen
der inwoners bestemd wordt. De naam
hoof van bestaan is de weide; de bodem geeft
uitstekend goed gras, en men leest ook aan na-
tuurige steden bevoerd slagvee. Het konink, dat
wy doorgeleden zyn, is koninklyk en grootkorfag,
lyc domain. De post is in Birkenfeld Pruis.
sich; de Grootkorfag behoort voor die wege,
nief 500 daalders.

Wy bezochten hier dadelijk plaats in den post-
wagen op Saarbrück, die door Ottweiler gaat.
Het land blijft ongeveer van denzelfden aard; die
weide was het zeer schilderachtig. In het dorpje Wol-
ferweiler zagen wy eene ruïne, die niet op eene koning
sticht als gewoonlyc. Van hier gaat rechts een weg naar
Saarlouis. Saarlouis, waer wy vervolgens door-
kwamen, is een leeg stadje, in eene schoone landstreek.
Wy zagen in het voorbyryden eene kerk die nu meer de
gewoone uitstrakt. Men was bezig eene nieuwe brug
te bouwen over de Bils, een riviertje dat in de

Jaar valt, die zelve in de Maasval hane manding heeft.
 Te zes ure kwamen wy te Ottweiler aan, waer wy
 de familie Böttcher inwonen se bezochten. Onze
 luttig leed myne vrouw was zeer aan hooldpyn, dat
 het genezen voor deren avond verloren was. Alleen
 Maria vermaakte sich met de lavendelheid van
 poarden, kaejen, en warkens onder anre versterk;
 met name was het haar gantsch nieuw en onbe-
 grypelyk dat de warkens de woningen inliepen.

Donderdag 14 Sept. Wy zyns deren dag in Ott.
 weelen geblewes; myne vrouw was wat beter, en
 dit gaf ons gelegenheid de familie Böttcher te
 bezochten. Wy brachten den geheelen namiddag en
 avond met deren oude kennisse van Lutrecht door.
 Hy is hier burgemeester en heeft my van deren voor
 hem nieuwe betrekking veel verbaald. De kleine
 stad heeft nog geen 5000 inwoners, doch er zyn
 veerscheiden landgemeenten mede vereenigd, zoo
 dat de "Burgemeestersci" 10,000 zielen tellt. Zy
 wordt bestuurd volgens de wet van 1845 en niet
 volgens die van 1851. Men heeft in der tyd aan de 22.
 meentou de keus gelaten of zy de eerste behandelen
 of de laatste invoueren wilden. De gemeentevaad heeft
 taen niet willen kiezen, maar de bestifung aan de
 Regering overgelaten; en deze was intufchen reeds
 affarig van de nieuwe wet geworden; die ook wel ge-
 wyziff zal worden. In die wet van 1845 is nog
 veel van het Fransche stelsel overgeblewes: de bur-
 gemeestersci is een onderdeel van den Kreis, en

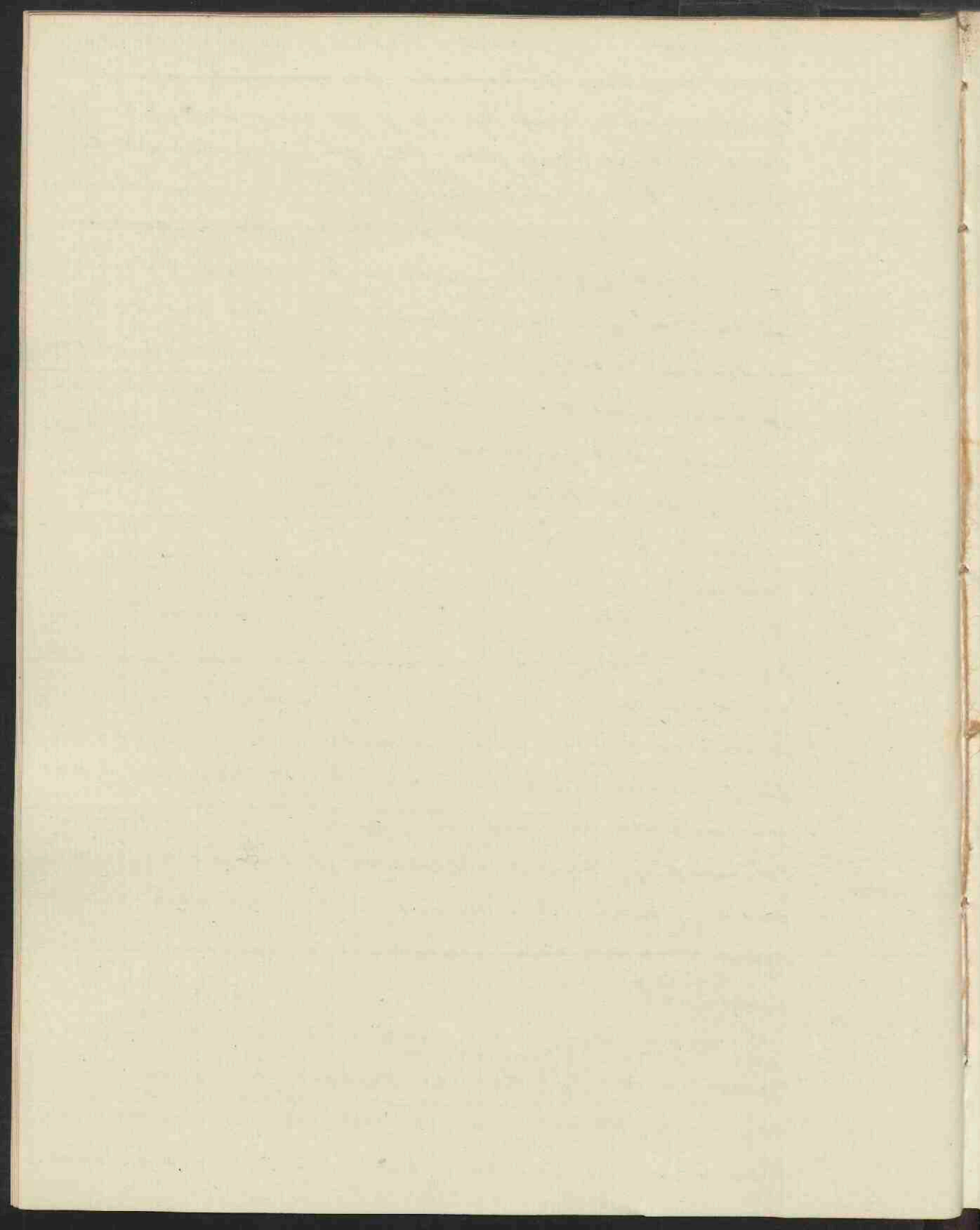

19

de meeste zaken worden volgens bepaling der algemeene
maatschappij bestuurd; De gemeente, als zooder-
lyk lichchaam, heeft tusschen onafhankelijkheid;
ook de volle kennis van den gemeenteraad te
staate. Eenige andere zaken worden gemeenschap-
pelyk naar de geheele bespreking behandeld, en
dove in elke gemeente byzonder. Dit is vooral
ten opzichte van de geldmiddelen het geval. Voor
de Steden is algemeen meer zelfstandigheid toe-
gestaan dan op het land. De magt van den bur-
gemeenter is te grooter door dat hy met de poli-
tie belast is. Ottweiler is ook de zetel van een
Landraad.

Deze landstreek heeft behoord tot het voeten-
dom van Stalsau - Winger - Saarbrück. Hieraan
zijn weinig herinneringen overig. De eijendommen
van die familie zijn door de Franschen verbeurd
bleef en grootendeels verkocht. Hiertoe behoort
het schoone huis door des Hr B. bewoond, dat
een voortelyk romannoblyf geweest is, met tuinen
schouwburg, enz. Dit laatste is verwaerd en afge-
brooken; maar het woonhuis is tamelyk het
steed door den tegenwoordigen eigenaar, een koning-
metsaer.

En zijn in Leren ontbrek veel steenkoumynen;
zy zijn in der tyd door de gemeenten aanden voort
afgestaan, op voorwaarde dat elk zeren voor zier
laga prys eene bepaalde hoeveelheid jaarlyke werking.

gen kon. Die noverwaarde is door het Franfche
 sking en later door het Pruffifch vastduzend na
 gekomen. Die prijs is datgaan wat de Regering zal
 ne bereed om de fteenkolen te daan uitgraven
 (de kosten van productie). Vond de Regering zyn
 deze bespreken zeer wiftpesand, dewyl de ftra-
 kalen zeer weinig onder de oppervlakte onafvul-
 dij gevonden worden.

De bevalking van de mynwerken behouft
 tot de beste, door dat zeer goed voor haar wel-
 stand en ook voor de redelykheid zezord wordt.
 Wy hebben nu over veel andere zaken geipro-
 ken; doch slechts enkele punten wil ik optee-
 ken. De landlieden zyn grootsendeel eigenaers
 en landbauw is het algemeen bedryf, zelfs
 voor de bewoners der kleine fteden, zos als
 Ottweiler Dit landte valt ook ons in het oog
 daar wy overal het hooi zien thuis brengen.
 Onze waard, de Hr Haas, is een ryk man; men
 fchat zyn vermogen op meer dan 80,000 Thaler;
 zierberg honden is voor hem byzacht; hy is
 landbouwer en bierbrouwer. Men is ook
 hier beducht dat de verbroekeling van den grond
 taemere. Het meeste geeft meermalen aanleiding
 de gemonte die voor vele plaatfe bestaat en
 "vorbehall" genaemt wordt; namelyk dat de va-
 der, als hy 60 jaren oud is, zyn grond aan zyne
 zonen afstaat, op noverwaarde eenen bepaalds uit-

In de dorpen, die my haten doorneden, is ont de moe-
delijkheid byzonder in het oog gevallen. Die komt my
voor een bewijs te zijn van uccinij besokning.

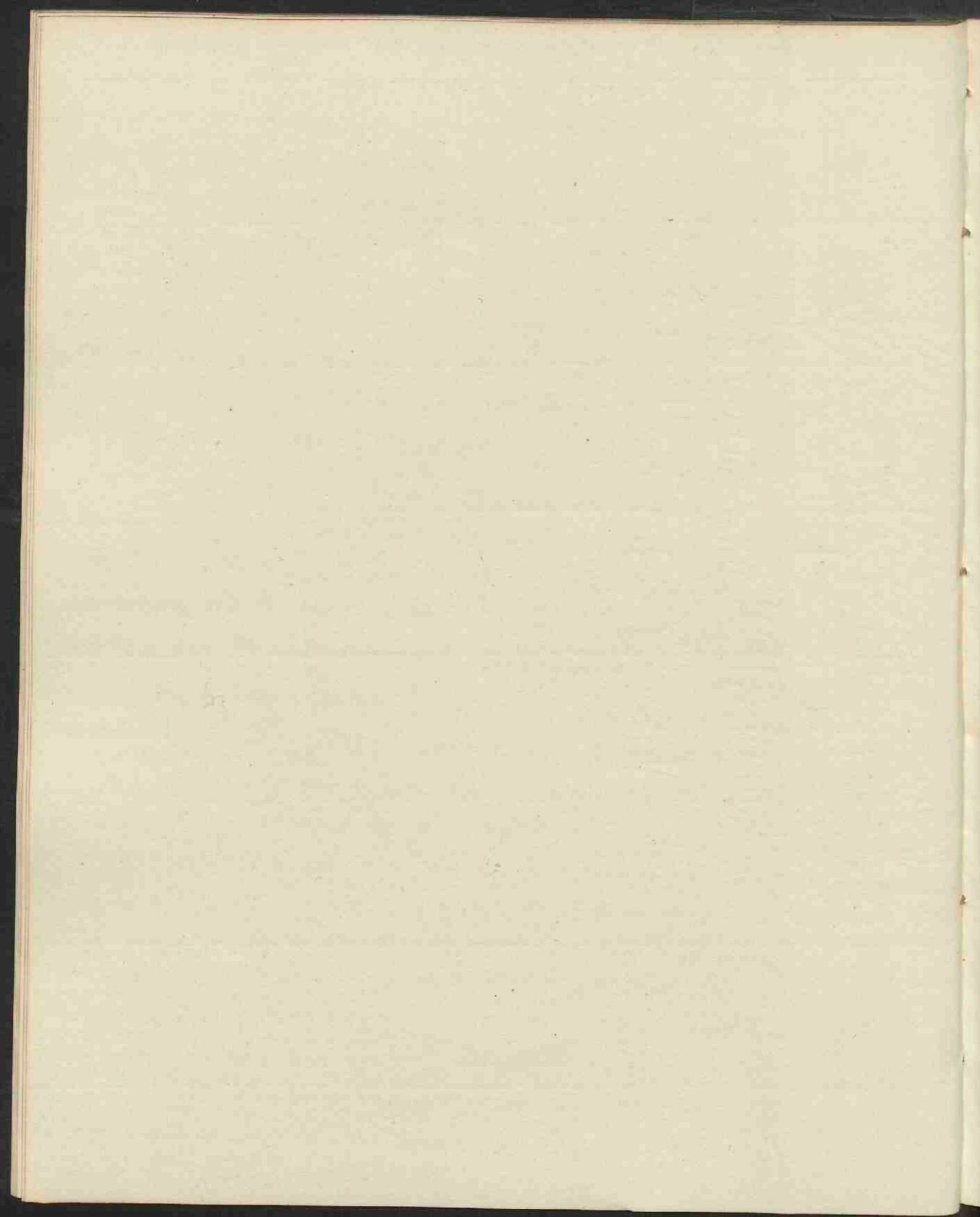
In beide plaatsen zijn ook Skeankuolingen.

21

kering. Hierdoor nemen de zonen gemeenschap,
pelyk den grond over, en zoeken geen ander be-
dyft. Het den doud der vader deelen zy dien. Maar
is er op ons het nadeel van die handelwys
aan de landlieden voort te houden, en hen daaraan
toey te houden. De landverhuizing naar
Amerika is niet in dese gemeente maar in de land-
streek en in de Pfaltz zeer in zwang; de dwang
voor de kroydenant en het uitrijt op een be-
ter bestaan heeft er vele families toe op.

Vrydag 15 Sept. Dieren morgen te 7 ure reden
wy met een wagen voort ons en een voort ons
goed naar Meunkirchen, waar wy in drie kwor-
tier aankwamen. Hier begint voort ons de spoor-
weg, die van Saarbrück naar Ludwigshaven
loopt. Wy zagen hier vele rookovens, die opgingen
van de uitgestrekte yzer en blinkfabriek, die hier en
in het nabijge Bearbach gevectyd zyn. Men liet
ons in Ostermiller nacht daarvan gesproken o.a. dat de
segenares een madame, vele miljoenen ryk is, en
toek voortpant zelve hare fabriek te bouwen.

In 25 minuten bracht ons de spoorwag, naar Rom-
berg, de eerste plaats in de Baysische Paltz. Wy maak-
ten van hier een uitstap naar Luedbrück, een wa-
gen bracht ons in twee ure, daarnaards. Dese stad
met 7 tot 8000 inwoners verstaant nog de sporen
van vorstelyk aanblyf. Los als de meeste kleine Duit-
sche vorsten hadden de hertogen van Luedbrück de
recht om hunne residentie door prachtgebouwen te ver-

Lezen. Hieraan zijn nog vele doct. in verlaten. Staat dan,
 menig, het slot is het catholische kerk heruopang; ander,
 ne gebouwen, die men naar de koninklyke stadsraad, die
 neede, door de Franschen is opgericht en waaraan wy de
 stallen gemen hebben. Er waren tuffsten 60 of 70 schoone
 tempelen. Het gymnasium, de Gewerkschool en de
 school voor elementair onderwijs hebben buitengewoon
 woon schoone lokalen. Het was Hertog Christiaan die
 vooral gebouwd heeft; het slot is, volgens een op-
 schrift, door Paltsgraaf Gustaaf Samuel Leopold in
 1720 gesticht. Eene kerk wordt verband tot kon-
 stant, wie my voorkwam, met zeer goed beled.
 Wy zagen ook de twee bruggen over de Ebnick, waas
 na de stad haren naam heeft. Het hertehof buiten
 de stad, dat wy ook bezochten is reeds in 1700 in de 80
 aangelopt. Als blyk van beschaving kwam my voor
 een alpinum Hapshuis.

De zeer fraaie tuinen en wandelingen hebben gooo-
 fanteels, andere bestemming bekomen, zoo als van
 exerciesplein, enz. Er bestaan toch nog schoone lanen
 van wilde kastanje, en iepen, en wandelpaden zyn er
 in alle richtingen. Ik deed na het eten nog eene wan-
 deling buiten de stad, die my, wat hare ligging betroft,
 zeer beviel. De hertogen hebben daar ook allerlei, van
 lusen gemaakt, die grootendeel, vervallen zyn. Een goet
 vromdstantig gebouw viel my in het oog; een oud heer
 zeide my dat dit de Hermitage genaemd word en als
 een speleij van den vorst gebouwd was. Thans is het
 privaat eigendom en wordt by gedeelten verhuurd.

Terwijl deze stede de stilheid en het verval ondervond en

De schikking omtrent de steenkolen schijnt hier
te zyn 'twee als in Pruisen; althans een vrouw
zeide ons, dat zy en anderen de steenkolen tegen
36 kr. het Centner betaalden.

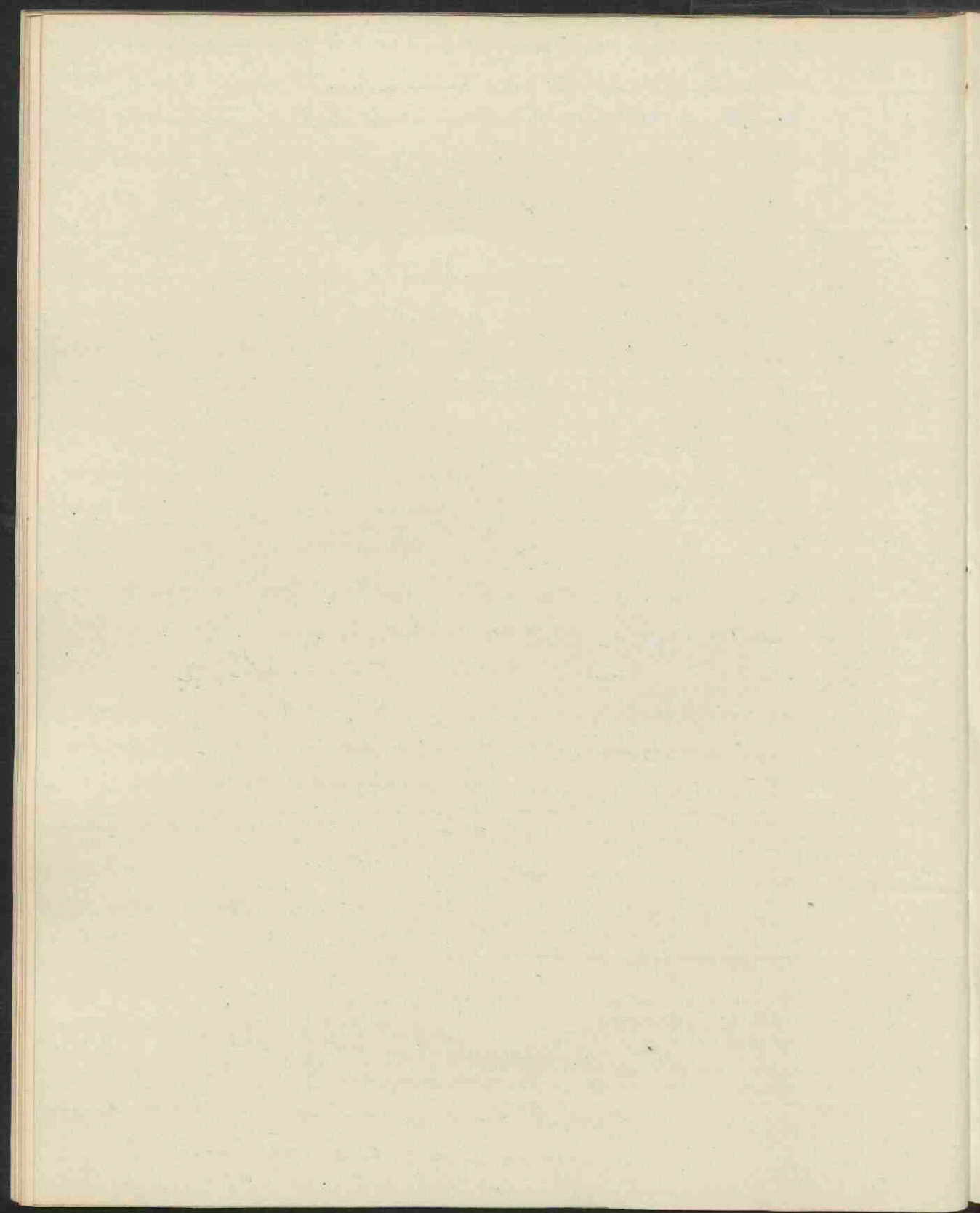
Alleen zindmerstelyk heeft men vergezigt; oover,
gans is het vlakke met gras bedekt en hooften met
boske begraerd. -

restorant van eene verlatene residentie; heeft rich ook
 eenige leerdigheid van anderen aard overwilt. En
 zyn drie zydenfabrieken, eene Saken-, eene Lein-,
 rei-fabriek; - eene groote groenmedery en tuystrompen
 fabriek (van Dinger) buiten de stad, en eene yzer-
 draadfabriek.

In de vorige eeuw verschenen hier uitgeven van de
 meeste klassieke oude schryvers; van dit letterken-
 der leven schijnt niets meer over; althuis ontdekte
 ik op alle myne wandelingen slechts een zeer mild
 delmatigen boekwinkel.

In Hamburg teruggekeerd hebben wy ons met de
 te kleine stad wat meer bekend gemaakt. Zy
 is weinig zindelyk, van al; de kleine steden en
 meer nog de dorpen in dit land algemeen. En is
 toch tamelyk veel welvaart en hier en daar niet
 men goede meene huizen. Deraan morgen was ik in
 de catholieke kerk, waar de bisschop bary was
 met vormend. Het groater getal is toch hier, zoo
 al, te Luebrücken, evangelische. Onder dezen
 naam zyn de Calvinianen en Lutheranen, in de Palte
 algemeen vereenigd.

Wy beklommen dezen avond den Schloßberg, wy
 hoefden hoven, de stad en andere heuvels uitstekend.
 By het ondergaan der zon vroeven wy de entige
 strekte valler en den kraus van hoopwoud, daer
 haar omringt. Merkwuurdig zyn ook de over-
 blyfsels eener sterke vesting die op en in de vater zo-
 land was en eerst in 1718 gestest is.

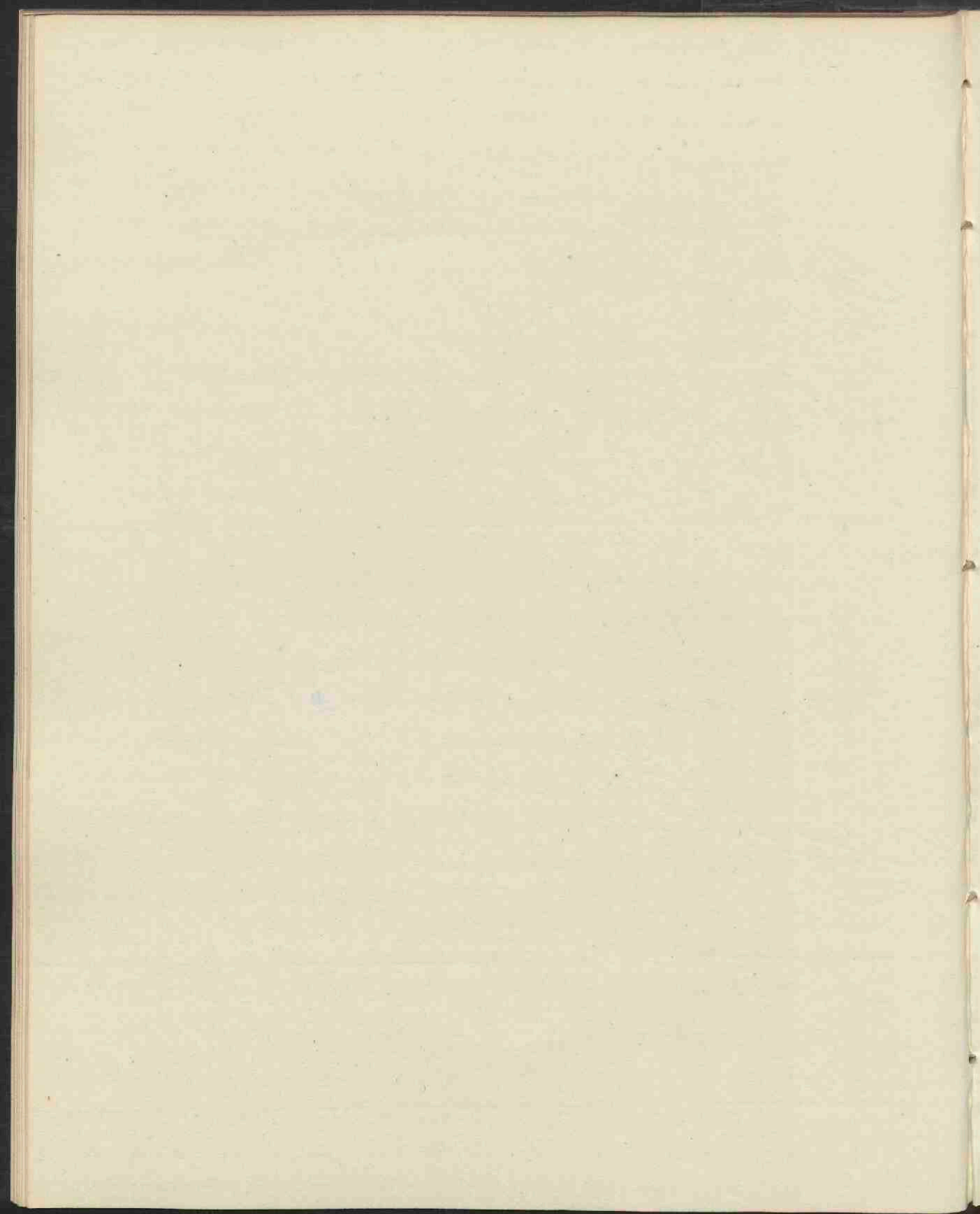
Zaterdag 16 Sept. Dieren morgen te 9 u. 1/2 m.
verreafden wy onze reis op den Spoorweg; in een
uur bereikten wy Kaiserslautern. Wy waren aan
den rand en luntig; tusschen de knoopen van het
Hoofdgebouwe, schildersachtig door ruitzen en bos-
schouw. Wy kwamen voorby het kasteel Land-
stuhl, waaraan wy de ruïne zaght zagen. Men
trauwde Francit von Sickingen. Bij de ruïne i,
ging van zyn slot dat hy als schuilplaats voor
de aankomst der hervorming had opengesteld.

Ik was nieuwsgierig de verzameling van Kai-
serslautern te zien, aan wier hoofd Obermayer
gestaan heeft. Hy zelf is thans te München zyn
opvolger, de Hr. Menthe, ontrief my zeer vriende-
lyk en begeleidde my in de zalen. Deze is de zes-
gemaande Centrale verzameling voor de Beyer-
sche Palts, bestemd voor alle tot zwaarder
straffen veroordeelden. Zy zyn van vier soorten:
de veroordeelden tot dwangarbeid voor hun leven
of voor een tyd; — de veroordeelden tot opslui-
ting (reclusion); — de correctionele veroordeel-
den tot vijf of meerdere jaren verzameling, ter
zake van herhaling; — eindelijk de militairen.
Dese vier klassen ontmoeten of zien elkaander niet,
mer. Voor de vrouwen wordt een zelfstandige
verzamelings gebouwd; thans zyn alleen de meest
misdadige, ten getale van 34, hier. De overige zyn
voorloopig te (Bouchvalen) Jensebrücken. De ruïne
waardt op 200 berckend.

Zyde cultuur en Zyde spinning worden hier ook
geopend; op het binnenplein staan maerlexboomen.

De gezangenen, van elke der 4 afdeelingen arbeiden en
 slapen in gemeenschappelyke vertrekken. Hun getal
 bedraagt 350. Cellen heeft men tot nog toe slechts
 weinige, die als uitzondering worden aangevoerd.
 De meest misdadige zijn gekatend; dit is welgar de wet;
 doch het is een wredeheid, die de Directoren my toe,
 houdende, dat zonder medel doen zoude kunnen worden
 waarden.

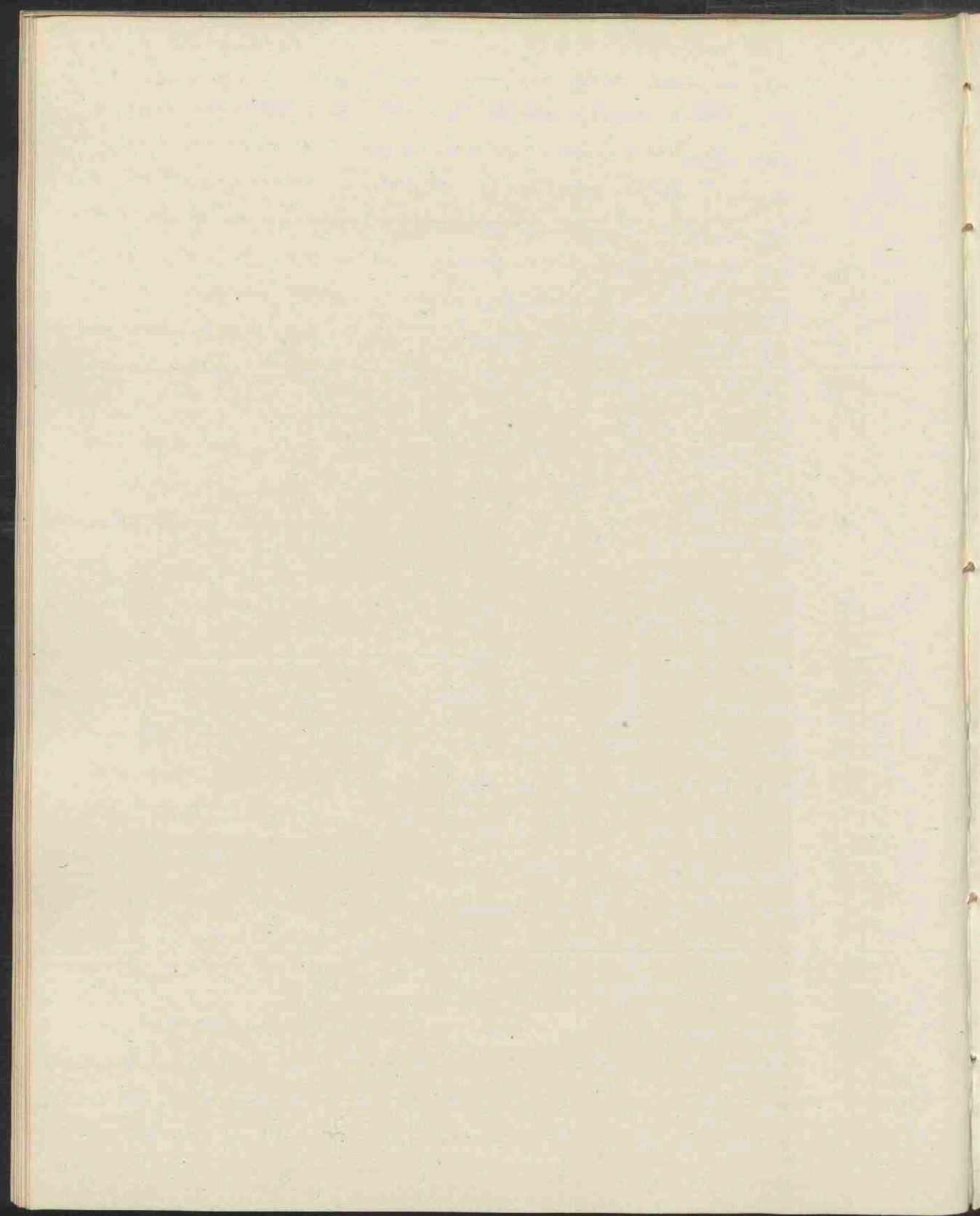
Merkwaardig kwam my voort de groote roef om
 allen voortdurend werk te verschaffen. De Directoren
 is byzonder hirop; belachte en by kwam my voor
 zeer met fabrieksnijverheid bekend te zijn. Men
 maakt laken en linnen, spinst ook; verder wordt
 linnen - kanten - metzel - werk verricht; - gebakken,
 bier gebrouwen. Bekalve het berij houden is het
 doel de gezangenen bekwaam te maken om zich later
 een bestaan te verwerven. En hiervan slaapt men
 veelal goed. Het is verwonderlyk, ziedes by hoe mee
 dig zy een ambacht leeren. Een geheel niemant, dat
 van nyverheid heeft by onlange ingevoerd, waaraan by
 veel nut verwacht, nameelyk het Speerhouwen. De
 menigvuldige steen die de Palts oplevert, werd tot
 nog toe niet voor fynere werken gebruikt; nu bevindt
 men dat marmor en andere soorten, ommerey zijn die zeer
 bruikbaar zijn, ook voor Speerhouwen. Men slaapt nu,
 vanhelyk zoo goed, dat men deze soort van werk in alle
 de gezangenissen van het land hoort te kunnen in-
 voeren, waardoor gelegenheid gevonden wordt, om
 ook hen die van korten tyd gezangen zijn berij te
 houden, dewyl dit werk zoo spoedig geleerd wordt.

En zijn Scholen waarin de meeste gezangenen andere
 zin worden, zelfs die basen de 40, en 42, en die voor
 hun losse verantwoord zijn. Een Bibliothek, die
 zeer goed voorzien is, voorzigtig hun gelofteheid tot
 lezen. Zy weten in het algemeen gretig gebruik van
 boeke; ook by het gezondheids onderzoek en de practijk
 die der zandige voor alle gerinde plaats heeft, 22, 23
 gewoonlyk zeer opmerkzaam. Dit vertoont zich
 door de behaefte, welke de gezangenen gevoelen, om
 eenige afschiffeling te hebben in hun consoonij te
 van.

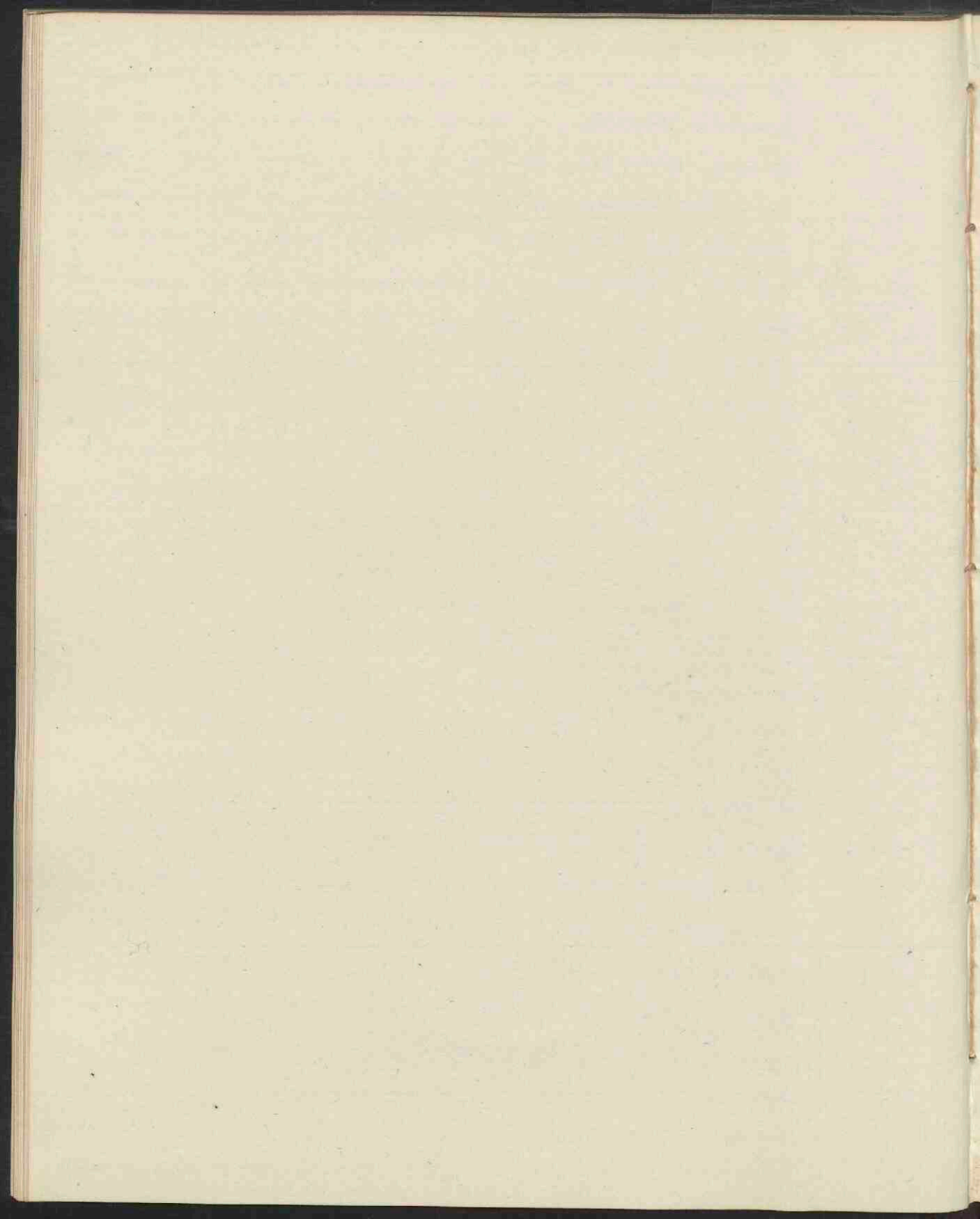
De Directeur zeide mij dat hy, zood als Obermeester,
 poefde door persoonlijk invloed op de gezangenen te
 werken. Hy ondersocht nauwkeurig de acten kattek,
 hetlyk hunne verwondering; leerde het lezen en kook,
 ter van alle hunne kennis; Sprak met elk in het
 byzonder, wan 200 veel slaenlyk, hun vertoon,
 velen, 200 dat hy meestal hem behouden, wat hy by
 den nepten verneemen of ontkend hadden. Hy maakt,
 te zich echter niet de bezochting, alle deze lieden behoort
 te kunnen maken; doch hy meende dat een lieve
 menschelyke tot inkeer gekomen en als schadeloos te
 den in de maatschappij terugkeerde; en mocht hem
 die gelukken, dan had hy reeds voldaening van
 zyne maagelyke taak.

Hy was niet afkeerig van het Colleen Stelsel; en de
 लग्रिपिंग, welke op zyn voorstel hier zoude ingevoerd
 worden, was juist de zedeeltyke invulling daarvan.
 Geheele afzondering der nachts; doch der daags al
 leen by uitrundering. De meest verdovende, die scha

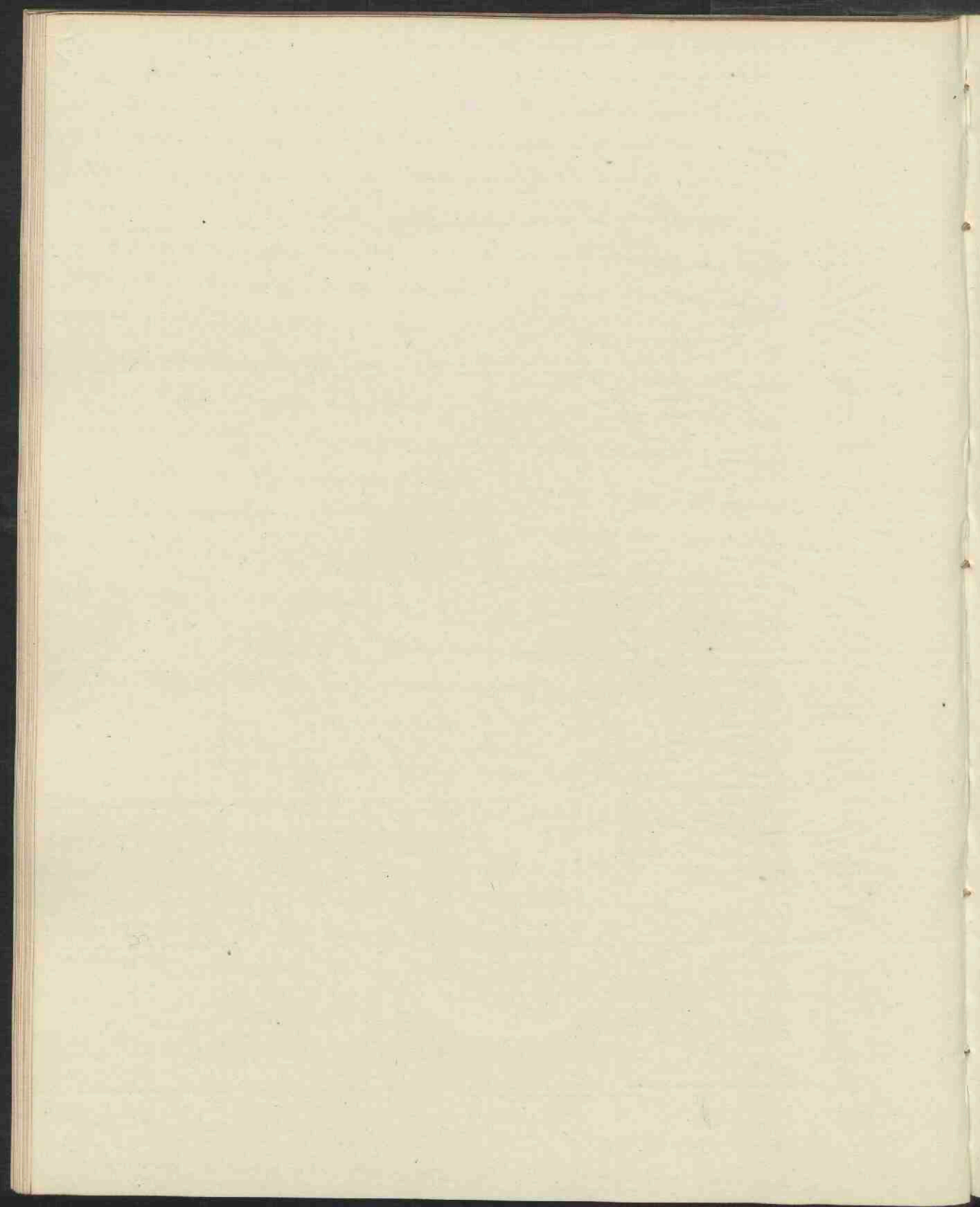
belyk op de andere meken, ook de hardnekkighe woude
 hy eenzaam te kunnen opsluiten. Dit kan zeer
 gunstig meken, en vandaarom vrees hy niet de
 kwade gevolgen, die de cellen anders niet te veel
 kunnen brengen. Het is by hem de voorstelling
 om de eene maad te bakken; niet die om daar
 eenzaamheid en onafgebroken vrome gesprek
 hen en lectuur te bekomen, welke hen niet van de
 cellen doet verwachten. Het stelzel bestaat in
 velle kracht in de gevangenis van Brachsal; dus
 dat konde hy zeer af. Overmezen deenertzen it,
 Zoo hy meende te zeer onverschuldelyk tegen de
 cellen. Hy konde ook af dat men samentyge, enkel
 door gaathoud alles niet bereiken. De gevangenen
 maaken niet kunnen overtuigen, dat men het goed
 met hen meent; doch zy maaken ook weten dat zy streng
 behandeld worden, zoo ora zy in de gevangenis niet
 daau. In konde my in het algemeen niet de
 zo inrypen niet vreesigen; ook niet het gevaar dat
 de gevangenis niet zoo groot maaken zy als ze
 woude. By elk stelzel is de hoofdzaak, dat de
 bestuurder op elk individu invloed oefene, en die
 vande maagelyk naarmate het zotat toeneemt.

Omtrent het Bestuur wil ik nog optekenen, dat
 grante laag voor de gezondheid gedroep. Waard,
 en is een geheel op vierkelfstaand riekenthuis; — om
 veel en goed water te hebben, heeft men voor drie
 jaren een Artesische put gebouwd 300 voet diep, die
 zeer goed geslaap is. De stafte overtreft gewoonlyk

niet die van de overige bevolking.

Al wat het onderscheid der gezangen en betreft, en de arbeid wordt door den Directeure en beambten anders kon bevestigd naar rekening der Regering. Hierdoor kan dit alles beter in overeenstemming gebracht worden met de bestemming om het belang der maatschappij en der gezangen te behartigen. Het is tegelyk min der kostbaar, zoo de Directeure beweerde, dan het stel, tel van aanbesteding van waading, enz., en van uitschrijving door fabrikanten, of ondernemers. Men heeft een blyvend industrie-kapitaal van 25000 gulden. Veel voorwerpen worden voor eigen gebruik vervaardigd; voor de overige vindt men voldaenden afzet. De regering stelt jaarlyks aan wat de uitgaven meer beloopt dan de opbrengsten. Hierin is ook beschaamd een matig loon voor de gezangen, dat voor hen bemaaid wordt tot hun ontslag; zelfs voor hen die tot leventlan de gezangenis vervaardigd zijn; omdat men toch de mogelijkheid onderstelt, dat zy door gratis ontslagen worden; zoo als twarhelyk sikhingly ge- schiedt. Hetgeen de Regering jaarlyks bybetaalt, beloopt van 18 tot 21,000 gulden. Hierin zijn de kosten van de gebouwen niet mede begrepen. Naarheen naauwkeurig kan men de kosten, die voort de ken gezangene besteed worden, te weten komen, door de afrekening met de Oldenburgsche regering over Birkoufeld. Er is namalyk sene overeenkomst getroffen dat de vervaardigden uit dat vorstendom hetwaards worden overgebracht om hunne gezangeneistraf te

ouderzaam, en dat daarnaar verspaed wordt zoo veel als de kosten naar elken gerangene over elk jaar be- dragen. In deze berekening zijn de renten, en het an- derhand der gebouwen, de loordienste der beambten, de verspleging, met een woord alles wat uitsloopt per hoofd ten laste van den Staat komt, opgeve- men. In het vorig jaar was dit 90 gulden.

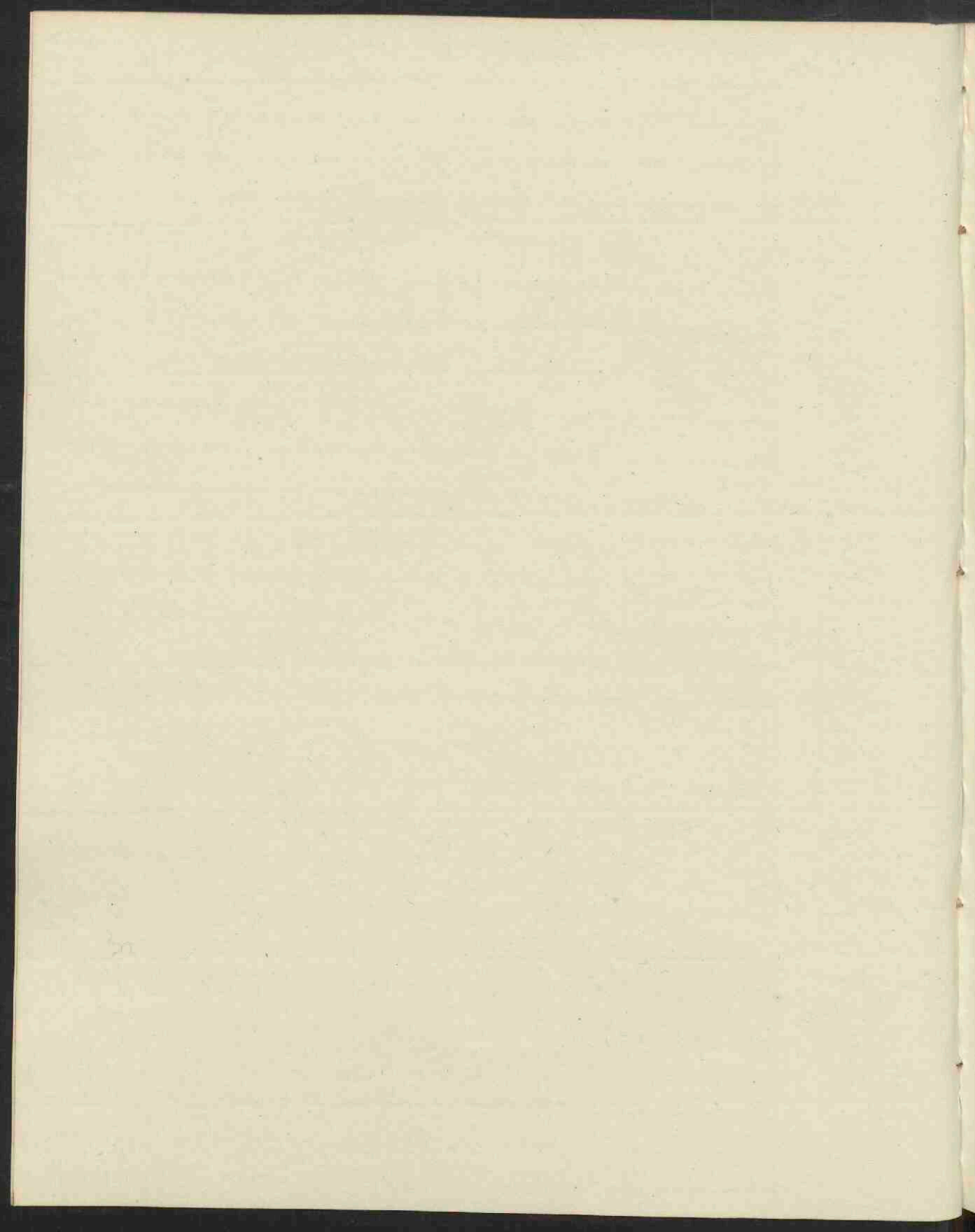
Er zijn uit Birkhofeld thans slechts 5 genou- genen, gewoonlyk zijn er meer, somt 12.

Van de nooddeelden, die in deze gerangenis geweest zijn, komen slechts zeldraan nooddeelen voor, daarentegte van de correctieel nooddeelden zeer veel.

Er zijn in elk district gerangenisgen voor de voor- loopige opelisting en voor de nooddeelden, dat min- der dan vijf jaren. Eene van deze is hier en staat naast de centrale gerangenis, die ik bezocht heb

Kaiserslautern is eene oude stad en men bespant dat men de enge kronkelende straten en zwarte huizen. Er zijn overal ook nieuwe breede rechte straten en zeer nette huizen. Het schoonste gebouw is geheel nieuw, het is bestemd voor korenhandel, voor de bierge- meenschap, het verkoopste en boven voor zalen die het verspaderingen, danspartijen, enz. dienen. Het werd tydelijk voor huutvesting van militairen ge- bouwt.

Het naar laden bintengevoerd was, zoo dat my de wandeling door de stad en terug naar het sta- tion van den spoorweg, waas myne vrouw en Maria

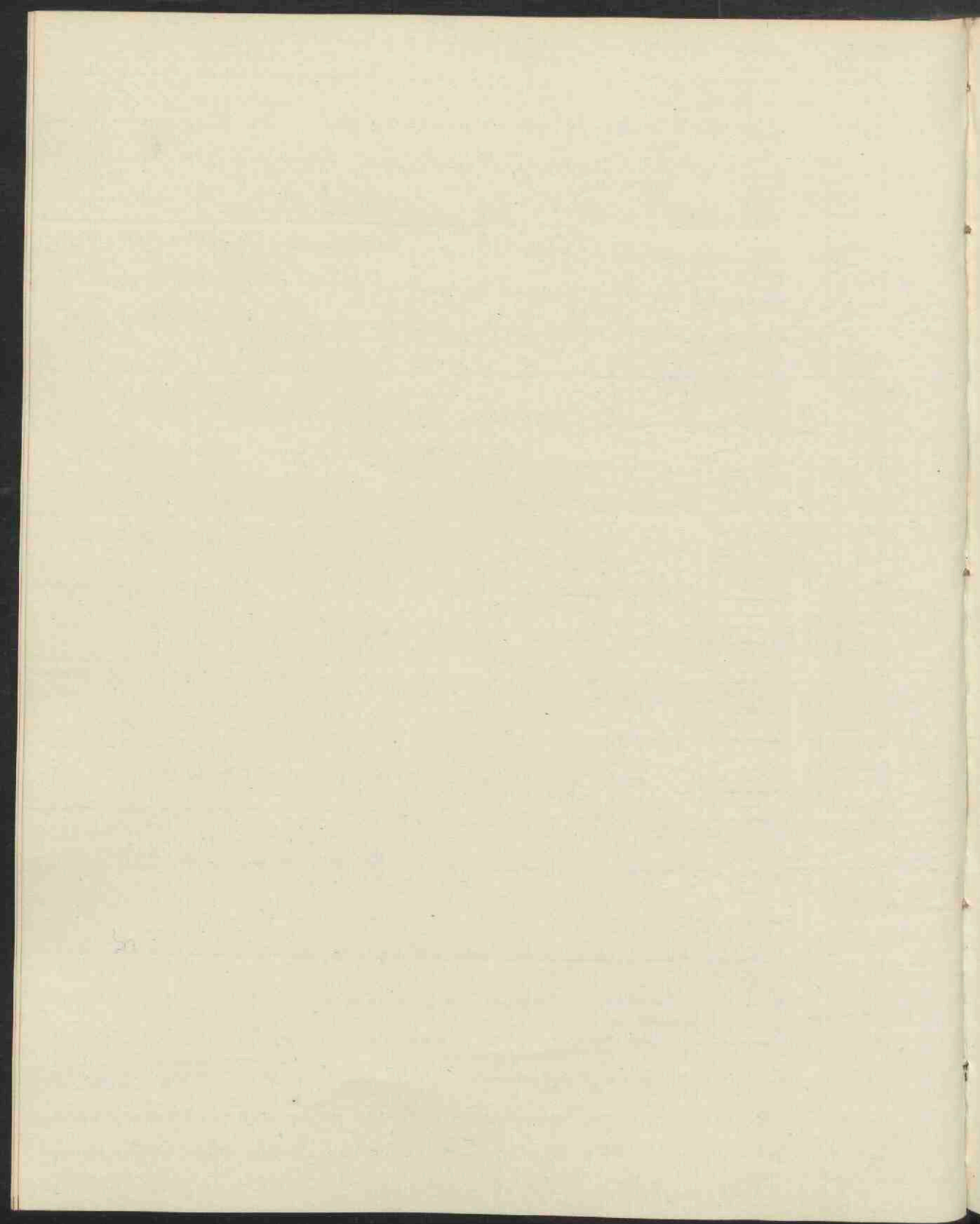
geklaren waren zeer hinderlyk was.

Te 2 u. 15 m. verlieten wy Kaiserlautern en kwamen te 3 u. 30 m. te Neustadt aan. De weg gaat langs en door het Haardgebergte; wy kwamen door een zeer langen, maar ik ges meer dan 30 m., en vervolgens, weg door 12 minder lange tunnels. Wy hadden on- derweg veel schoone gezigten in het bergachtige land; de hoofsteden van de bopstken stak zandeling af by de Italiaansche zamenwante.

Van het eten bekomen ik met myne vrouw de zuyfte die men hier Haard waent, en van de helling is van het gebergte van dien naam. Het gesigt van daar beviel ons zeer; ook de lucht was niet helder en de avond niet; zoodat wy ons voortaan temp te komen.

Zondag 14 Sept. De warmte was nu grooter dan gisteren. Wy bleven een deel van den voor- middag thuis. Ja ging naar de Station van de spoorweg, omdat de Hr en M^{rs}. Böttcher hult plan hadden kiden hier te komen; wy kwamen evenwel niet.

Onze kennissen van de Maarel, de Hr en M^{rs}. Watt- man, waren langt een anderen weg ook hier ge- komen; wy yn weder veel zaam gemaest. Te half een was middagsten. Een raadshet uit het hof van Mantecini en zyne nicht behoorden tot onze sint, genouten. Wy spraken veel over de taastanden in 1848 en 49. Te 4 u. gingen wy met den Hr en M^{rs}.

N. naar de Maand. Het is een dorpje of voorstad
 van Meinstadt, waar fraaie woningen met tuinen
 zijn. Een daarna is van den Keer Wolf, een rijk
 wyntandelaar, die te Wachenheim woont, en hier
 slechts zeldzaam komt. Hy heeft schone wanden,
 langs met blaasjes versierd aan den Berg laten aan-
 leggen, op verschillende plaatsen rustplaatsen en
 daarbore, eene hermitage met allerlei spels-
 ryen daer inrichten, en dit alles met groote
 mildheid naar het publiek opengesteld. Men
 beweert dat het klimaat zachter is aan de Sam-
 me kantjes die hier weelderig in het wild groeyen
 de wijn is in deze streken ook vruchtiger dan
 aan den Rijn en de Maas, en hy mislukt zeld-
 zamer.

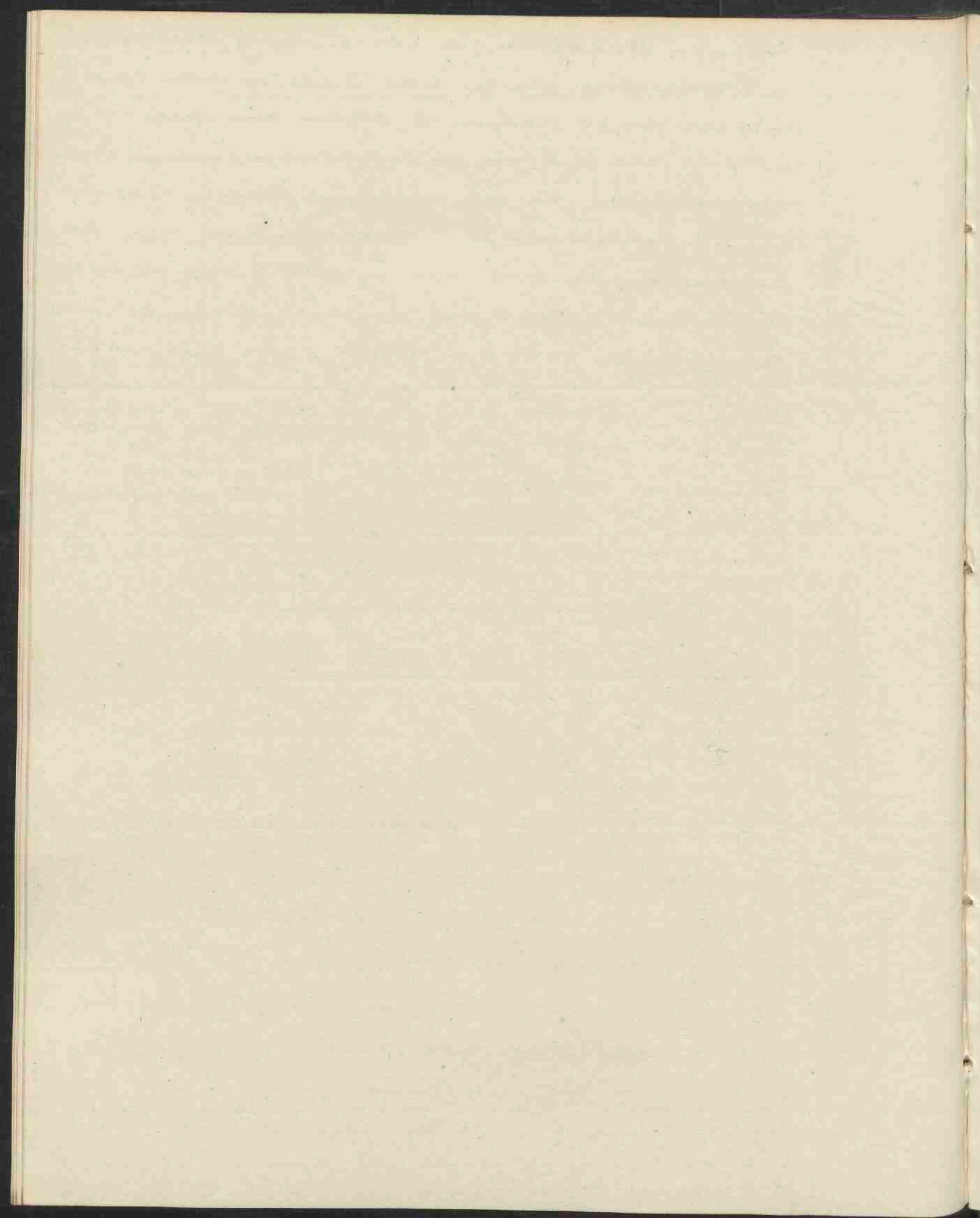
Wij waren opgetogen over het gerigt dat men
 van deze plaats heeft. De geheele landschap
 tot aan den Rijn, met de vele dorpen, ook Men-
 stadt lagen voor ons; Spiers en Mannheim zagen
 wy vry duidelyk; en over den Rijn het Odenwald
 in Schwarzwald. Ter zyde van ons zagen wy
 het kasteel Hambach.

By het beklimmen deze hoogte hebben wy linker de
 ruïne Wieringen laten liggen, die men ook Haar-
 der Schloesse naemt, van waar men het reelfax
 geryt heeft, maar wat minder uitgestrekt.

Maandag 18 Sept. Wij maekten weder een uit-
 stap noordelyk van Meinstadt. Tegen half 8 reden

De Haandweg is in het algemeen sterker dan
die van Rijn en Schielde; hy wordt veel meer el-
derst verranden. Gewoonlyke is hy wit; doch
wy hebben ook rooden gedronken die veel ge-
leek op Bourgognewyn. De Stronke zy ont-
fouw men ons zeide dazelfde.

wy naar Dürkheim; de kleine Steden, Biedersheim
en Wachenheim, ook het nuchte Forst, op deren riep,
zijn zeer net en dragen de blyken van welvaart;
althans van ryken, en twicde van eenige bewo-
ness. Die ryk, zoo wy vernomen hebben, meestal
wyghandelaars die tevens gabelenitters zyn. Men
beschuldigt hen ook van wacker te dragen by de
voorscheuten van geld aan armere wyghandelaars
Dare kunnen neestal in Slechte jaren niet wachten
tot de ruime oogst van ketere jaren hen voor hun
vergeefsch arbeid schadeloos stelt. De groote
handelaars schikken hun den zeit vooruit, en
bekomen daardoor den wygh voor lagen prijs, dien
zy zelven duur verkopen. Het zeldde ryp men van
de wyghstucken aan den Ryk en de Maedel. Het is
mogelyk dat zulke misbraken tot zekere mate
plaatse hebben; doch het komt my waarschynlyk
voor dit Slechte overloep en onbedachtzaamheid in
de huiskouding by de armere wyghandelaars veel
meer dan oprettelyke wacker by de ryken overvult
is van de ongunstige verhouding tuschen die twee
Manden. In Wachenheim zyn byzonder drie heere
Walz om hun ryken beroemd, een van hen is de
eigenaar van den aanleg aan de Haard dien wy
zissenas beoekten. By die woningen als paleizen en
tuinen met de schoonste slaeman merke men toch den
Slechte smaak van nieuwe ryken. De kanten kornice
in de hermitage by Neustadt; de chineeske tempelzjes
met klokjes, die de wind daer luiden en andere spale

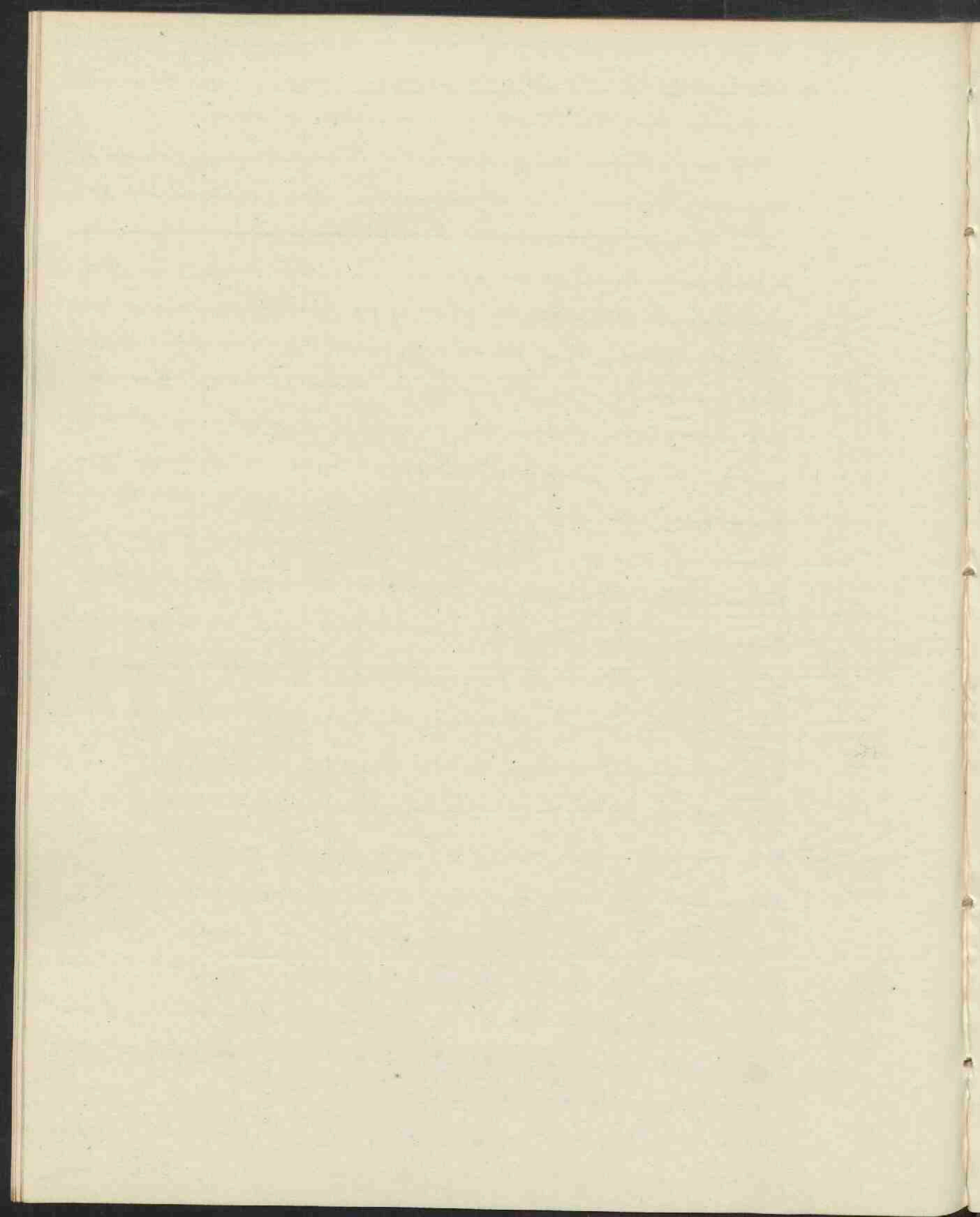
nyen waren, stalen hiervan. Franzen; in de vorige
centuur galden die dwaasheid van vout guaden smakt
en vout men ze in de tuinen der vorsten.

Wy maakten dadelijk eene wandeling naar de be-
naemde ruine van de gemeren, Benedictines abdy
Simburg, op kleinen afstand naar Dürckheim. Zy
wens gebouwd op de plaats maande burg van Kai-
zer Conrad de Salier. Het was ter herinnering aan
den daad van zyn oudsten zoon, die van deze burg
gestort was, dat Conrad en zyne gemalin Gisela
het kluoster deden bouwen. Het verrees grooten
rykdom en geraakte in Hoog mee de graven van
Leiningen, die het in 1504 herwaestten. Herbouwd
zynde is het in 1689 door de Franzen voor goed
vernield. Nu staan slechts muren en een der
torens nog en leenen als ruine een schildersachtig
gezicht op. Van de ruine heeft men het gezicht op
Manheim en Heidalburg en het land dat wy gisteren
van de Huard zagen, docht minder uitgestrekt. Aan
de andere zyde viel men in eene onpe nalle, waaraan
Zoubmesken zyn, en daarboven de ruine van de
Hartenburg, een jaystlot van de graven van Lei-
ningen.

De put is nog in guaden Staat
zy is, zoo men ons zeide 350 voet diep.

Een opschrift in de vats vermeldt, dat Koning Lud-
wig en zyne gemalin Margaretha, 25 Augustus 1852
dese ruine bezocht hebben.

Wy hielden middagmaal in het Hotel der vier jans
getyden, waar 40 ganten aan tafel waren. Dese waren

meertal hier voor de Druiwenkruis.

Dadelijk na het elan, nemen wy voorby de ruïne Hartenbusch, naar Frankenstein; de weg loopt in de vallei met heerlyke bafiken van beethous aan de zijden. Wy hadden nog tyd om de vallei opte wandelen tot naby de ruïne Diemrostein, die met zeer hoog op de rots staat. Zy is een der meest schuldtachtige. Frankenstein zelf draagt de naam naar een karkal waaraan evanget de overblyfsels nog aanmerlyk zyn.

Te 5 u 34 m. namen wy plaats in den wagen op den Spaarweg. Een vralyk zorelukap waaronder drie moorge meijer en een kuitenpeu van dute heer, waren met ons in den wagen. De weg was ons reeds naar Zaturndorf bekend. Te 6 u 11 m. kwamen wy te Spentade brug, "een val", daan onse derau uitstap, die ons een schoon gedeelte naar de Palte heeft daan zien.

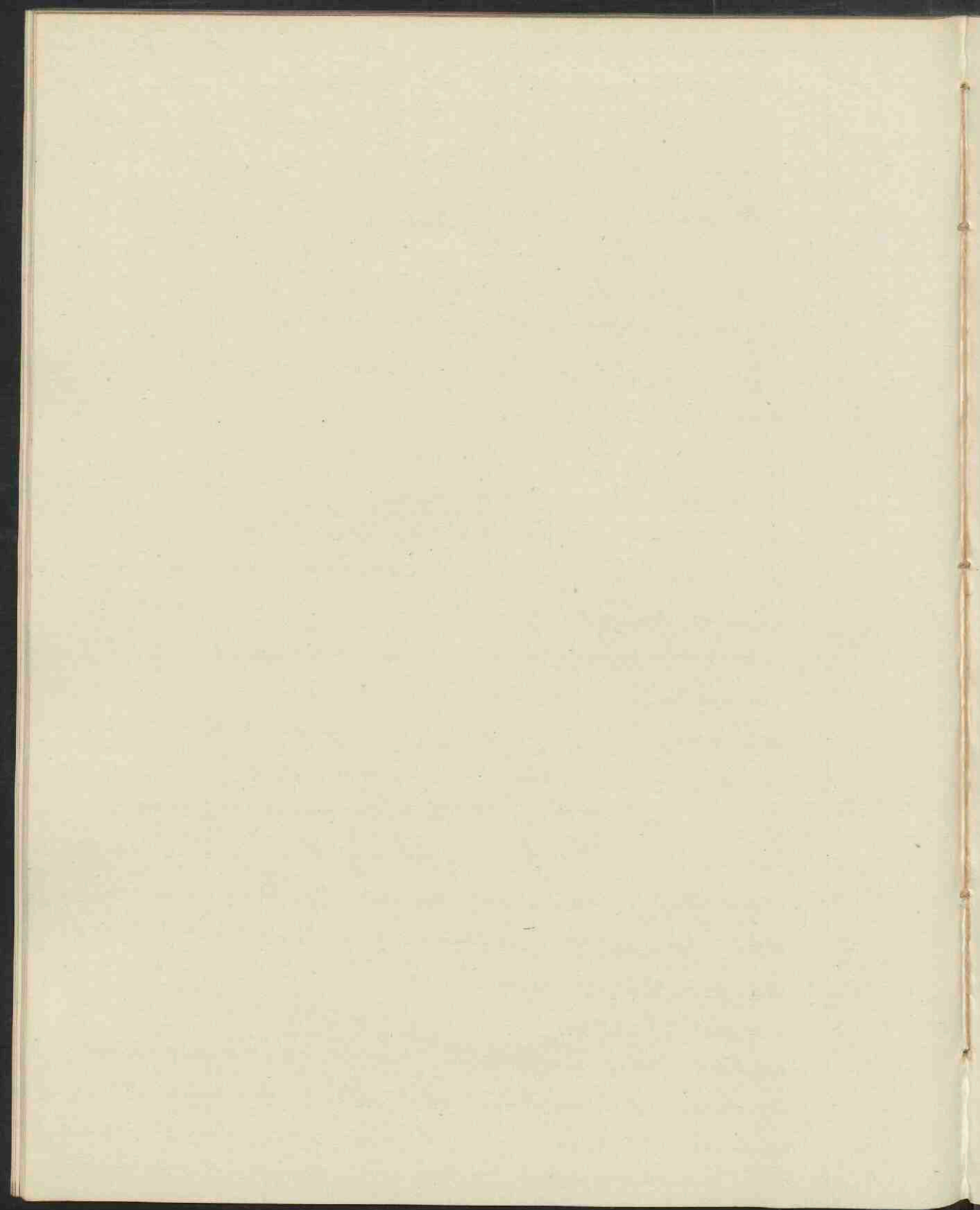
De wy die hier groeit wordt zeer geroemd. Het valt in het veld dat de Strunkes veel kleinder zyn dan die aan den Rijn en de Maarel. Men plant thans algemeen te kladesen af om meer zyn op de druiwen te bekomen. Die kladesen dienen tot strooisel. Men plant hier den wy meer nader aan de bergen en meer in de dalen.

Wy zagen derau dafes veel wagens met groen hant en kappen. Dit lande, zoo men ons zede, met de bafiken gehaald, waarruor zekere dafes in het punt vyheid beoekt. Wat men tegenwoordig haalt, dient

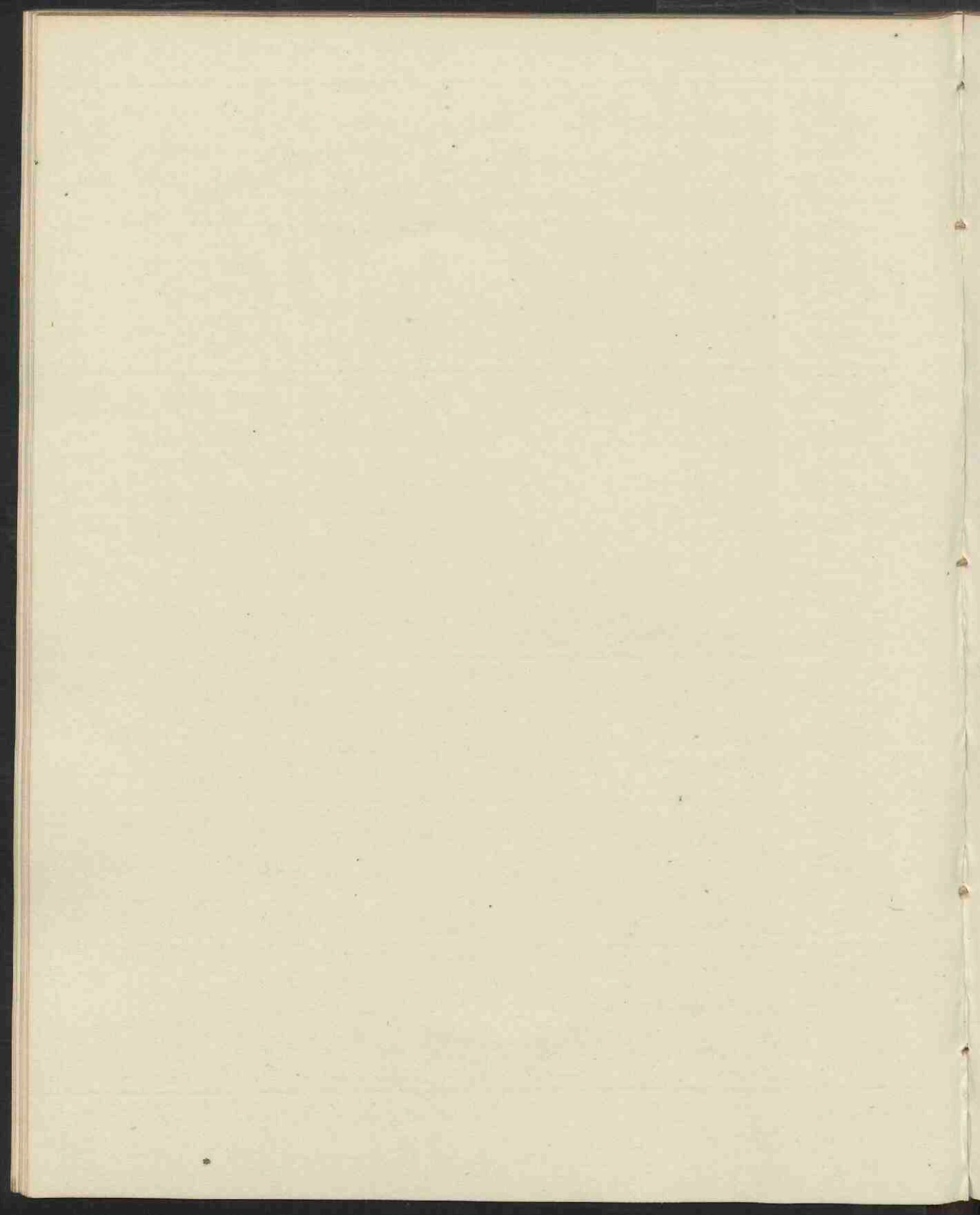
Eigentlyk heet dit kasteel Kettenburg by Nam
buck; het werd door Keizer Hendrik IV gebouwt.

noel meer om te Strougen dan om te branden. Van
lyd tot lyd ontmaeten wy wapens met open barpan
naw; dit heeft plants van de koning, alsoe trech
gebruikt men paarden.

Donderdag 19 Sept. Besen morgen reden wy te nopen
ure het om eenige mawamaardige punten ten zuiden
van Meinstadt te bezoeken. Saw onzen weg lag
rechts het oude kasteel Hambach, waar in 1832 een
nackvergadering gehouden is, die neel opzien ge-
laard heeft. Het ward in 1841 met het borch vand'
om, door de standen aan den keizer-prins, nu koning,
Maximilian ten gestank geyasen. Van toen aan be-
gen men hier onder den naam van Marburg te
kasteelen... De onlusten van 1848 hebben dit werk
daan staken, en het is sedert nog niet hernat. Wy
hebben het beklammen, en vanden ons door het
utricht op het uitgecirkte land beloofd. De bouw is
conventig en niet onverschillig de wagenen geyasen
te, hetgeen ook naar een bedendaagch landhuis om-
gestuhter zande wy. Doch waarom dan juist die
muren gekoren. My dunke dit is een misverstand.
De veld der bouwdan kunne kastelen niet op de
schoonste punten, maar op die, welke het mawen
tylste tagantelyk waren, en daaron het best te ne-
dedigen. Thans is dit geene aanbavelyk, maar een
nadeel; men woont er slecht, afgelegen, kortbaer.
De dargen die wy doorruden, waren zeer nat en uit de
woupen en de menschen, die wy zagen, zunde men een
nuus zeer inselnaend kanden. De tegelbouw is hier het

algemeen middel van bestaan; een verricht van niet
 te land, het ree en de milt, bestaat er dus niet. De ongo,
 met leid van den ongeluk meentel toek ook hier dat
 vele kleine eigenaars; telkens schimden maken en hun
 tuyen reeds lang vooruit verkopen, dikwijls beneden
 de waarde. De ongunstige meening over de goeds,
 tehieters en koopers vinden wy ongelukkig verpand.
 Wy hielden middeef in de kleine stad Eitko,
 kassen; voochf wachtte wy in den zeer fraayen tuin
 by de kerkerp. Zeldzaam waren wy zoo behuana
 dubbele Oleanders en andere uitheemseke plantso,
 het klimaat is naar die gassche. Byzonder gem.
 thij. Ik heb wat gespraak met tuyen buurman
 uit Anspak, een zeer kerkhaafde man. Hy zeide
 my o. a. dat hier meer rykheid van rykheid is dan
 in Oud-Beyeren. Hier heeft men slechts want enkel.
 de bedrygen, zoo als van apothekars, byzondere
 Conception noodig; in Oud-Beyeren byna voor alle.
 Gilden, als byzondere corporaties (Zimpt) be.
 staan, nagens meer in het kerkingke; doch de
 plaatselyke Sertunen zyn er zeer op met het getal
 van de meesters zeer te beperken, zoo het heet om
 de urooode te voortkamen. In stoyd met die be.
 ginsel staat het aan de verbrinkers vry alle voort.
 beangsel, van andere plaatsen in te passen, ook al.
 te loortan van werk door andere meesters en werk.
 bedan te laten dan die den plaats waan zy wonen.
 tuyen buurman vout dat stelrel van Conception
 naar de ambachten zeer verkeerdt; maar kan ik

37

hem deed opmerken dat zijn gewoelen, halpaan ook het
zijn was, tenent vryen handel met niet brengt, was
hy verwonderd en waaide het niet mij dit toe te
stemmen. Hy had het gewone begrip dat vrye han-
del met een recht dat beter waren leerde niet
handbaar was.

In de nabijheid van Edenkoban is de Villa van
Koning Lodewyk, waar hy om het ander jaar
eenige weken komt doorbrengen. Het was ons
merkwaardig die te beschrijven. De plaats is,
wat het uitzicht betreft, zeer goed gekozen;
aan de helling van den berg, waar de rivier
zou naar den Rijn het uitgetrokken is, zodat
men van den Chalivent in het Odenwald tot
aan de Vogesen in den Elzas ziet. De villa is
op groote schaal aangelegd: een prachtig hof-
gebouw en wat later twee bygebouwen. Het in-
wendige is zeer eenvoudig. Vry ruime zalen en
woonvertrekken, wandel siervaden, met weinig en
zeer kostbare meubels, en geheel geen schilder-
ryen of andere voortbrengsels van kunst. Ook
ryen en geen tuinen, geen bloemen vanden, Al-
leen de keuken was koninklyk ingericht. Dit al-
les mag welligt wat fransy ingericht worden, al-
de koning hier koning ont kwam het al te een-
voudig, liever te haal naar. Het behoort het uit-
zigt, wat het recht al of men er niet spassig
nemen moet.

De waard was tegelyk beoefenaar; zijn naam
Hudcart in München voor Ingenieur en architect;
hy was thans te huis en had een afgezand en een
Schaaf voutkomeer

38
Wij reden vervolgens naar het Boed Gleiswadi,
ter, by het dorp van dien naam. Het bestaat uit
een groot gebouw met een bygebouw, voor ongeveer
100 gasten plaats opleverende. Het ligt tusschen
schone beekken van kastanje, en andere boomsoorten,
met een zeer lieven tuin en het gezigt op Mankhai,
en Spier. De kamer geschikt door hand water,
mij en dommen. Er waren thans niet veel gas-
ten. Ons bediel de lipping en tuin zeer. Wij hielden
den er ons alleen op ons laatste binnin en happy
te drinken.

Op weinig afstand bereikten wij Albarwei,
ter en kwamen hier in een der schoonste val-
leijen genaamd naar de kleine Stad Anu,
waelder, waar wij een goed nachtverblijf, by zeer
vriendelyke berehaafde lieden, vonden.

Wij hadden nog tyd om eene wandeling te
maken; het was, tegen alle verwachting een
Italiensche Zomeravond. De bergen hebben hier
zeer afwijfelende vormen, en zij zyn met heerlijk
groen van wijde en hoog geboorte bedekt. Men
verstaande zich dat schone landschap in het pracht-
lige licht der ondergaande zon. Het voorrept om
met wyne ziele vrouw en de lieve Maria zulk
eene wandeling te maken daer, stiel ik op hoogen
poys.

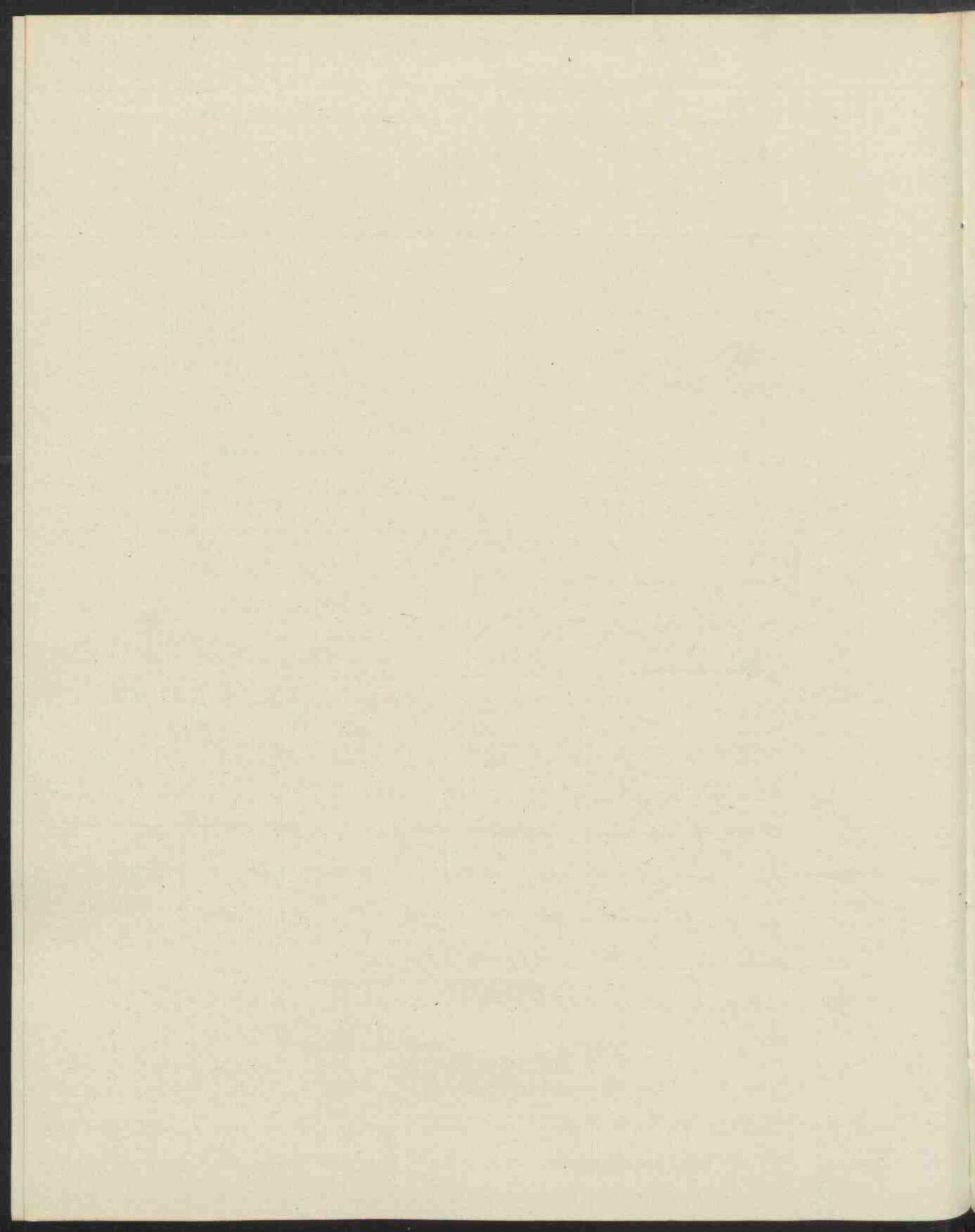
Woensdag 20 Sept. Dore. wijzen reden wij de val-
lei, waerin wij ons bevonden een paar uren vroeger op,

Op anderen weg kwamen wy door het dorp Rims,
thel, want eveneens een kerk is zoo als men zo en
zulk een kleine plaats niet verwachten zoud; zy
is van Grieksche bouwwerd; doch veelal veel
minder. Zy heeft een zeer gewoon gebruik, dat de
villen van het portaal veel te zwaar zyn.

tus aan het dorp Tuitgardswiese. De Querk, een hal-
 der rivierstege, doorstroomt het en bevochtigt de talle
 ne gruislanden, die den rykdom der bevoorren uitmaken.
 Hier is geen wyde meer, maar veel bosch. De dorpen
 hebben een keurige vorm. De frische moerpalen,
 begunstigde den aangename indruk die dit alles
 op ons maakte. In het dorp Tuitgardswiese zag
 wy een nieuwe herwonde heek in zeer goeten styl
 gebouwt. Zy is in den vorm van een langwerpige vier-
 kant met twee torens en twee ronde boogen (By-
 lautymen). Men heeft de bouwsteenen in de na-
 byheid, doch de goede architectuur is van zeer
 waarde. Men kan naar de conuursige deuren der
 herwonden zeer pefanter en schoone gebouwen
 mencken. Men is bezig een raadhuis van de-
 zelfde orde te bouwen.

De neestaels is hier en te Annweiler de voo-
 name bron van kerkan. Ook de kopsche lannen
 arbeid, naar een naar de domein ryd, wy zagen
 grote myten van gekleefd brandhout. Gedool,
 telyk bethouwen ry van de gemeente en dan ryd ry
 naar vordaeliger; de minnerogenden vinden er tussch,
 en de beoeking in het algemeen verkygt te brand-
 stof uit. Men heeft algemeen goede paarden en het
 vervoer van veldvruchten, hout, wyde, steenen, is
 naar de bevoorren een winstgevend beoef.

En ryd in deze streek van de Palts naar het dorp, met
 naten op hun top, smit gezicht ons in de middelenne,
 het vordelingsplaatzen te worden aangelagd. Op het
 scheidene daren kopsen, ziet men dan ook ruines van

kantelden en du arander die zeer oud en beroemd zyn.

Tuon wy onze wandeling in den wagen verbragt had, den, te half 10, onderaan ik met myre vrouw tenoo d'over rivier, den Trifels en de Madenburg te be-,
styggen. De wagen reed intusschen naar Eschbach, waar my Maria met Louisa lieten vooruitgaan, terwijl wy over de bruggen ook daar vanden aankomen.

De Trifels bereiken wy langs goede paden, veel doot bouw, in $\frac{3}{4}$ uren. Men bespant aan de overblyf- sel; van zeer zware markante torens en muren, van gekamde steen gebouwd, en veel yverheid en grooten deels ingestort, dat hier een gewichtige vor- ting geweest is. De stad Amweiler heeft dit jaar een deel doen opriggen, die den keizer de voornaamste historische punten van dit kasteel herinnert. Op twee zyden daarvan staan de volgende opschriften:

Trifels. Im XII und XIII Jahrhundert als Reichs- nestte Verwahrungsort der Reichs Insignien. Sanct- gefürst König Richards von England, genannt Löwenherk 1193 so wie anderen Fürsten und Edlen.

Trifels. Reichsneste bis 1330. Von Kaiser Ludwig dem Bayer dem Pfaltzgrafen bei Rhein verpfant, dat 1330. Von Stephan, dem Erben von Sim- mern, Zweibrücken und Veldenz erworben 1410.

In den 30 jahren overlap is de Trifels verwaast.

De historie van de verangewichap van Richard door keiser Hendrik VI is bekend, en in de volksverleering is nog de overleering dat hy daar een lied dat uit zyn kerkker gekoord was zoudt ontdekt zyn. Eine arme vrouwe kwam ont dat verhalen. Een "Schöpfersadler" zaidt zy, hield er de wyf van geleerd en zoo was het nie- gekomen. Men heeft van deze kastele een ruim ge-

Alleen vastelyk overnal men eene grante vlabbe met een
keken van bergen of heuvels daarachter. Neec skoden en
en doopen andersmits men een mal kuffchen de bergen
rondom den Troffel als in de meer afgelepane vlabbe.

41
zigt op de omliggende bergen, die meest alle den vorm
van pyramiden hadden, met beestten begraaid, waerbo-
ven kale spitsen als zinnen, of andere tonens uitsteken.

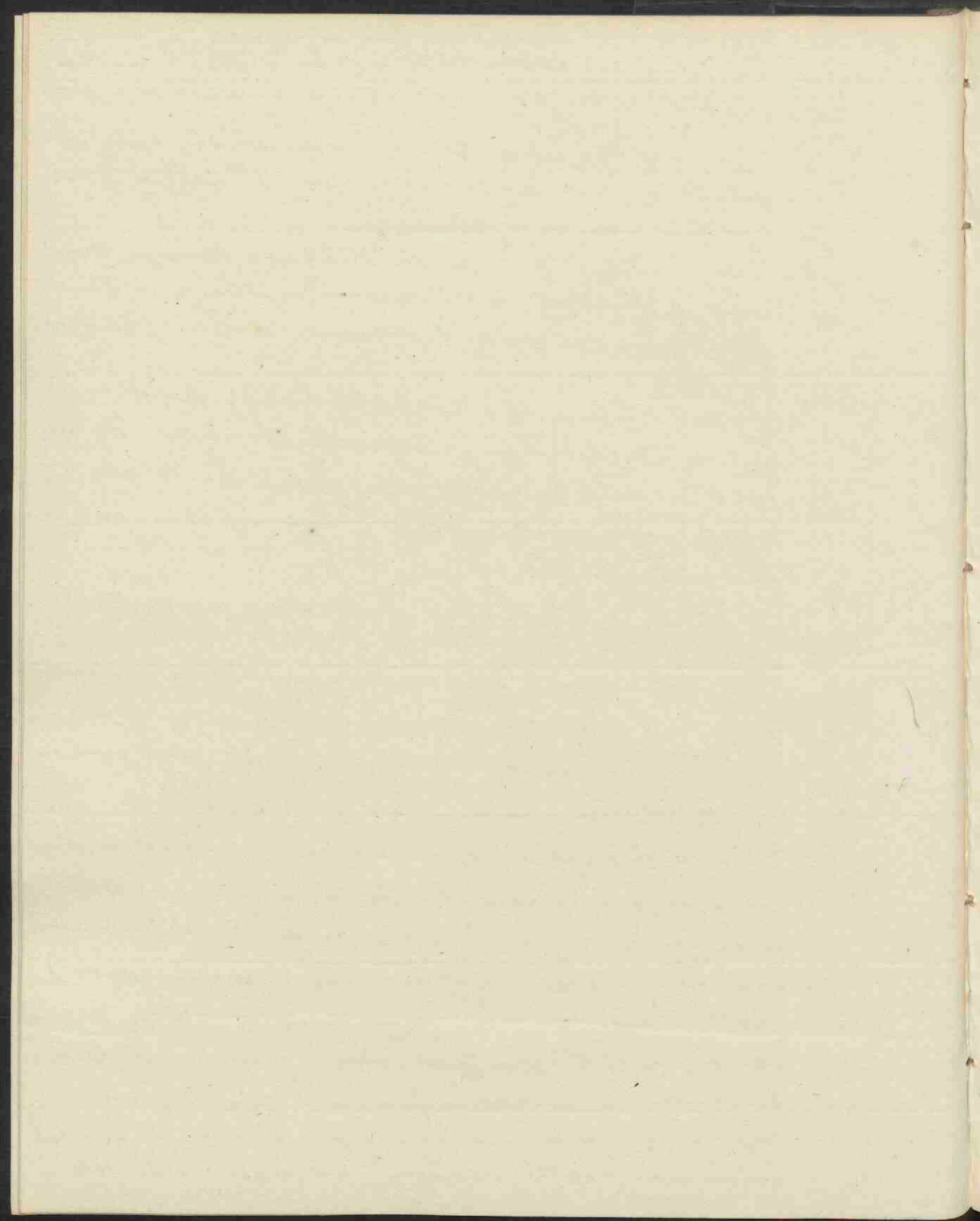
De Stad Annweiler heeft op de twee andere zijten der
gedenksmit hare eigene lotgenallen, vermeld. In wie die
ook hier afschrijven.

Annweiler. Van den Scherabitschen Herzoge Frie-
drich II. dem Vater des Koenigstumpen Friedrich Barbaro-
ssa, gegen das Dorf Korbbaum in Unter. Elsass,
gekauft 1116.

Annweiler. Von Kaiser Friedrich Barbarossa
mit der Zollfreiheit im ganzen deutschen Reiche
1153, Von Kaiser Friedrich II. mit dem Speyerer
Stadtrecht und Freiheiten zusammen dem Mainz
rechte beschenkt 1219.

Erworbet durch die Stadt Annweiler 1854.

Van den Tripels bepanen wy ons naar de Madon-
berg; wy maekten eerst afklommen en vervolgens
weder stygen, byna twee uren lang. Dit viel ons
zwaar door dat de rook zeer brandend was en
het pad gedeeltelyk door dik zand liep. Daar by
staat op eene style rots. Er is meer van overge-
bleven dan van eenige andere in de Palts; evenwel
kan men niet niet wel een naauwkeurig denk-
beeld vormen van den samenhang der tonen, kronen,
planken, zalen, trappen, enz. Alleen niet men duidelyk
dat buiten het gebouw nog eene hooge ringmuur
liep, zoo dat de kansdaller zeer groote en nauw diep by
wel onverschynelyken tegenstand te wachten had. Alleen

door uithenging, dankte my, konde zelfs omme sterke
genomen worden.

Reeds op onzen weg en byzonder op de ruine valne
konden wy twee sekane gerigten gehad. Dit land is
te gelyk bergachtig en zeer begraasd en bebouwd. De
linden der bergen zyn gruntschet, meer afwisselend, dan
aan de Maasal.

Van de historie der Madenburg heb ik in myne
reisboeken geene byzonderheden gevonden. Een op-
schrift boven een der poorten was nog leesbaar, doch
zy was blykbaar van lateren tyd. Ik wil zo hier toch op
teekenen: Madenburg bin ich genant. Pfaltzgraf
Georg hat mich anerkant. Van Winkelenbosch Hand.
Im Fürstenstand. Auf lauch Georg nahm man
nicht ein. Hat sich Maria zum eigen gegebend. Gest
das Kere giebt Ihm das ewige Leben. Anno. 1549.

In minder dan een half ure klommen wy op naar
het dorp Eschbach, omringd van een sekane beelden,
de kinderen, die zwoon zyn de bezoekers van de
Madenburg te neervolgen

Na een sulde middagmaal zeken wy naar Landau,
de weg was heelal door wouteboommen beschedend.

Deze stad is van dubbele mullen omringd en gold
voor zeer sterk; zy is thans bondvesting. 6000 in.
wonen zyn daarin opgevolten. Thans waren er 3000
man Beyaruke beretting; in oorlogtyd wurde dit ge-
tal op 10000 gebracht. Kasernen, magazynen, en was
nader voor verdediging noodig is, nemen de woude
me plaats in. De straten waren onverschillig en on-
zientlyken moedig. Dit alles geeft, voor my althans,
aan Landau een akelij voutkenen. Het ligt aan de
zelfde river, de Queich, wier loop wy door zulke lag,

Men heeft ons meermalen gezegt dat tusschen de
katholicken en protestanten, goede verhouding
bestaat; Zoo verhaalde men ons o.c. te Hamburg
dat de pastoor en de predikant zeer met elkaar,
der kerken waren en dagelijks byeenkwamen.

De bewoners van de Palts, naar zoo ver wy re-
konden gesproken, kwamen my naar goede, opzettel-
te lieden te zyn. Men loopende by hen de levendigheid
eigen aan de wyntreken. Dr Friedlieb, die wy
in Hamburg leerden kennen, en die Palts is, zeide
my dat dit niet zoo gunstig is in de hancere stre-
ken. Waar geen wyngraait wordt, zeet op kleinen
afstand, geen wyngedronken. Men vermaant dien op
de oepuntipels wyg door brandewyn. Het is dan
zeer gemom dat de familie d'apelyke brande-
wyntroep gebruikt.

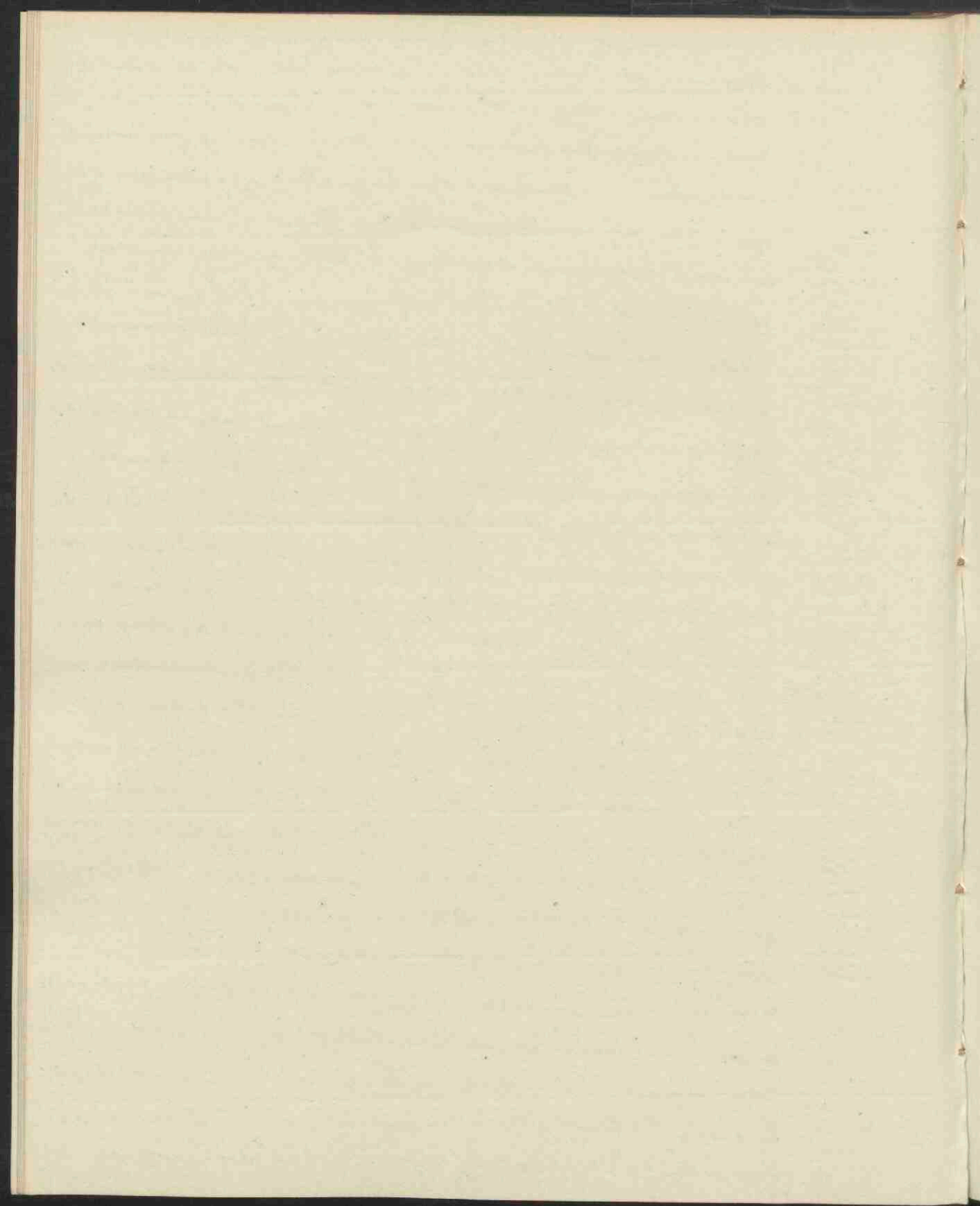
cheude valleyen vervulpt hadden. Wy liepen ons
niet lang op; en reden vervolgens naar Ycutaba
timp, een afstand van 4 uren; over zeer goede weg
door het schoone land, in de frissche avondkaelte
na een buitengewoon warmen dag.

Donderdag 21 Sept. Deze morgen hebben wy Hec
stade verlaten. Deze stad heeft ontzied bevalen; zy
is niet schoon maar nat; de huizen wy veelal goed
en ruindeligh; alles heeft het naastkamen van beeryghheid
en welstand. Als men hier byvoegt de byzonder schoone
ligging aan den voet van het Haardgebirge in een zeer
vruchtbare vlakke met wyde, velden en gras bedekt, zoo
verklaart het niet dat men een aangename en vrucht
van deze plaats bekant. Nieuwlandse gebouwen
zou er niet; zelfs de hoofdkerk komt wy niet voor
zeer schoon te zyn. Zy is verdeeld tusschen de Roomsche
katholicken en de Evangelicken. Er zyn velen in
huizen. Zoo als meestal in de Paltz zyn onseer
drie vyfden protestantsche. Er was voortdurend
groote levendighheid van wapens; blykbaar is hier
eenigzins middelpunt voor binnenlandischen
handel. Evenwel is de wytehandel ook in de andere
kleine steden verspreid. Hier is de spoorweg ook
eene oorsak van levendighheid. Wy hebben alge
meen opgemerkt dat het verkeer van reisigers
zeer gemakkeligh gemaakt is; vooral niet men om
waggen en andere wagens die in alle richtingen ver
waaren. De gelegenheid om zonder kullen over alle me
zen te ryden en de overvloed van vreden naar de paar
den. Bovendien zynis deze beweging, die naar de instaan
zeer voordeligh zyn moet.

Een voordeel van de Franische regering naar dit land
is ook de afschaffing der tienden. Zy heeft, even als
in Frankryk zelf, plaats gehad zonder schadeverpaa-
ding. Dit was een onrecht jegens de tiendheffers;
doch de veelbedijge invloed van den vrydom van
den landbouw doet zich algemeen gevoelen.

Dit land heeft dus merkelyk door de Franische
overheersching gwaete verbeteringen ondergaan, en
dit verklaart het, dat de herinneringen van de vroe-
gere onrechtheden der Franische veranderingen zyn door
de jongere herinneringen die gunstij naar de Fran-
schen zyn. Merkelyk is men Franschgezind.

Omtrent den toestand van deze provincies van
 Beyeran, de Palts, heb ik alleen van de parsonen
 die ik toevallig ontmoet heb enige byzonderheden
 vernomen. Die waren gunstiger dan ik verwacht
 had. Men heeft hier byna geheel het Franische
 bestuur behouden, en dat houdt men voor be-
 ter dan edels in Duitschland ook dan het be-
 stuur in de Beyerische provincies aan de oer-
 zyde van den Ryn. De Franische wetbuchen en
 regtpleging is hier nog algemeen zonder enige
 wyziging, en dat bejubelt men, even als in de
 Pruisische Rynprovincies. Deze voorbeelden
 wederleggen zeer krachtig de berisping, die men by
 ons door onze regtgaleerden haast uitroepen over
 die wetbuchen; en het berispen dat de vaderland-
 sche vermanende regtstaetanden, omdat wy, zoo
 men zegt, nationaal wy, de voorskeur verdragen.
 Men is ook weinig met belastingen bezwaard. De
 Franische wy galleen (pakent, zegel, registra-
 tie, grondbelasting); maar de meest gekate, na-
 melyk de drooit reünus en de belasting op het zout,
 ook het regt van successie, wy afgerhaft; en
 geen andere wy daarvoor in de plaats gekomen;
 zoo dat men veel minder betaalt dan alders in
 Beyeran. Eene gunstige omstandigheid is dat in de meeste
 parsonaten geene plaatselyke belastingen moedig wy. Men
 heeft my dit in Heustadt en in Annweiler gezegd. De ge-
 meenten hebben meestal eigendommen, waarran de op-
 brengsten voldoende wy om de plaatselyke uitgaven te

Leipzig. Annueiler heeft 3600 tot 3700 inwoners en
 35 tot 40,000 gulden inkomens, hetgeen ruim genoeg is
 voor de behoeft. Men heeft er een schoon raadhuis
 gebouwd.

Als een bewijs dat voor gewichtige inrichtingen de
 kosten niet gepaard moeten, vaerde de waard in
 Annweiler aan, dat men bereij is in een naburig dorp
 Klingensmünster, een krankzinnigen-gesticht te ban-
 nen voor de geheele Palts, hetgeen ik van de hoop
 te op den toef naar de Markgraaf van de rijn, mis
 als ik meermalijk een zeer uitgestrekt gebouw gezien
 heb. Men heeft de kosten daarvoor op 600,000 gulden
 berekend en zij bedroegen by de uitkomst 800,000.
 Men had eenig uitsigt op ondersteuning van
 Staatstrouwe; doch de kamers hadden die niet toe-
 gestaan. Nu zoude de Palts het zalne behoefti-
 gen wel verkiezen by geleening, welke jaars-
 lyk by gedeelten naar de renten wordt afgelost.
 Daarvoor maaken de gemeenten bydragen, maar
 Annweiler konde dit ook zeer wel uit zijne
 inkomsten doen. En men deed dit gaarne om
 dat de eenige inrichting, die te Frankenthal toe-
 nog toe bestaan had, niet tuerkend voor alle
 de krankzinnigen der provincie was. Zieke trach-
 ten daer neemaeken dat de Regering en de bevolking
 in goede verstandhouding zijn; ook is men algemeen
 tevreden, zoo men mij zeide. Leominster is in 1832
 eene denominatieke verspadering op de rivier van Harz.

Spier heeft ongeveer 10,000 euv. Het is de zetel der
regering van de Palts. Ik had het voor vele jaren
bezoekt en vond in het uitwendig vaukhoude. weinig
verandering.

back gekoude en hebben met in 1848 zeer opna,
 nige bemoeijingen in de Paltz verstaand. Ik heb van
 beide niet anders dan met afkeuring hooren spre-
 ken en bleeds met byzetting dat het byna intelm-
 tend vreesden waren, welke die vorstgezelen
 zooder teuceggebracht. Men tuces ons in de val,
 lai by Wilgardswiese de plaats waar de "Inaslia"
 van door de Fousen zyn aangevalen en Tadelij op de
 vluft zyn gepaan.

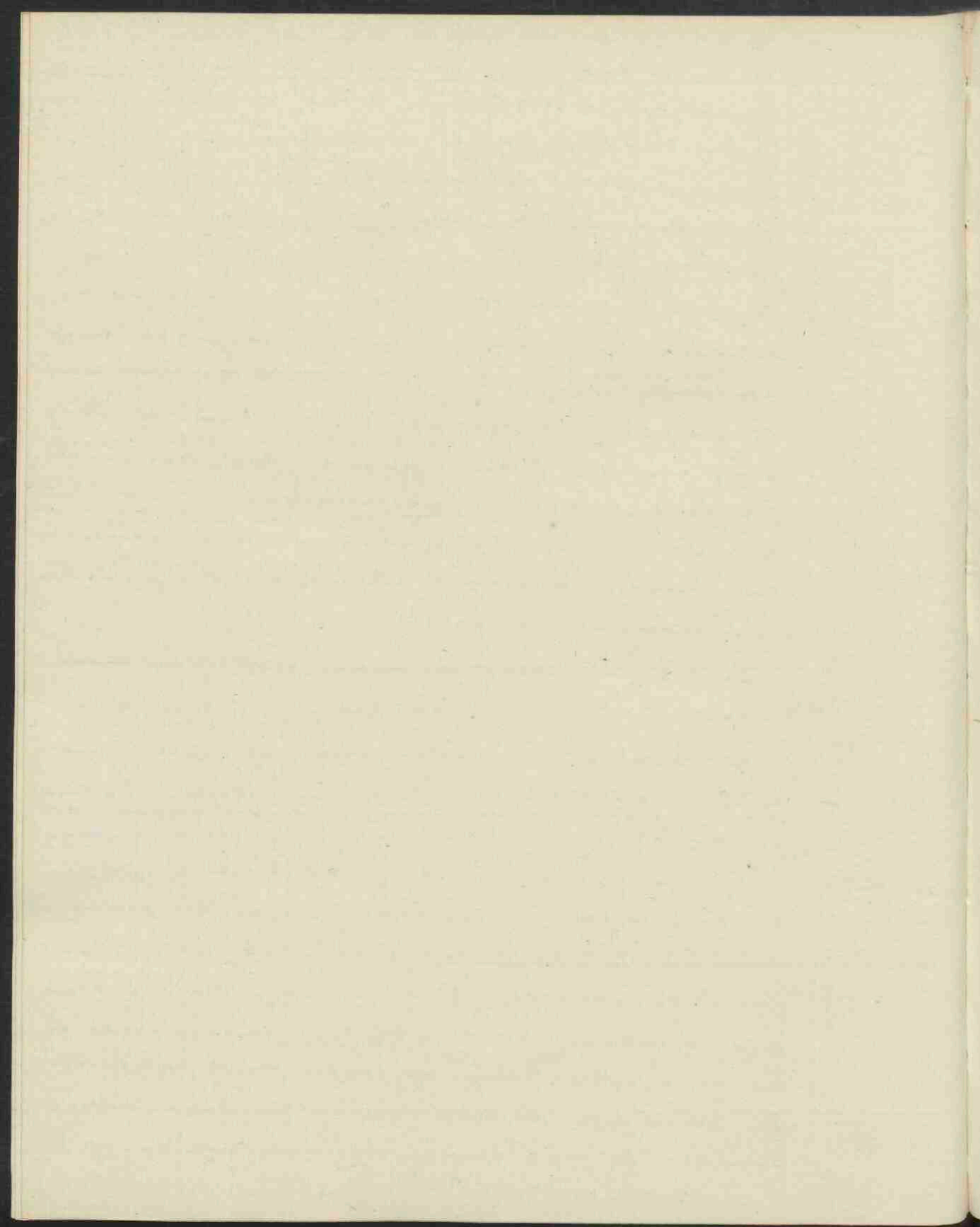
En heeft uit de Paltz veel uitbreijing naar
 Amarike plaats; die wordt niet verwoest door
 groote armoede, maar door zeer snelle taame-
 ning der bevolking, by groote rijkdom en rijkdom
 bestaan te vinden. Het zyn niet de armen, maar
 zy die camp verwoest hebben, welke het land
 verlaten: Alleen de herbaalde mislukking van
 den wyz beoogt verlegenheid te weeten, ontmae,
 dijt samtyds de bygebouwen, die grootsaaklyk
 eigenaars van kunnig grond zyn.

Te half 8 verlieten wy Spontast en kwamen te
 Spier te g; waer wy ons tot den vespanden train op
 hielden om den Dorn te zien. Deze Byzantijne
 sche kerk, een der oudste van Duitschland, is in we-
 dig volkomen hersteld. De vormen van het gebouw
 zyn zeer schoon, en de herstelling is niet de grootste hoop
 in overeenstemming met de kunst volbragt. Men heeft
 de muuren, zuilen, zamelnaer met fraaie beutilders.
 Tafereelen uit het oude en nieuwe Testament begraen

De grafmonumenten van Rudolf van Habsburg
en van Adolf van Stefau zijn zeer schoon; doch ook de
plaats, waar zij staan, midden in de kerk over het
grootste altaar, komt mij niet passend voor in een
Christenkerk.

de wanden van het schip den kort. De volkomenheid
 der kunst welke groote bewondering; het is de proef
 van kluisen en beekoning. Dit is, zoo men bemerkt,
 in het karakter van de middelenwerke kunst.
 Dit wil ik niet betwijffelen; maar my komt ook
 voor dat aan het streven naar het schoone de in-
 druck van het verhevene is opgevoerd. Zulk een
 kunst in zinnigen styl, zonder versiersel, van de
 volheid der kunst, maakt, naar myn gevoel, een veel
 groter indruk, meer onverschrokken met
 het gevoel van godsdienst, het gevoel van het on-
 dige. *Uitwendig is de bouw zonder eenige*
de waarde, waarschijnlijk onvolkomen gebouwen;
 vooral misstaat het voorspoortaal der plompe
 pyramides onderstond. Men is nu bezig om dit
 af te breken en te herbouwen.

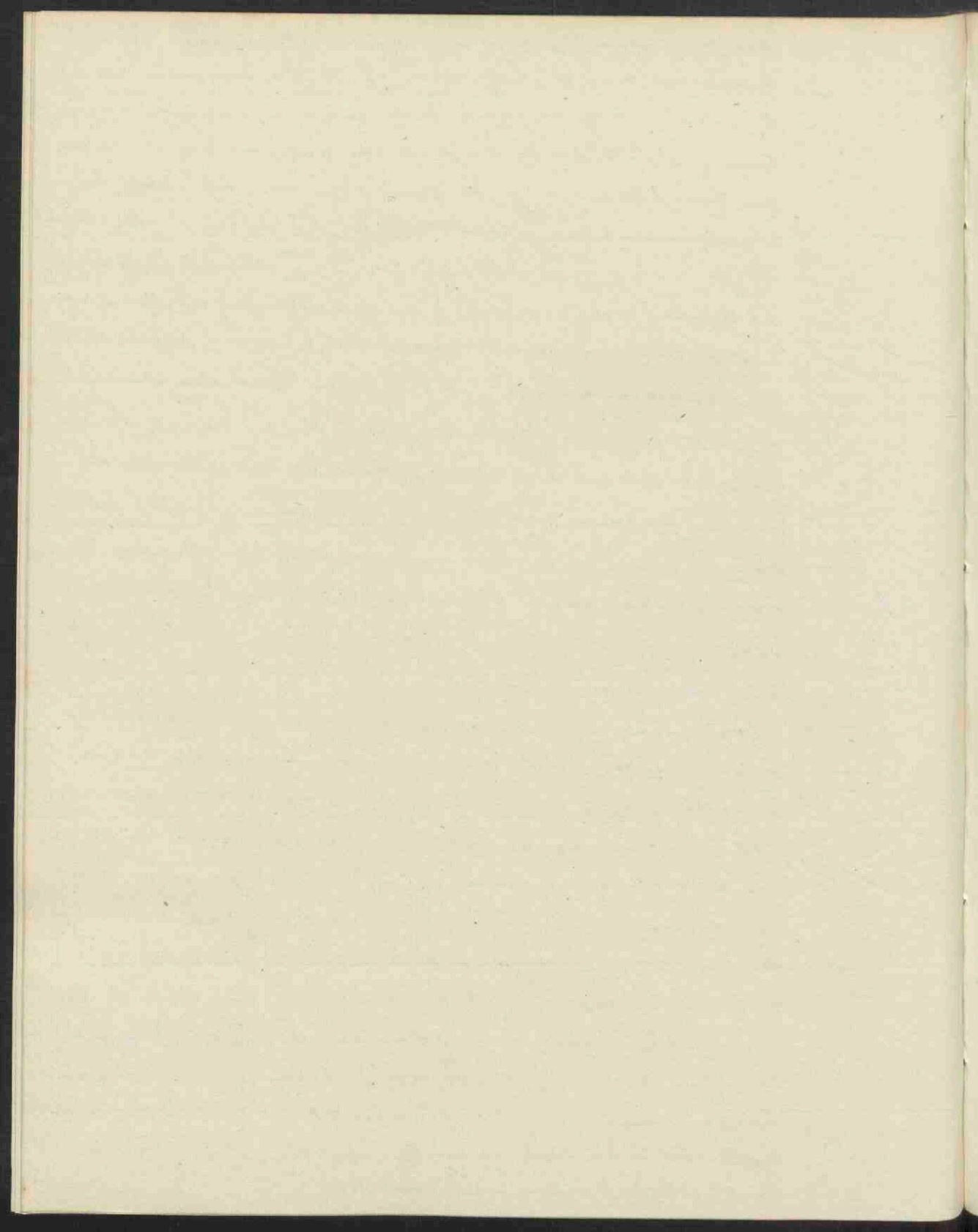
To 11 u. hervulden wy onzen was naar woons
 waer wy te een uur aankwamen. Deze stad
 heeft ongeveer zoo veel inwoners als Spier, doch
 zy behoort tot het grootkerstendom Kopen. Zy kwam
 ont doordruk en vermaantland voort, met een straat
 is eenigzins schoon. Eenmaal is hier eenige fr.
 brakenygerheid; vooral naemt men het glanzend
 Cedar dat hier op groote schaal verdedigd wordt.
 Het is byzonder de stad der Joden, die hier een
 oude Synagoge hebben, en zoo men ons zeide, by
 na 2000 zielen tellen. Zy hebben byna uitsluitend
 den handel, en de beste huizen zyn door Joden be-
 woond. De stad kwam ons voor eenzaamland
 moedig te zyn.

Het merkwaardigste is ook hier de Domkerk. Zy is eveneens van de oudste en in Byzantynsche styl geboord. Wy vonden hier het aangekonde naar Spier. De Dom is ten uiterste verwaarloosd; zelfs het wandrekelyk onderhand ons vervulde van te worden, slykt verrewind te worden. De bouw is, duske wy, minder schoon dan die van Spier; de zuilen zyn zwaarder en minder kevallig. Daar entogen is deze kerk intwendig meer vultuind en merkelyk schoon. Starend is het, dat later aangebouwde kapellen, die op zichzelf schoon zyn, in Gothischen styl geboord zyn, die by de ronde boogen van het hoofdgebouw zeer afsteken. En zyn in woont slechts een vierde Romeynsk Catholiken, en de Regering heeft weinig belang. Helling in de kunst; daardoor wordt de Dom zoo weinig behartigd.

Wy vonden een min dan middelmatis middag, maal in de herberg waar wy taenallij waren aangekomen, de Liebfrauenberg genaamd.

Te vier ure vertrokken wy naar Meinte, waar wy te half zes aankwamen en door bezorping van het bestuur van den Ipoorweg dadelyk naar het station van Castel gebracht werden. Eerst te ze, van ure ging van hier een trein, die ons in 20 minuten, naar Wiesbaden bragt. Wy kwamen dat hier nog tydig aan, haemst wy een paar luyden mee, met veel oponthand, hadden afgelegd. Wie zonde voor eenige jaren aan zulke snelheid hebben durven denken.

Vrijdag 22 Septemb. Wy wandelden door Wierobaden, aten in de Kasseraal, waer het geroek van niet talryk was en meest uit Hollanders bestond, doch geene bekenden. Na 1 eten deden wy eens groote wandeling op de Hoogten, buiten de Stad; zo dat wy ons nuw de Stad en de Landstreet eens goede uoverzigt... leep konden maken. Voor my was dit alles, het inzien van vroegere reizen. De Stad is evenwel zeer tuergenomen; men heeft veel en zeer schoon aangebouwd; de Straaten (zy vermenigvuldigd) en op de Hoogten (zy een groot aantal fraaye Landhuizen met tuinen ontstaan, zo dat Wierobaden een intant bevallicj voorkomen heeft. My viel even al, vroeger, dadelijk in het oog dat, terlyl de Kasseraal binnengegaan groot is, het portaal klein en nederig voorkomt door de twee schoone zuilenpauzen, rechts en links van de minne plaats van die zaal, welke buiten verhouding hoop zyn. Zoo veel kwam het by zulke gebouwen op de evenredigheid aan. Buiten de Stad trok onze aanbacht eens Griekshe kapel met versquede koopele, zo als men die in Rusland zoo vele aantroeft. Deze is bestemd voor de laatste gestorvenen gemantlin van den Hertog. Zy zal hier rusten met haar kind dat ook overleden is.

Op den Gaisberg by de Stad zag ik o.a. een aannelyk tot onderupt in den wyubouw. Men heeft daar voorbeelden van de beke deling der wyenstruiken, zo als ik die zelf wel heb opgemerkt,

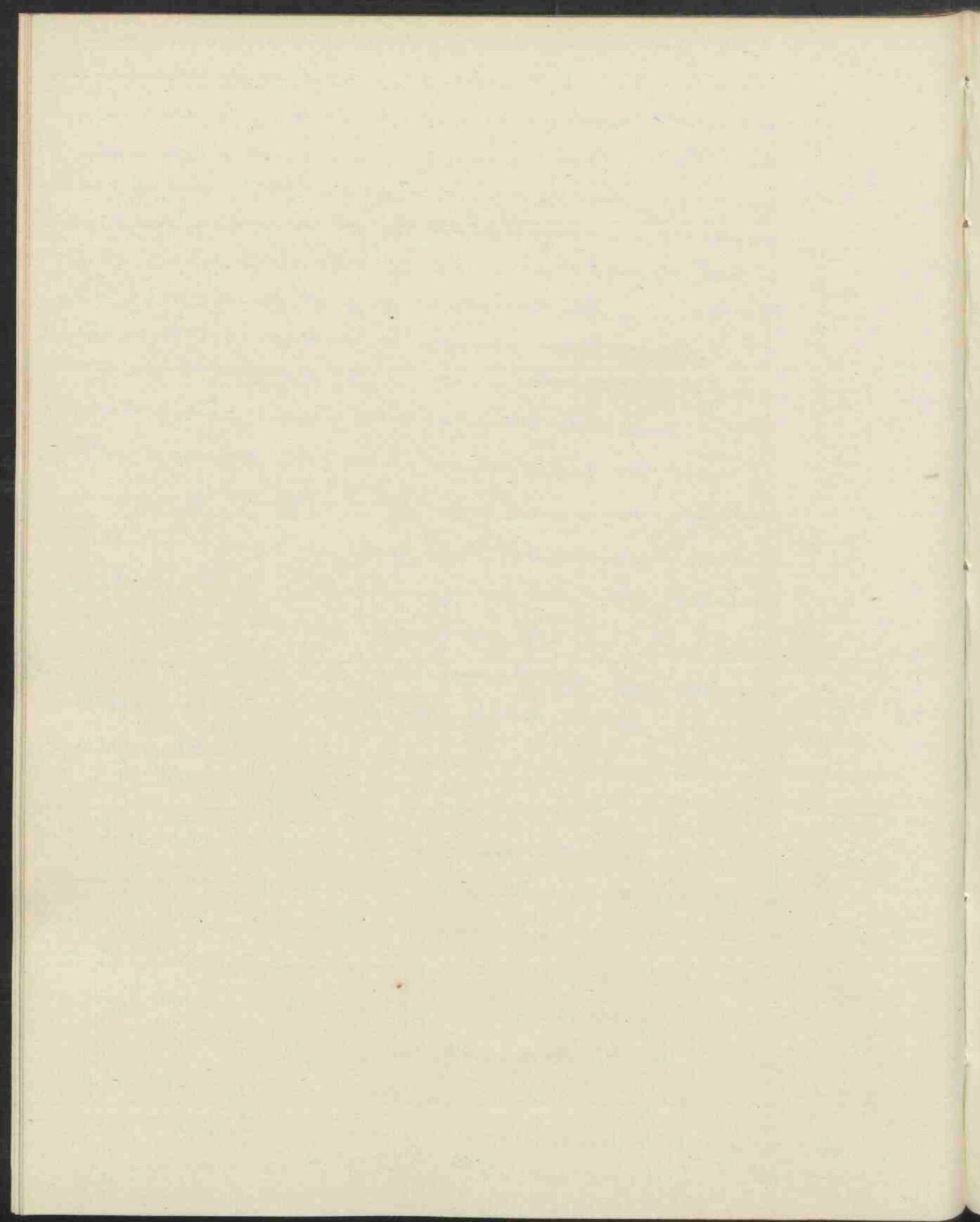
Wij hebben de bronnen, die in het openbaar
ontspringen, bezocht en gemeten.

t.w: zonder stukken (Pflücken) hetgeen in Oosten⁵⁰
ryk en in Spanje voorkomt; - met lage stukken, zoo
als in de Palts; - met hoge stukken, zoo als aan
den Rijn; - met ongelijke, lange en lage stukken,
zoo als in Hongarye; - met enkele namen; - met
dubbale namen, zoo als in de Palts voorkomen;
- met draad (yzerdraad)-namen; - aan Spa,
lesien.

Ik herinner mij, te hebben deze, met
de muzikanten gezien te hebben, op liggende
namen (tracelles) o.a. in de valleij van Aost.
te; - ook als gruislandjes aan andere boomen,
af van den eenen boom aan den anderen. Die
worden evenwel voor de kultuur waarschyn-
lyk zoo afgekenod, dat men er geen voorbeeld
dan van tot onderricht noodig heeft geacht.

De tyd voor het drinken en baden is byna
ten einde; wy bespensen dit aan tafel en in
de wandeling achter de kaersaal, waar men
na den middag de meeste garten aantreft. Hun
getal was zeer gering.

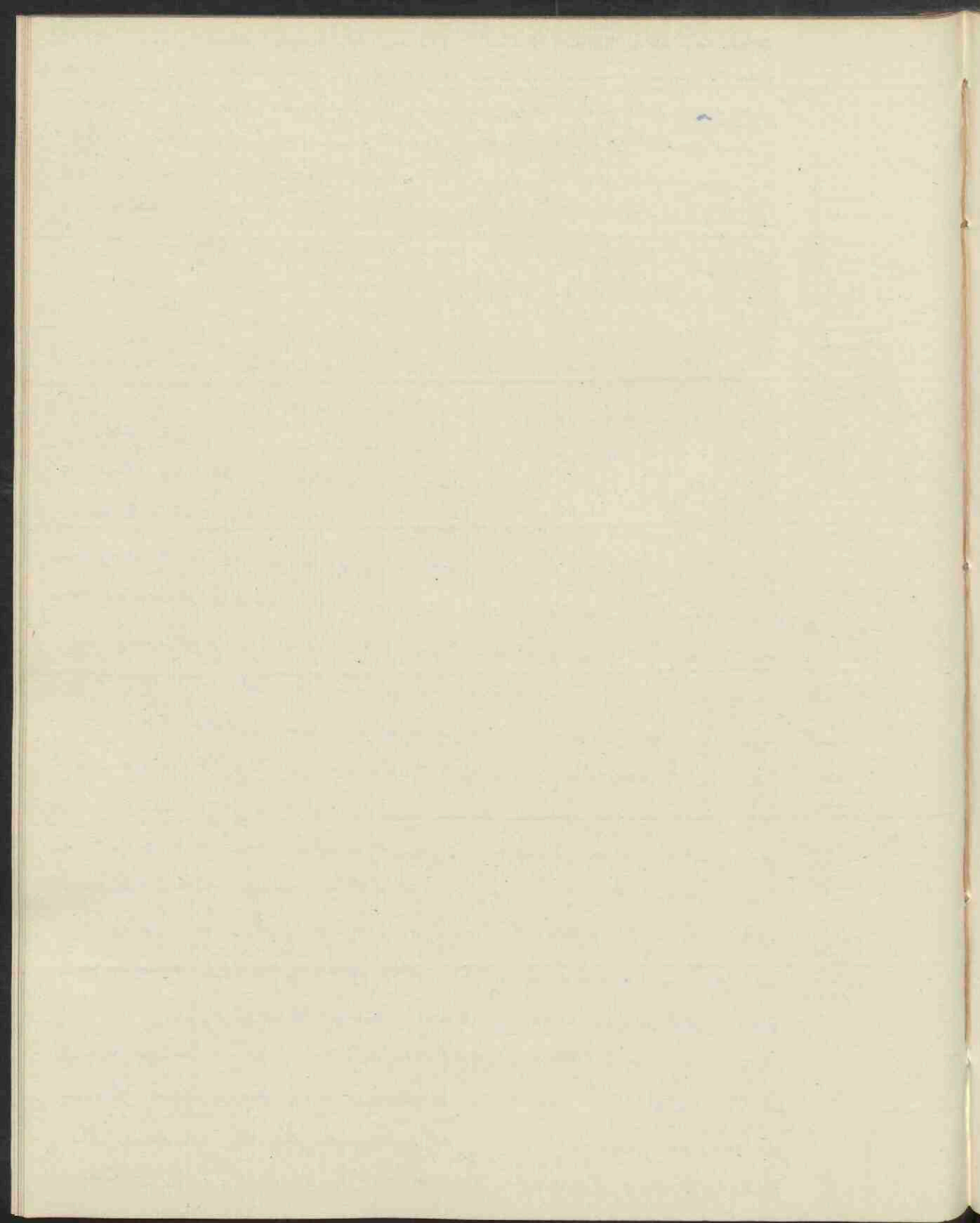
Dezen avond bezochten wy den Schouwburg,
waar de bekende opera die Zauberflöte gegeven
werd. Het gezang was by uitstek goed. De kunst-
stendaar komen hier uit Mainz, waar men
zeer kunstkennerd is. Byzonder werd veel
juicht de H^r Delle. Hy zong na het stuk nog een
paar liederen, waarvan het eerste (Ich komme
von dem Gebirge) het herinnert zeer knappend uit
drakte. Het gebouw is klein en net; de decorat.

ties waren zeer goed. Onze Maria was nuor het ³¹
carot met out. Zy had nog geen koninkrijk en
een daphtheater bygewoond. Zy was slecht weinig
verklapt en zag en lichte met gretigheid. My,
de vrouw en de manen zeer vullbaar over het
lehoone gezang. Over den wonderlijken inhoud,
wonder van zeer verkenne gedachten en naar
kinderfpiel, behaef ik zeene bedenkingen op te te
kenen.

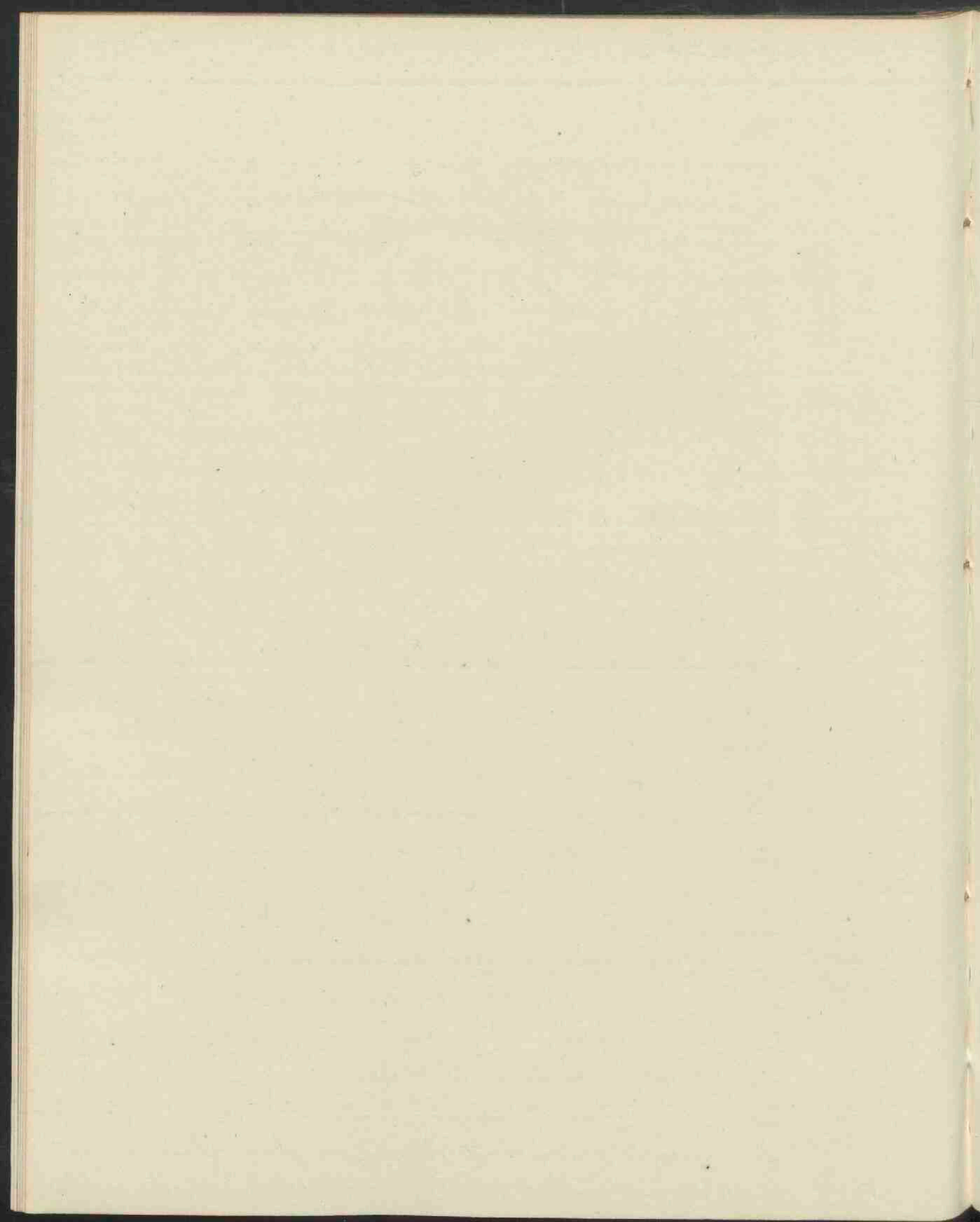
Zaterdag 23 Septemb. Dieren morgen reide
men out dat de nacht gebeurtenis al gemeest
was, dat het Ministerie verbrand, en de Hei,
legin was van een vrouw bekleen. Beide heb ik
later bevestigd gevonden. Wat men het Minis-
terie noemde is het gebouw waar de stenden ver-
gaderen en de bureaus der ministers waren, en
den schoone gebouwen 20 venter, breed en
11 diep, drie verdiepingen hoog. Het is inwen-
dig, op de laagste verdieping na, geheel uitge-
brand. De oorzaak is, zoo men zegt, dat men
de schoorsteen, om te reinigen, heeft uitge-
brand, en dat hierdoor de balken zijn aangestoken.
Da vanden de vloeren en balken niet grootendel
beantend. Het kwam my voor, dat de orde en
de gezigheid om te blaffen zeer gering waren,
geen belampstelling kon men bespeuren.

Te 10 ure zijn wy uitgereden, nuweert naar
Schwalbach. De weg vuerde out over het Taunus,
gebergte, neelat met berkenbosse bedekt. Van
tyd tot tyd hadden wy schoone gezichten. Schwal-

back ligt in een henge, braanje volleni, ook hier
 was groote verbetering tot stand gekomen. Dinsch
 ligt herbergen en privaatwoningen kunnen een vrij
 groot aantal gasten opnemen. Er konen gewoonlyk ruim
 3000 elken zomer. Het is vooral het nabijheij van de 2e.,
 namen dat men Schwalbach bezocht. De wandelingen zijn
 fraai, in de volleni zijn veel bloemen en rondom op de heuvelen
 zijn paden in de bofchen. Wy drooken van de bange nam de
 wyntrom, doch vonden juist geen groeten wyntrom in
 dat water. Wy aten aan de publice tafel in de iller.
 Jaal, een genaamt ontdekt men niet die taal op de bange
 dieping dabelyk in de wandeling konst. Het geboude ge
 velding bestond uit 5 daniel en 2 heven, alle Eupeliken.
 de extraal was naar verward. Het klimaat is hier
 warmer dan in Wiesbaden; ook dlyft men hier minner in de
 winter.

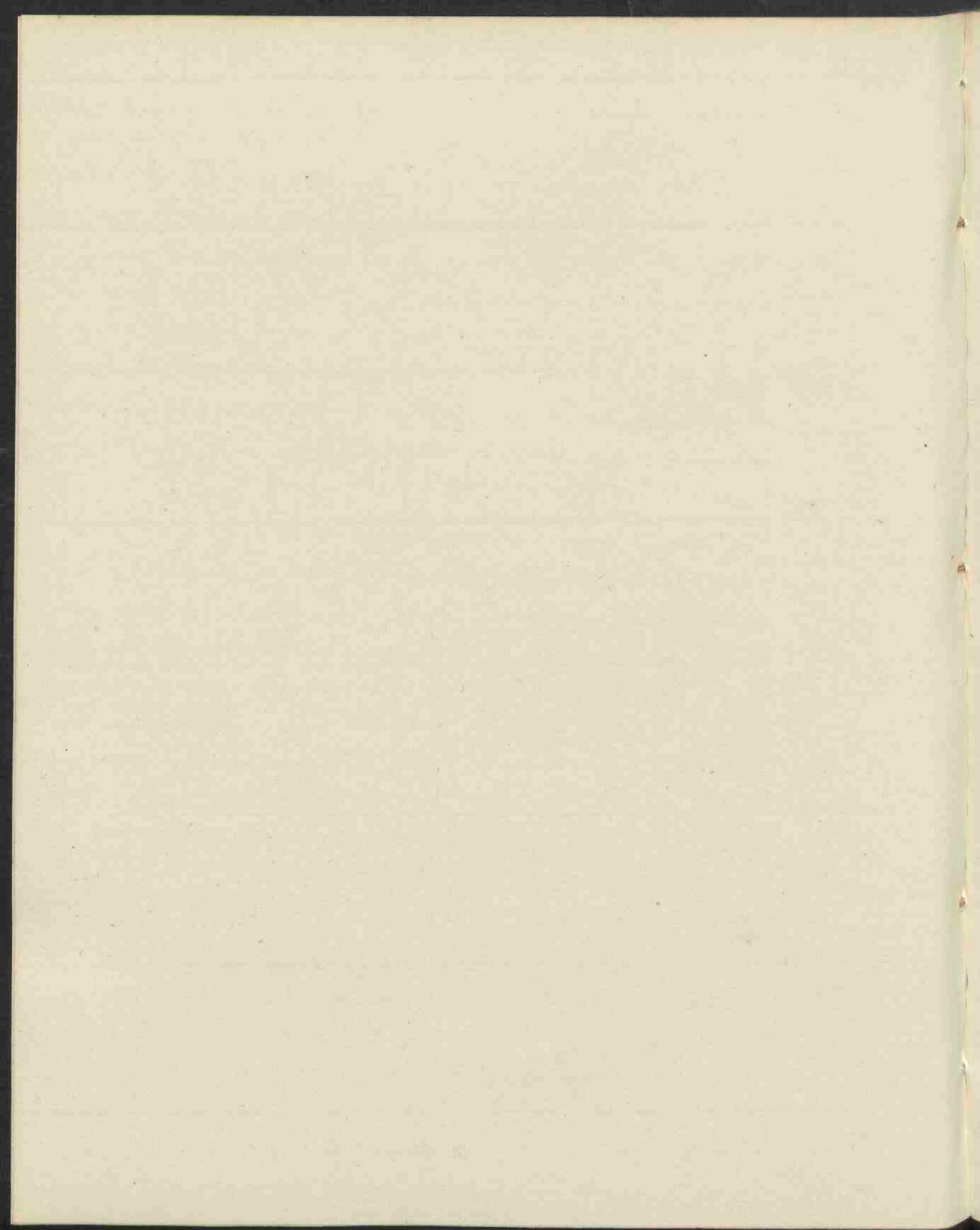
Wy reeds van hier naar Schlaunbad in ruim een uur.
 Een zeer goede weg over de bergen moet dervast. Deze
 badplaats ligt geheel afgesloten tusschen twee rotsen, die
 toch alle begraent zijn, zoo dat men geheel niet dan indruk
 van samenheid ontwaart die te. Een konne te weij bange
 Schlaunbad plaag weinig bezocht te worden, sedert
 eenige jaren is het in de mode gekomen, en dit be
 spant men aan de schone gebouwen en de zeer volleni
 wandel van paden en bloemparken, die de kleine volleni en
 een keralligen blaentuin hersehagen hebben. Men spreke
 weg van het vullijf der keiserin van Keuland, dat een
 maal tot die vofenaying heeft bygedragen. Wy drooken
 koffy in het Hotel de Saffran, waan de extraal naar meer
 dan honderd gasten was ingerigt; en welke hotel, volleni
 veel. Na een wandeling, die ons dit kleine badplaatsje en volleni

omgeving goed deed overzien, 4/4 u wij loopf een andere
 troep teruggereken. Het was heten baal, en een onthel korter
 negentien had ons voor sloot water doen worden; daar de
 lucht werd zachter en was was helder dat wij een den
 schoonste avonden genoten. Wij reden door den Rhein,
 gauw, naar Schierstein, Mosbach, Biebrich op onze troep
 Cajen. De laatste plaats heeft niet sedert wij er verlaaten
 geweest zijn zeer uitgebreid en vergruud, en heeft o. v.
 guesse bestrating behouden, die vroeger ontbrak. By
 het ondergaan der zand, na den korten neigen westwaarts,
 de niet merkelyk dit schoone Rynland als in feest
 gemaakt. Wij waren zeer verrucken over onze twee ma-
 kenden.

De brand was nog niet geheel gebluscht; de gans
 weg eens de waards, en naar het donker werd zij de weg
 op voor hiden plaatsen balke, en slaasen blaanden, de
 theesat lag vol met fragmenten van voorwerpen die men
 mit de minste gewoopen had, daaronder vertragen en ver-
 schenst papier denkelyk van het regeringf archief. Het
 engels was nog dat, zoo men wij reisde, 23dey maanden
 door den brand waren omgekomen. Het is een vreemde
 zo gelycke dat dit alles door behoorlyke orde en toe-
 ript zonde kunnen voorkomen. 4/4 u.

Zondag 24 Sept. Wij hebben deren morgen besteed om
 de stad en de wandelingen nog beter te leuen kennen.
 de schoone straten met groute goed geboude hui,
 van en uitstekend planee, 2de geboude, de huiwel,
 met landhuizen onmiddellyk buiten de stad, zwaer
 aan Weichaden een zeer aangenaam voorkamen; het
 is als groute stad en te gelyk als op het land. En
 wordt ook voortdurend gebouwd, verbeterd versterkt.

54

Als men de nabijheid van Biebrich en van den Rijn heeft,
by nacht, zoo kan deze stad wel een van meest beroem-
deste van Duitschland gelden. Wy zagen op onze
wandeling het Hertoglyk slot, dat zich als ge-
bouw niet zeer onderscheeft; - eenige koperen
bomen, die toch alle in fraaiheid overstraffen
worden door het Stamburg, gekomen, dat zoo onplek-
tig vermaakt is; - een nieuwe Catholische kerk,
die my niet voorkwam zeer uitstekend te zyn.
Eindelijk bezochten wy de nieuwe Grieksche
kapel met de vijf vergulde conen of koepels.
Deze is inmiddels met de grootste pracht van
marmer en schilderwerk naar Rufinus gebouwt
wordend. Zy was nog niet voltooid; blykbaar
zal zy een der schoonste grofkapellen zyn, die voor
vorstelyke portanen zyn opzigt. Een woning voor
den geestelyke wordt in de nabijheid gebouwt,
en er zal voortkwamen die niet worden gekent:
Van de bronnen en baden schreef ik niets op te
teekenen, die zyn genaep bekenden. De kokende
bronnen uit den grond te zien, ophangen, was voor
al voor Maria een verschijnsel van groote be-
langstelling en verwondering.

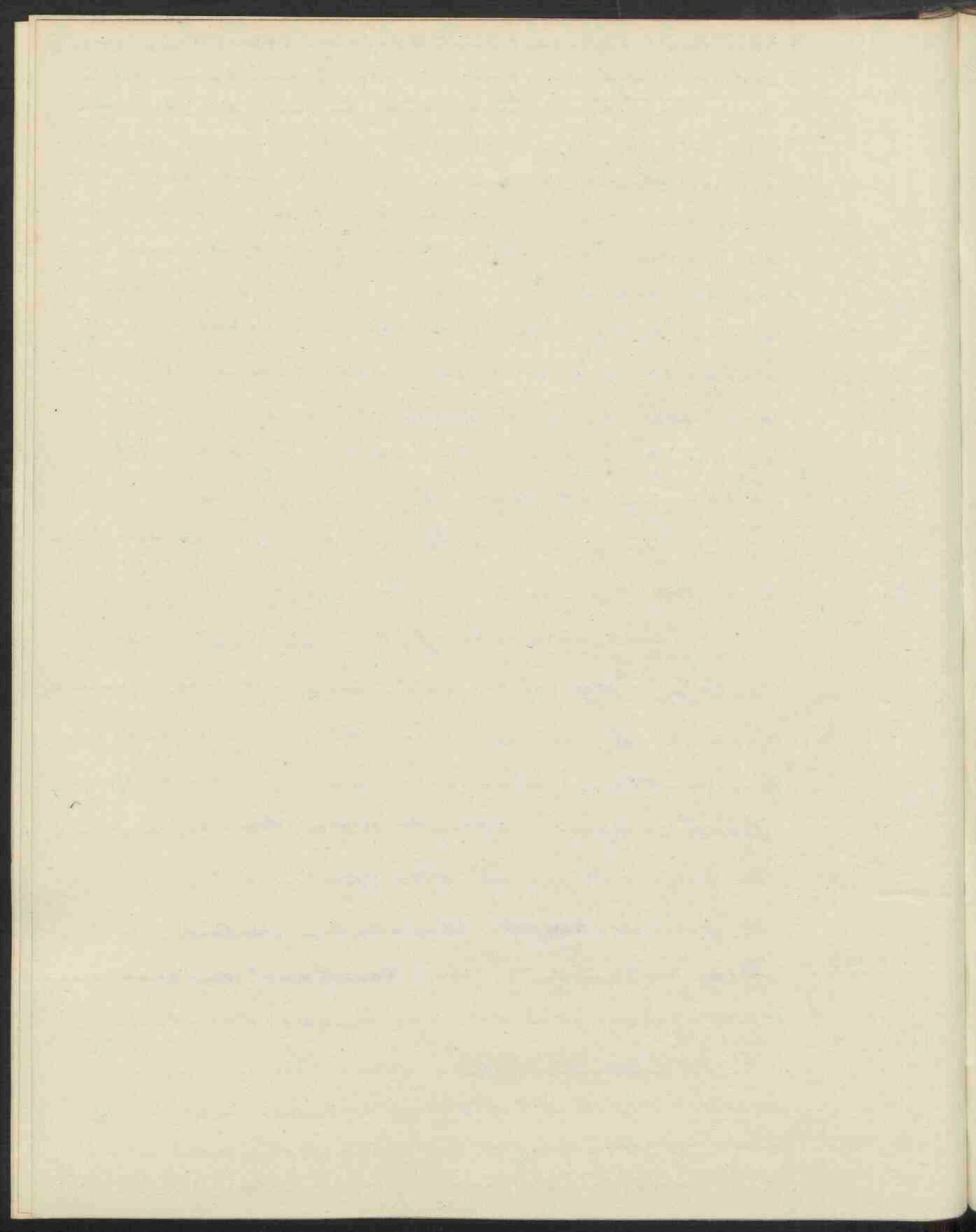
Het den trein van Ley verlieten wy Weesba-
den en kwamen in anderhalf uur te Frank-
furt. Hier maekten wy meer dan een uur wacht
ten tot men ons op den spoorweg bracht naar
Bonnets, van waar een omnibus ons zeer
langzaam naar Hamburg reed. De kleine
reis duurde op die wy, langer en was minder
aangenaam dan wy ons hadden voorgebeeld.

x Dr. Friedlieb.

Het land tusschen Frankfort en Hamburg is niet
 schoon, dikwyls bar. By de aankomst was
 men lomp; het was de oude manier om door nieu-
 weid den reiniger geld af te passen. In het Ho.,
 het de Rufia tusschen wy zeer vrienlyk ont-
 vangen; doch moesten een uur wachten, eer
 de kamer die men voor ons bestemd was,
 laten wasen. Die kleine onaanvaardig-
 keden maect men zich op reis getroosten;
 doch wat heel erges was, myne vrouw
 genasde zich ongesteld; hierna was on-
 ze aankomst in Hamburg niet genoeslyk.

Maandag 25 Sept. Een treurige dag; myne
 vrouw was des nachts zeer ongesteld geweest,
 zoo dat wy een geneesheer lieten komen, die
 een middel voorschreeff, dat gelukkig scheen
 te helpen. Wy tusschen aan huis gebonden; alleen
 maakte ik, voor en na het eten, eene wandeling,
 om de kleine stad en de aantagen voor hand die
 drinken, beiden af niets doen, te beoefenen konnen.
 Ik ging ook in de Speelzalen, en in die van
 de vrouwen welke dagbeelden verlangen, te lezen.
 Deze zalen zyn in het „Koerhaus“ dat met aan-
 pracht ingerigt is dan aan andere badplaatsen.

Dinsdag 26 Sept. Myne vrouw moest den
 ganschen dag te bed blyven; evenwel waren wy
 reeds reynede, omdat het wat beter was en er
 geen vrees ^(te lezen) te zyn voor eene ernstige ziekte.

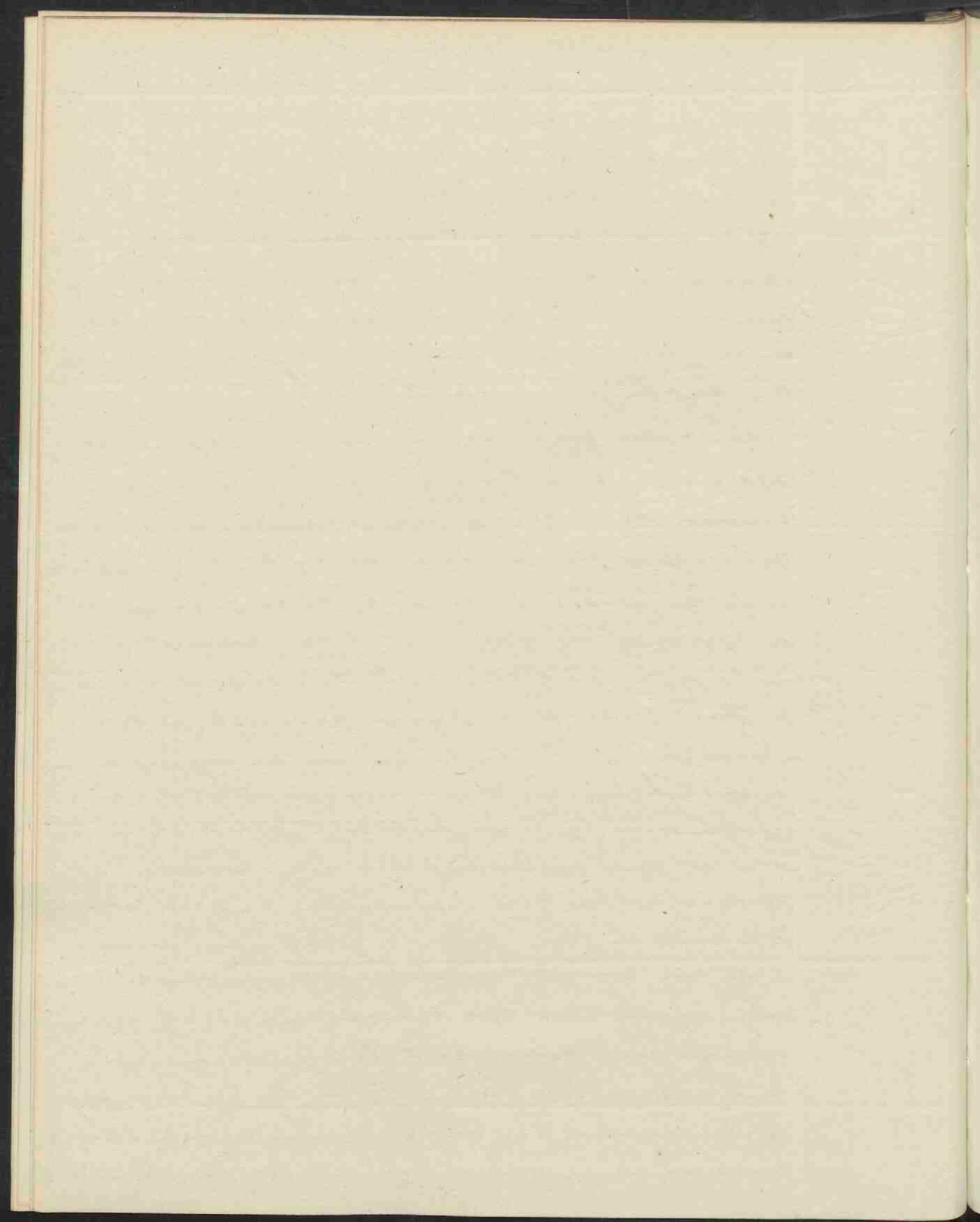

In sloef veel thuis en las in Macaulay's historie van Engeland. De tyd valt my daardoor niet lang, maande oopen vermaegen zijk, en des avonds by het zwakke licht van de waskaarsen wuude my het lezen en schryven byna onduerlyk.

Ik maakte dezen morgen een wandeling met Maria, die ons op de reis zoo veel genaspe, aanbrongt; zy is altyd vrolyk, nieuwsgierig, opperhoet, en de reis, is want hare gezonsheid en uitwendigheit blykbaar voordaelig.

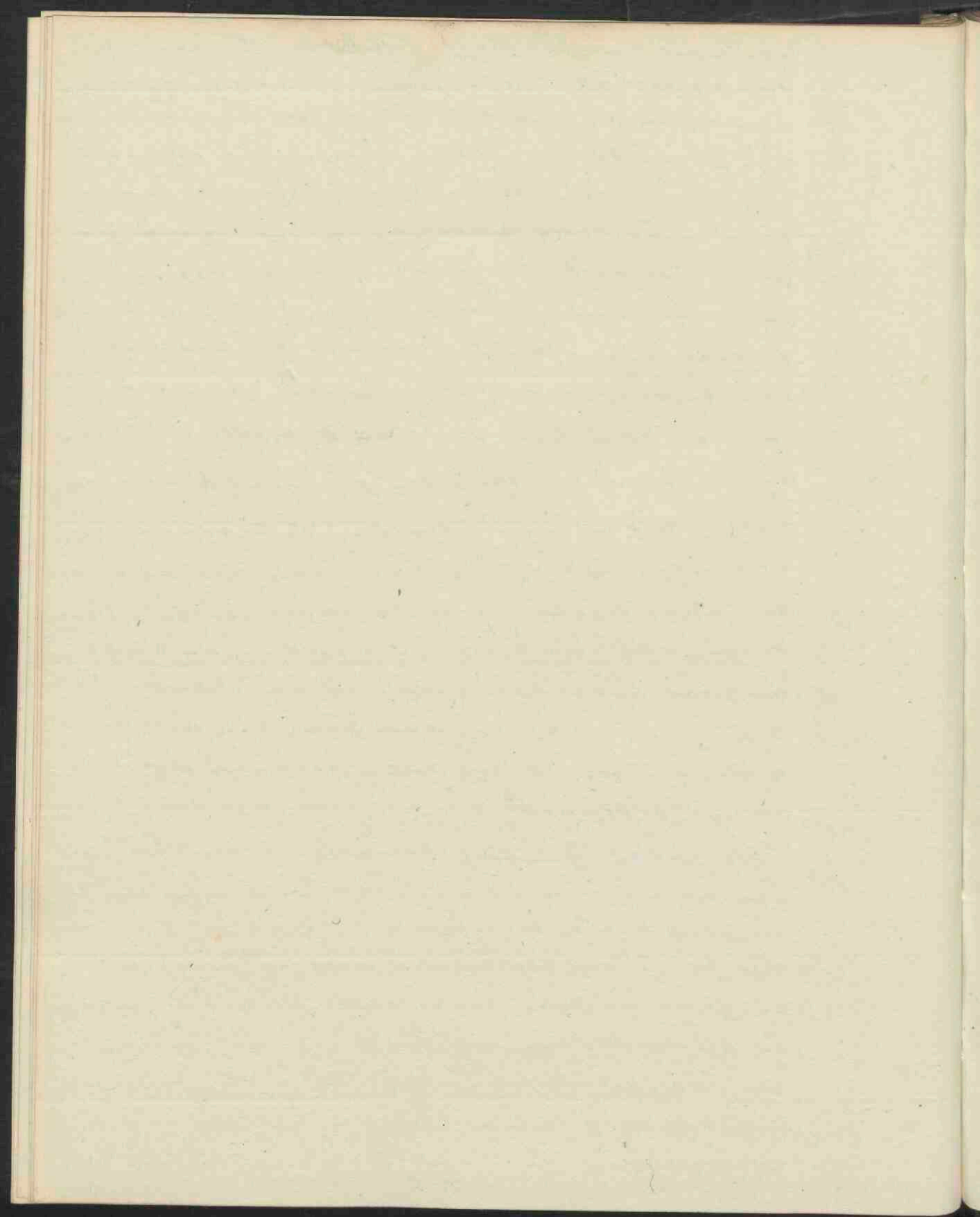
Van tafel heb ik dierdagen een Jong Engelsch officier tot binneman, met wien ik veel gespreken heb. Hy is sedert zes weken van de Kaap de Goede hoop teruggekomen, maar hy heeft juna heeft doorgebracht na dat hy in de kolonien op de oostkust van Straus-Holland geweest was. Hy heeft my veel van de Hollandsche baeren van de Kaap verhaald, en hunne gastvryheid byzondere genoemd. In Australie was hy geweest voor de ontdekking van de sandruygen. Het land was schoon, zeide hy, maar de bevolking was slecht, en door het gaud zal zy wel niet beter worden.

Ik voemde het verrugt dat hy had, zoo veel van de wereld te zien. Dat is in zeken opriep maar, ziedo hy, wy gaan naar zeer afgelegen straken, die men anders niet ligt bereiket, maar wy hebben dikwylt geen gelegenheid Europa en ons eigen land goed te leeren kennen. Ik ben nu reus jong, in Australie en van de Kaap geweest; thans heb ik slechts een kort verlof, waaraan ik gebruik maak

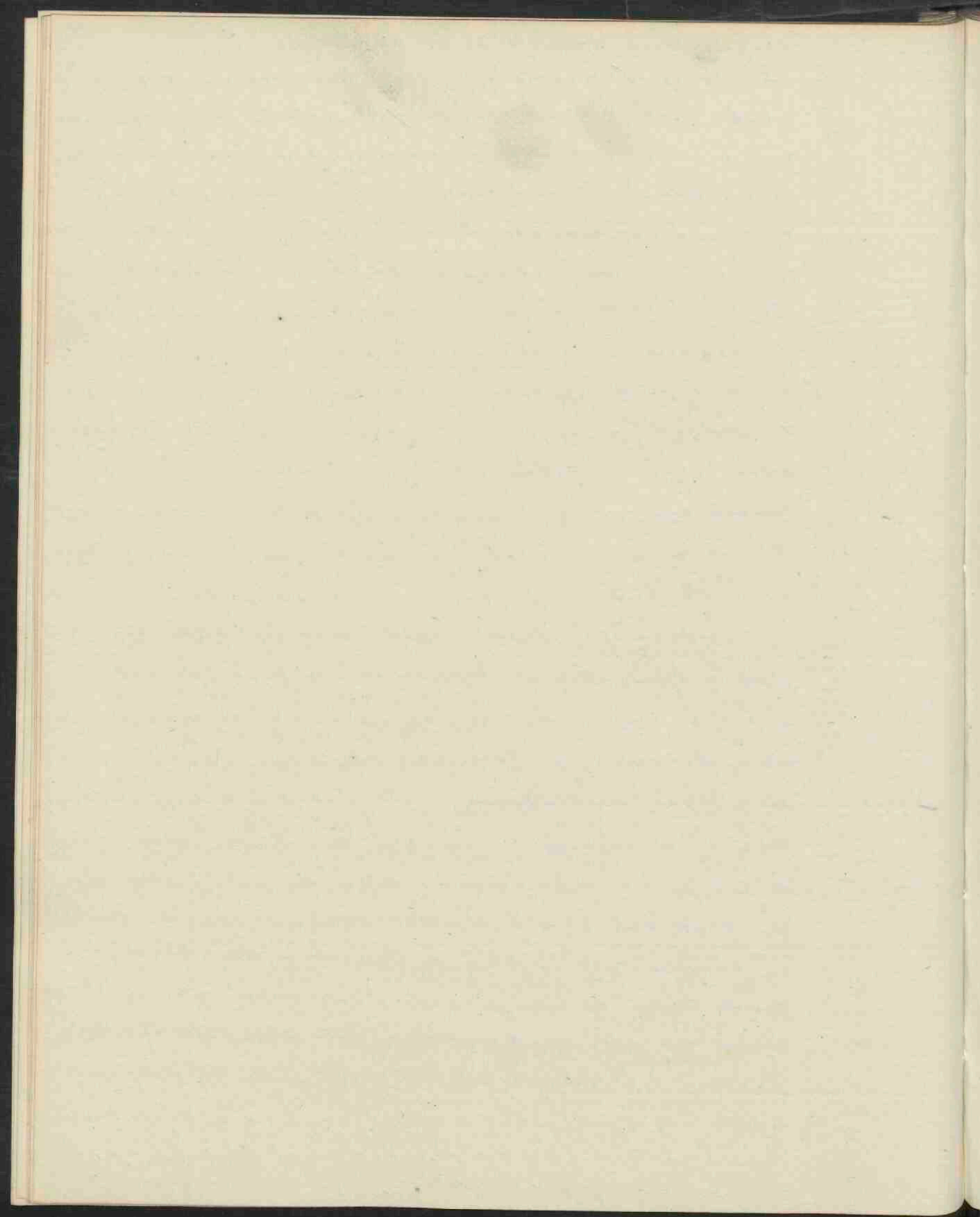
om weet van het vaste land van Europa te zien;
 dan ga ik naar Indië waan niets en gesticte van
 mijn regiment recht bevindt; ik zal dan de helijg
 tien jaren blyven, het Europa zal ik op die
 myn zeer weinig bekend zyn. Uit deze opmer,
 king wordt ook duidelyk waaraan gepensie,
 neerde of op halve saldy gestelde officieren
 zoo menigvuldig reizen; zy vuelen de behaaf,
 te om kunne kennis van de landen in de
 dese werelddelen, met die van hun eigen
 land en van Europa aan te vullen. Zy zyn
 nou de Engelyke vaeristen, gewoonlyk de wange
 naarmte om aan te treffen; zy hebben kennis
 en waetgheensheid. Ongelukkig zyn vele van
 hen naar lichaam en geest verrotten, en dese
 draagten dan niet zelden die ontvredenheid met
 zich om, welke openaandip is aan hen die een
 levenspunt nazagen dat voor hen niet meer
 te vinden is. Ik heb sulke reizigers dikwyls
 opreeft bekeerd.

Woensdag 24 Sept. Myne vrouw is wat beter, zy is
 heten weder wat opgeraam, doch de ziekte heeft haar zoo
 aangevat, dat zy buitengewoon zwak is. Dit is voor
 onze kleine reis een ware beangsting, want juist
 nu is na een paar konda dagen het weder zoo vast
 en helder, dat wy met groot gemak zonden kon
 nen uitroyden en wandelen. Ik wil my niet van
 lang van hier bepanen; Casan en Selwyna konde
 my beris, doch dat is niet het doel der reis en ook

tuas ik dorre dopen twintig opgemaakt.

Homburg is spreij onerrien, het is een onbeduidend
 vlek, waar een breede straat met groote hu-
 zen aangebouwd is, tuurwags, inder nevenskree-
 ten, uitgaan, naar mate en meer behooftde van
 woningen ontstaat. Behalve die straten, konnt
 men aan en op de huizen, landhuizen, met tuinen.
 Dit alles is bestemd voor de vreemdelingen, die
 jaarlyk, in grootte getal herwaards, komen. De
 bronnen, die gelykkrachtig zyn met die van Kyf-
 fingen, alleen wat meer staal karakter en, door
 door meer opensteken, terwyl zy wat minder op-
 lopend zyn, geven aanleiding dat men veel lie-
 ker met vooral anshippelantons te genezen. Neer
 meer tuch komt men aus de Speelbank. En
 zyn voortdure, twee tafels met de bekende ren-
 cille en een tuurwags trente et un gespeeld worde.
 Dit spel duurt des winters waast, en dit maakt
 dat, haerel het klimaat tamelyk ruw is, veel
 vreesden hier dlynen. Ik heb need, van de kon-
 sere en succederige inrigting der zalen, gesproken.
 Ik heb te nu meermalen bezocht en op alle man-
 nend ik een groot aantal spelers. Het driestigste
 en hoogste spel is aan de trente et un-tafel. Ook
 las ik heben op een papier in de zalen, dat de Bank
 want dit spel 108,000, voor de roulette 36,000
 guelden had ingelagd. De garantië daer by vele
 lieden, het spelen, tot onverschuldandase drift worden,
 then andersheidt die onpelblijven. Spaedig aan kin-
 ne handing en gelaat. Terwyl, ook vrouwen, van

van byna den gantschen, day aan de bank door. Dere
 spelen gewoonlyk niet voor koop, winnen, of ver-
 liezen by kleine sommen. Andere spelen, anderszins,
 van en slechts tydelyk, winnen, of verliezen groote
 sommen; als zy gewonnen hebben, verpellen zy
 een gesaete, bepraesen meer te winnen, verliezen
 gewoonlyk het gewonnen. geld en vervolgens wint
 zy nog kleinere inagen, en verlate. Haverlyp
 van byna alles, berooft. Het konst eikwyly
 neer dat vrouwen, hane kleinsaden: juwelen,
 paarden, alles wat zy van te vande hebben, het
 koopert, om zoo het heet hoer geluk te kapren
 nen, en eindelyk aankapig het spel maeken
 oopenen.

Het spel is ook een laatste
 toelafte voor vernieling; lieden die alle genoesen,
 van weelde en ruimselikeid overmaatig gemant
 hebben, van alles, geblaseerd zyn, vinden in het
 spel nog eenigen prikkel van koop en vrees. Men
 laet dien toestand op het geluk van sommige
 beroekers der bank. Diezelfde prikkel nu,
 leidt intufpiken ook niet velden jonge lieden, die
 nog niet zoo verbaars zyn, doch niet onbedruken,
 leidt niet laten meeslepen, en loont zoo veel ver-
 liezen, dat zy in den grootsten nood gebracht worden,
 Zoo dat zelfverwanden geen onpauze gemaal
 van het beroken der bank zyn.

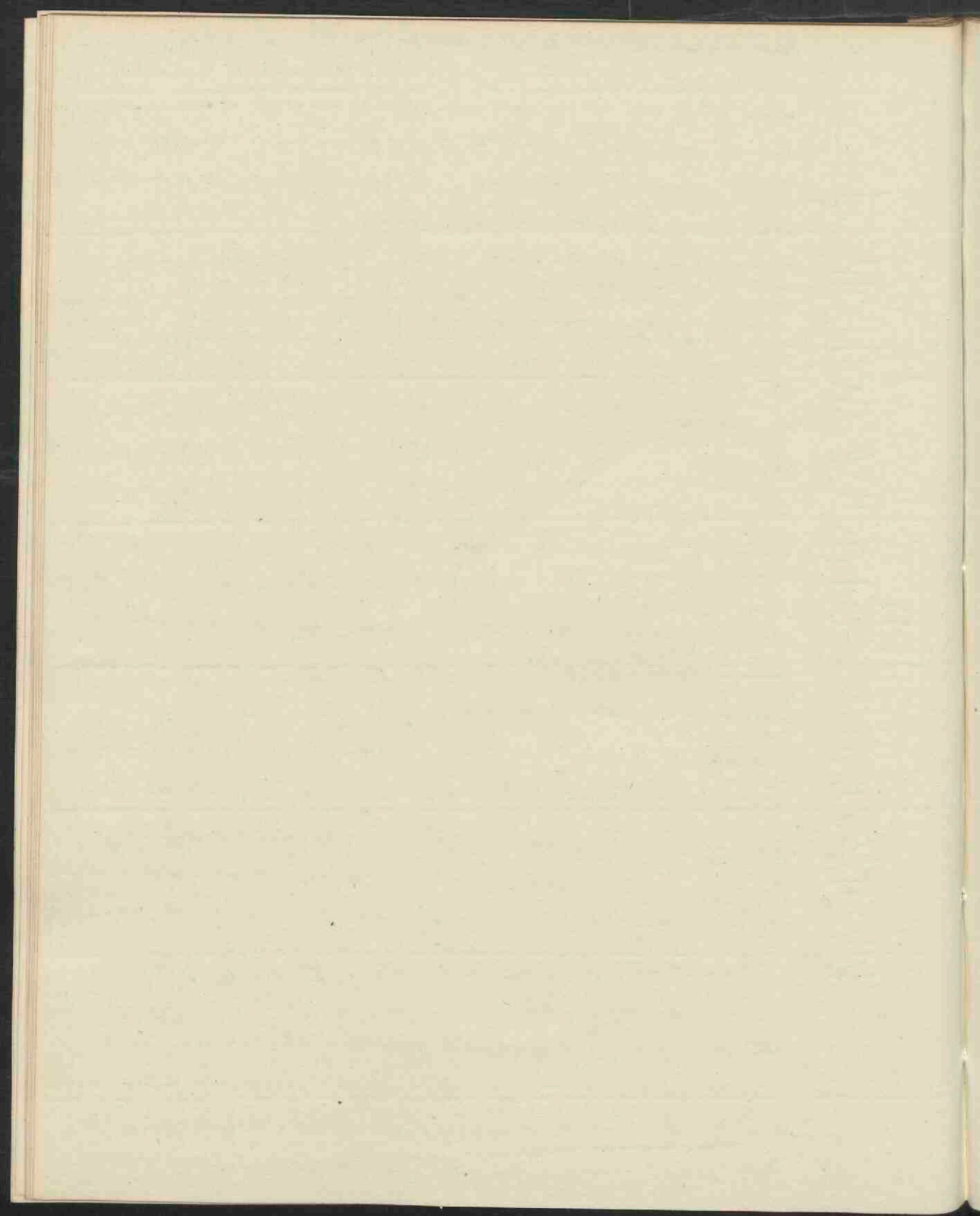
De toestand van de bankhouders, is menich in
 de gunstige kansen, die zy hebben, zoo als, een,
 dat wanneer van de spelers zt wordt onpalept, de
 bank niet betaert en niet ontzagt, want alles, voor

Een Frankforter heeft mij laten zeggen, dat deze
meening ongegrond is; Kapitalisten daarheen,
deestant laten zich in den regel niet mee dezer speeu-
laties niet in; Zy moeten enkelde artik. hebben,
dada dit is onbeduidend. Het is geheel de Franische
ondernemer M. Blanc die de voordeelen geniet;
hy is, zoo men zegt, reeds vyf millioenen gulden
ryk geworden door deze bank. Het verlies der
spelers is veel grooter dan men denkt; er gaen
voor elke dag duizend gulden kosten af en het
blyft er zoo veel over.

het volgende spel liggen blijft, terwijl zy alle ont-
 rangt wanneer naar haar 31 wonden onafgehoord;
 dan wel in de omstandigheid dat de spelers die
 winnen gewoonlyk terugkomen, en het gewon-
 nene meder verliezen, en de spelers die verlie-
 zen doort die verliezen zelden gecoopt worden
 niet terug te komen. De onderscheppen behoeft
 geen de bekende kelen; de verlichting en bediening
 die daar vereischt worden, de wankelingen, enz.
 en ook zijn de wankelen nog zeer aauwienlyk.
 Het kapitaal is gedeeltelyk door acties byeen-
 gebracht, en daarna zijn de eigenaars vermal te
 Frankfurt, waar ook de kapitalen vaststelt
 worden, naar de nals gekomen, naar de her-
 berggen, enz. Zoo dat Frankfurt grante een
 deel van Frankrijk geniet. De dividenden
 voor de auctiekonters der bank hebben verleden
 jaar 40 ptt bedragen.

Ook de vorst, de Landgraaf, geniet een deel
 van de winst. Het is zonderling dat, terwijl
 hy Concessie geeft naar dat vrandluttig spel,
 hy aan zyne eigen onderdanen streng verbod
 des heeft de Kaerallen en de bank te benoemen.

De Landgraaf niet men byna nooit; hy
 bewaant het slot, dat by de nienne gekomen
 die hier verryren, door grante behoudensheid af-
 staakt. Uit de wyz, waerop men van hem spreeket,
 beduut ik, dat hy eenpersoonlic bediening is. Hy
 heeft geen kinderen, en by zyn dood wurde dit Land

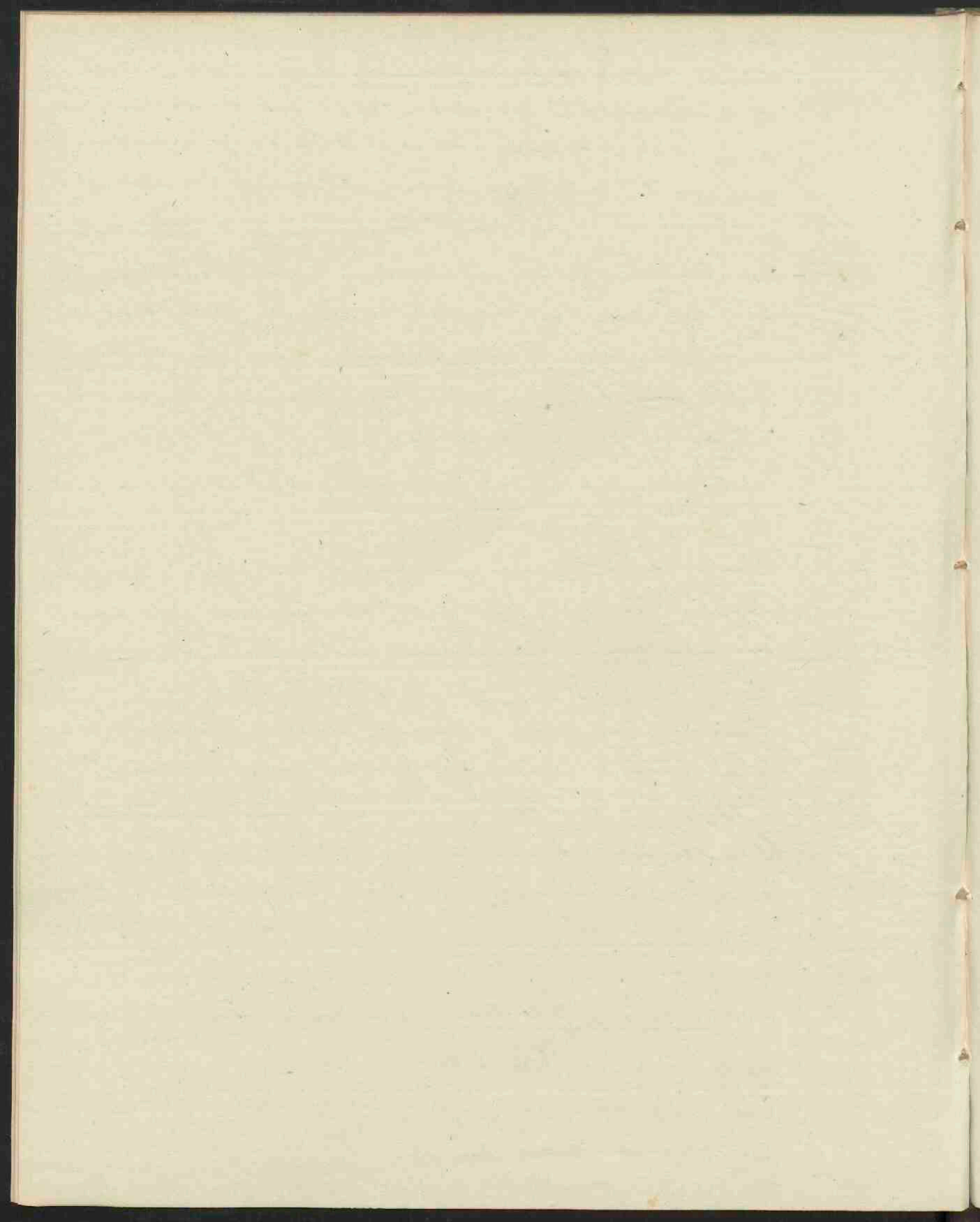

le mee het Grootherzogdom Hessen-Rheinlând met, ⁸¹
eenige. Het is merkwaardig dat in die laatste al
te kamerspel verboden is. Zal by de vereni-
ging dat verbod ook op Hamburg worden toe-
gepast? Dit ware menschelyk. Het verbod
zelf kan wel niet door ee, verbod niet geheel
worden weggenomen, Spelers zullen niet gelopen-
heid vinden om hunne drifft te bevestigen;
doch, als openlyke plaatsen van verleiding
baleet worden, zullen vele slagtoffers die men
beruyken, voor het kwaad bewaant blyven.

Het Maria brandeete ik weder en o.a. in der
tuin van het slot, die even als het slot zelf zeer
bankaert is, maar toech om de bloemen en om het
vroegste veldicent beruchte te worden. Ik veel
knidde myne wandeling uit over de heuvelen; het
geeft dat my opleener, by schoon heuvelen, is
zeer aangenaam; maar het verodt dat door
van veel andere plaatsen avertuffen;

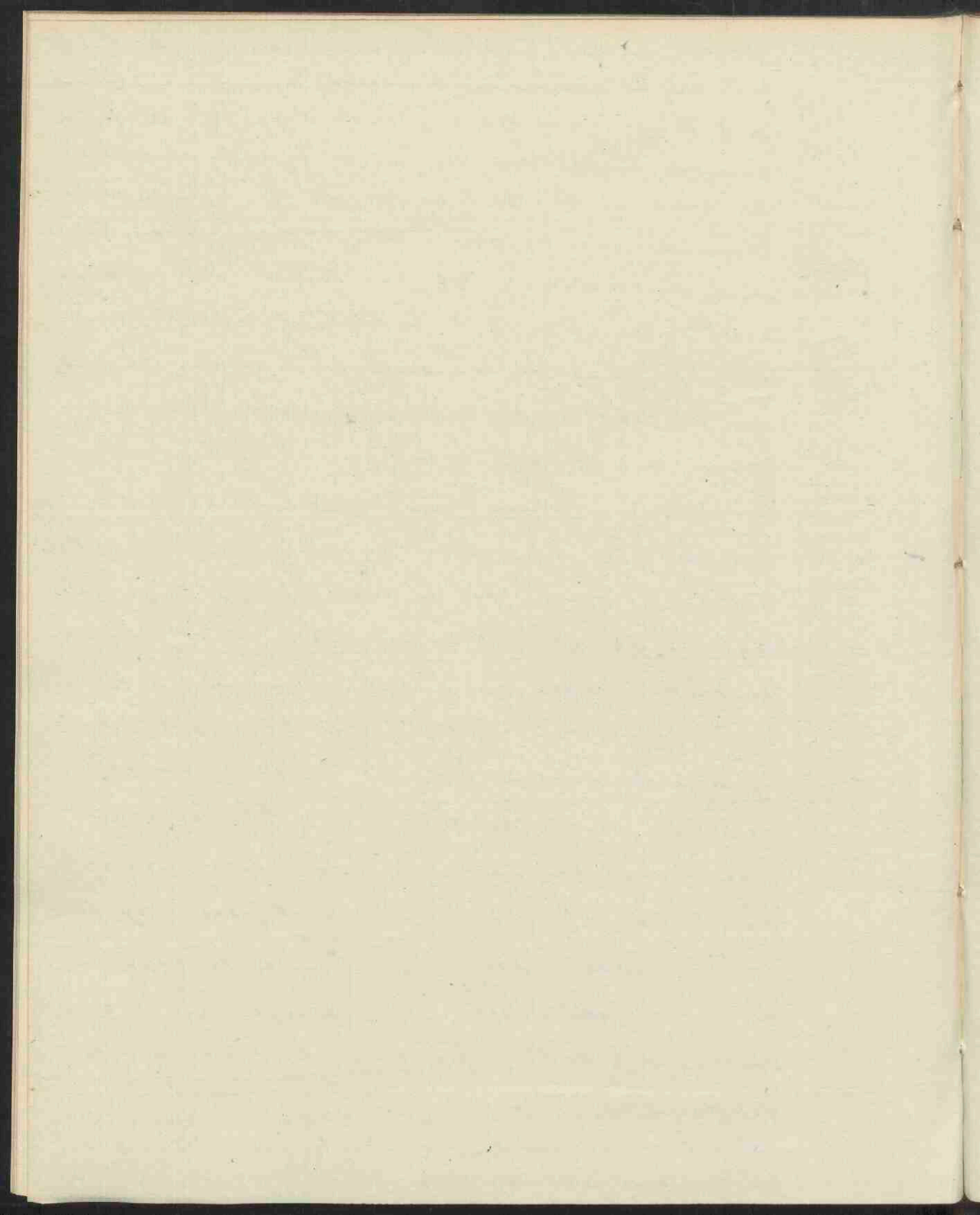
Ik at in het Kuerhuis en vond daar den
Hr. Illusterr, die te Frankfurt by het gezant-
schap geplaatst is, met hem en met eene Fran-
sche dame, die naast my zat, had ik voldacnt
gesprek.

Donderdag 28 Sept. Van deren dag valt weinig
op te bekenen. De beterschap myner vrouwe ging voor-
uit; zoo dat wy eenig overleg voor den terugkeer
huiswaards maken konden. Ik schreef een brief aan
Beyersma; maakte inder eene wandeling met

Maria, en wandelde meermalen alleen. De bank
 was mij op nieuw een vastwerp van waarneming
 In het nu 30 of 40 mij goed begrepen. De eerste
 kaartten gecten voor mass, de tweede voor ruit,
 en het getal dat het waakte van 30 kwam, want
 waanneen men de eerste maal bekant 6 of 35
 en, by de tweede rei 36, 'van come ruit, en omge
 heerd. Men kan ook de klein later ophangen van
 de eerste kaart die ontslepe wordt; daarnet liff
 men het geld in het middelste ruit. Zoo was
 klaare mit, hetgeen ik eerst niet begreep, daarna
 soms hoort: rouge rouge couleur perd. Dit is want
 naar de eerste ontslepede kaart 'zwart' was; dan
 verliest hy die in het midden geleeft heeft, ter
 wyl, hy die op ruit geleeft heeft wint. Aan de
 einden der tafel zijn ook ratten voor hetgeen
 men noemt à l'aise. Die daarop zet, houdt
 op de andere klein dan die het eerst wordt om
 geleeft. Dit alles zijn onbeduidende onder
 scheidings; het spel is niet anders, dan het
 kind tueral, en het is kleine bepaling, want
 meer nog actyd speless gitten aan te tekenen. Hoe
 de kanser elkaander zijn opperlept, met de voo
 stelling dat daarom wito naar de toekant te
 bescheuen is.

Het doet mij wel leed dat wy zalkes schaams da
 gen, naar de reis verplegen; maar verveling onder

vind ik gelukkig niet; ik heb behalve de dapslade, 63
in de kaersaal overvloedig te lezen.

Vrijdag 29 Sept. Wy maakten deren marfjen in
een wagen een uitstap in de omstreek, te hoorn
hoopte meder bepuntinge ons. Behalve de waarte
omgeving reken wy neer door Kafels, eijendoms
van den vooit, aan de halving van de bergen.
Wy rapen hier kappasaken en andere marfjen
sommige in den anden Franschen styl. Op
een paar huuppen, Lütberaink en Elisabethen,
stein, heeft men een ruim gezicht over de land,
streek, waarin de Meier stroomt en die zich
tot aan en over den Rijn uitstrekt. Wan,
neer men nog huupere punten bezocht, breidt
zich dit gezicht nog meer uit; doch de raf
zwakke taent and myner vrouw maakte dit voo
ons onpaadszaam. Het is toch ook steeds hoc
land ten zuden, van den Tannus dat men voo
zich ziet. Alleen wanneer wy den Grosse Fild,
berg, die 2600 voet hoog is, hadden kunnen
bestygen, zouden wy over de andere huupen van
den Tannus, ook noordelyk, een veel uitgebrei
der gezicht gehad hebben. Dit zouden wy zeer
wel hebben kunnen, daer, indien, myne vrouw
gesond gebleven was.

In de stad was heben een der zes jaarmark
ten, wy hebben die doorgewandeld en hebben by

Tez de tyranterheden van Koninkryk behoort een binsten,
gevoan gevat a antal hunden, waaraan vele dienen
om waagentjes te trekken.

En waanen nest bedelaars, het jaen, zeer afgevoet by het
spelen met zand dat een menschecht pleet, troef. Het
hangt en valt ook mede raan.

En worte of deren, waf zeer onbehaand gekoleld.

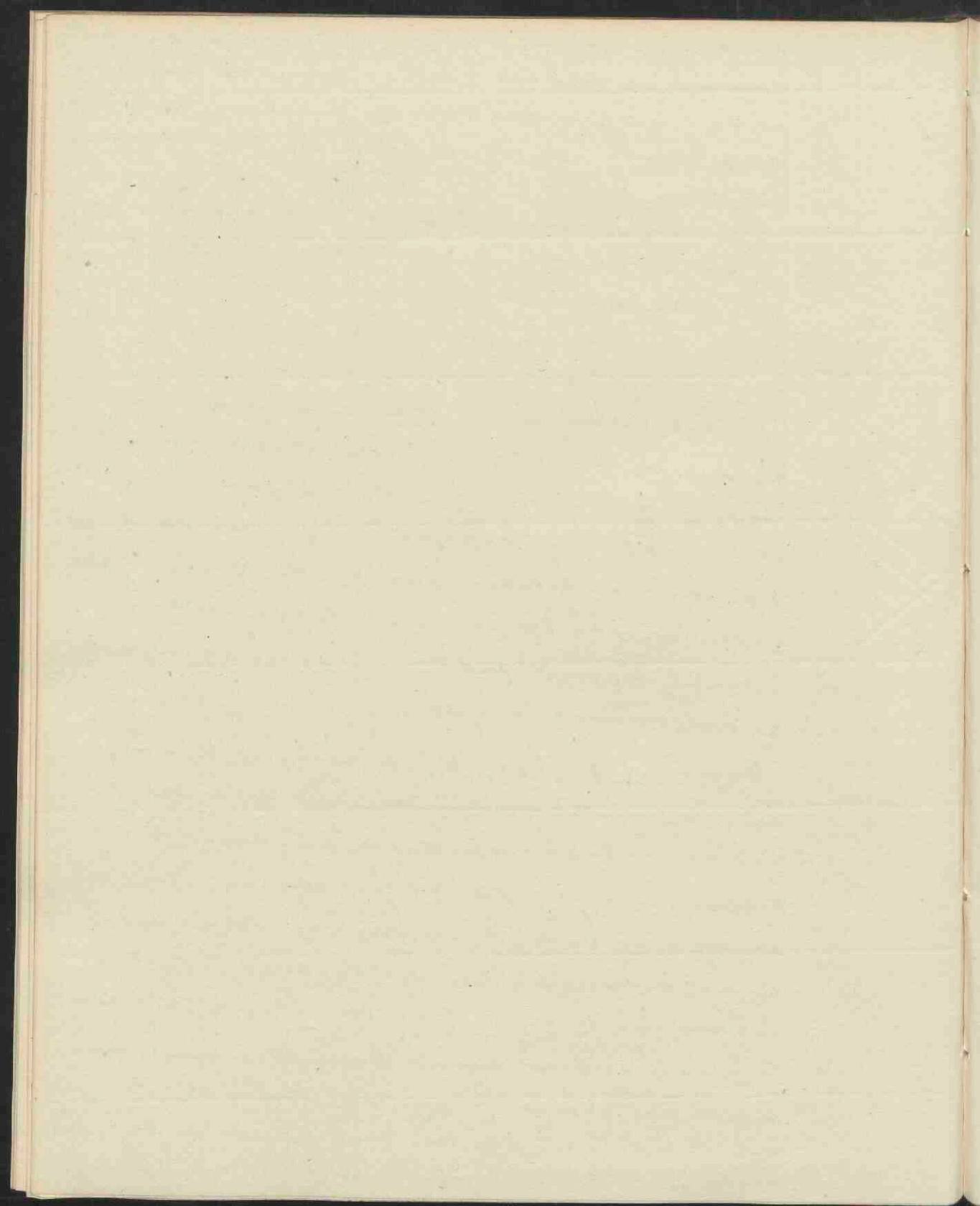
84
die gelepenheid de Stad en ook hare andere en
berkeidene Spaken gezien. De markt was voor
al van voorwerpen voor de Landlicken zeer vol,
teerij voorzien, en zy was berandig door deze kee-
pers bezocht.

Mer myne vrouwe bezocht ik de prachtige zalen
in het Kaerhuis. De Speelzafels der bank wa-
ren ruim van spelari en vreeszgeranen be-
zacht, hoewel het Schoonste herffrueder mit-
loste om de vrye natuure te gemaken.

Ik heb weder in de Keerzaal gezien; in my-
ne binnse zalen vertekende Polen mit Gal-
lieis, en naacht my een Frankfurter met wien
ik nuyl al veel gepraat heb. De Landrijp
van de vyandelyke leger op de Rym is het
algemeene onderwerp van belangstelling.

Dezen avond pakten wy op ons morgen om
te reis voort te zetten.

Zaterdag 30 Sept. Dezen morgen te 8 u 40 m.
verlieten wy Hambury met een omnibus, die
ons naar Bonamets bracht, van waar de stoom-
waggen out naar Frankfurt vaerde. Hier gin-
den wy over in den wagentram op Castel, waar
wy nog onlenger een uur tyd hadden, om te half
een uur met de stoomboot den Rijn af te vareu.
En waeren veel reidijers; Bonambien waren aan
boord tien paarden en vyf wagens van den Prins
van Sijniffen, des dat men luttelij plaats had. Wy
nouwen geen kennijers en maekten er luttelij, jingst

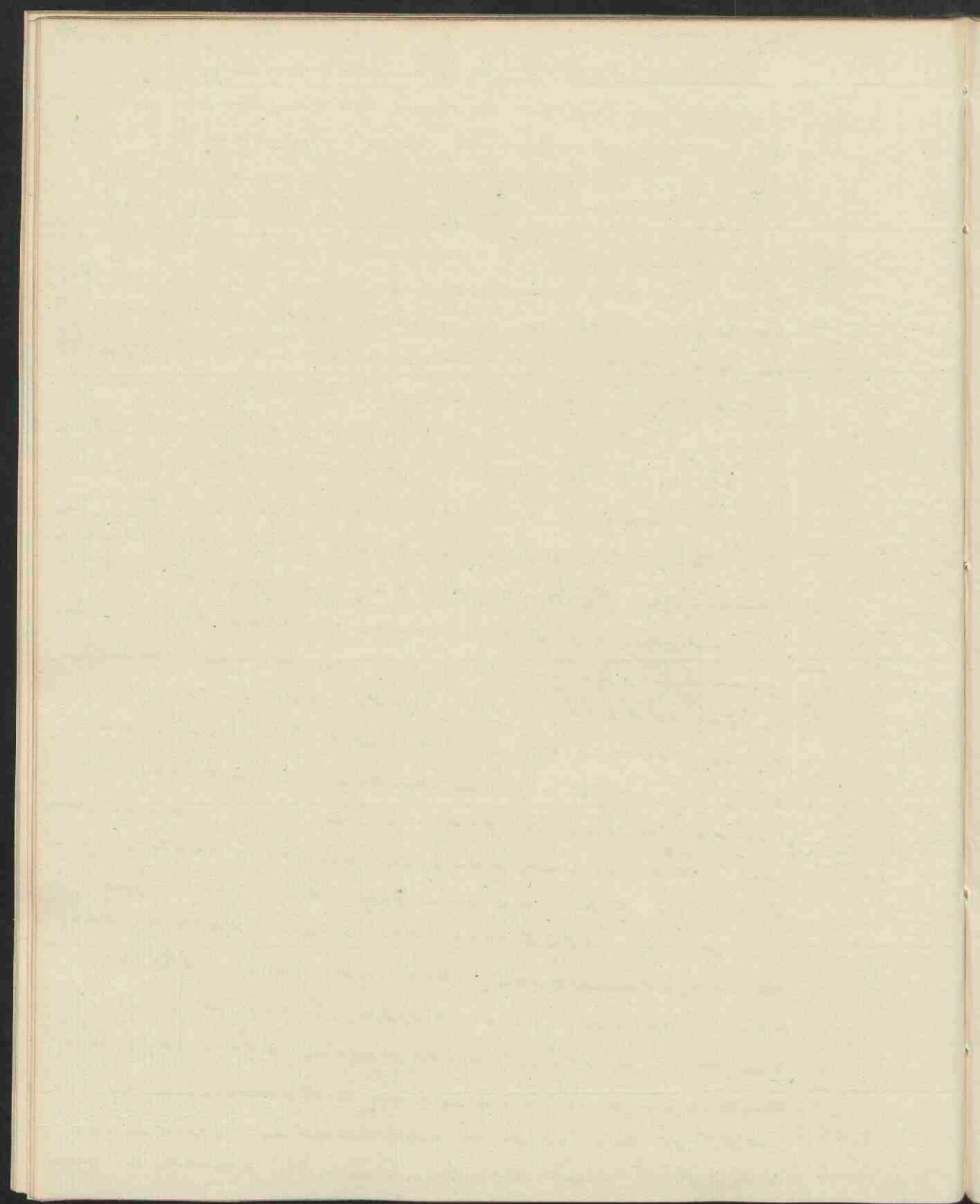
65
door dat men zich niet vrij bewegen konde; ook, zoo
het ons voorkwam, door de lucht naar reisgenooten,
ten die ons weinig uitlokkend waarschuwden, om
er gesproken mede aan te knorpen. Een man en
vrouw uit Petersburg waren naar Frankfort
naar ons en met hen spraken. Zij was al veel.
Zij waren, voor hunne gezondheid sedert kort
naar Duitschland gekomen. Hoewel zij van
geboorte Koninkrijken waren, was hunne na-
delandtsche gheheel Russisch. Zij beklagden
zich zeer, dat men in Duitschland den Russen, zoo
ongezogen is. Hunne ingezomenheid met de Kei-
zer was groot en zij verwachten veel voor Rus-
land. Eindelijk, zoo meenden zij, maakt Rusland
keizerrijk uit dezen krijg kanen. In Peters-
burg bespreekt men tot nog toe niet, dat men
den oorlog hervindert; men leeft er op denzelfden
maat en geen oorlofsbelantigen zijn er uit gezonden.
Ners, Sibien, de kanen van Kasland, is door
de Engelsche vernast, en de handel over de Oost-
zee is algemeen zeer gedrukt.

De vaart naar by het nachte heedere heeft
nieder zeer schaars. Met het vallen van den
avond kwamen wij in. Calentz aan
In ging in den Ruckwinkel van Biedchen en
kecher en plaatsjes van de Haezelgrun. Verder alle
men wij alle thuis, maar wij leeren en schijne de

Wij hadden op de boot een vertaaling van de 20,
maakt de gemakelijkheid, die by de Duitschers nuft tamel,
lyk in de made is. Een familie van, 5 of 6 dames
kwamen onder leide inrikken en geroemen; de ma.
ma muert gelid wunden, een dekke vette doek,
ten moe ruide luangen, maar nuf mee roodze.,
meende wagen. De meende wankopij mit: Ich
kann nicht mehr! En waanwan die mislaar?
Omdat de jonge luitenant, de zoon, broeder of
vriend van een diei dame, van geroemen. nu,
anderde. My roef was een verstandig mit te wunen.

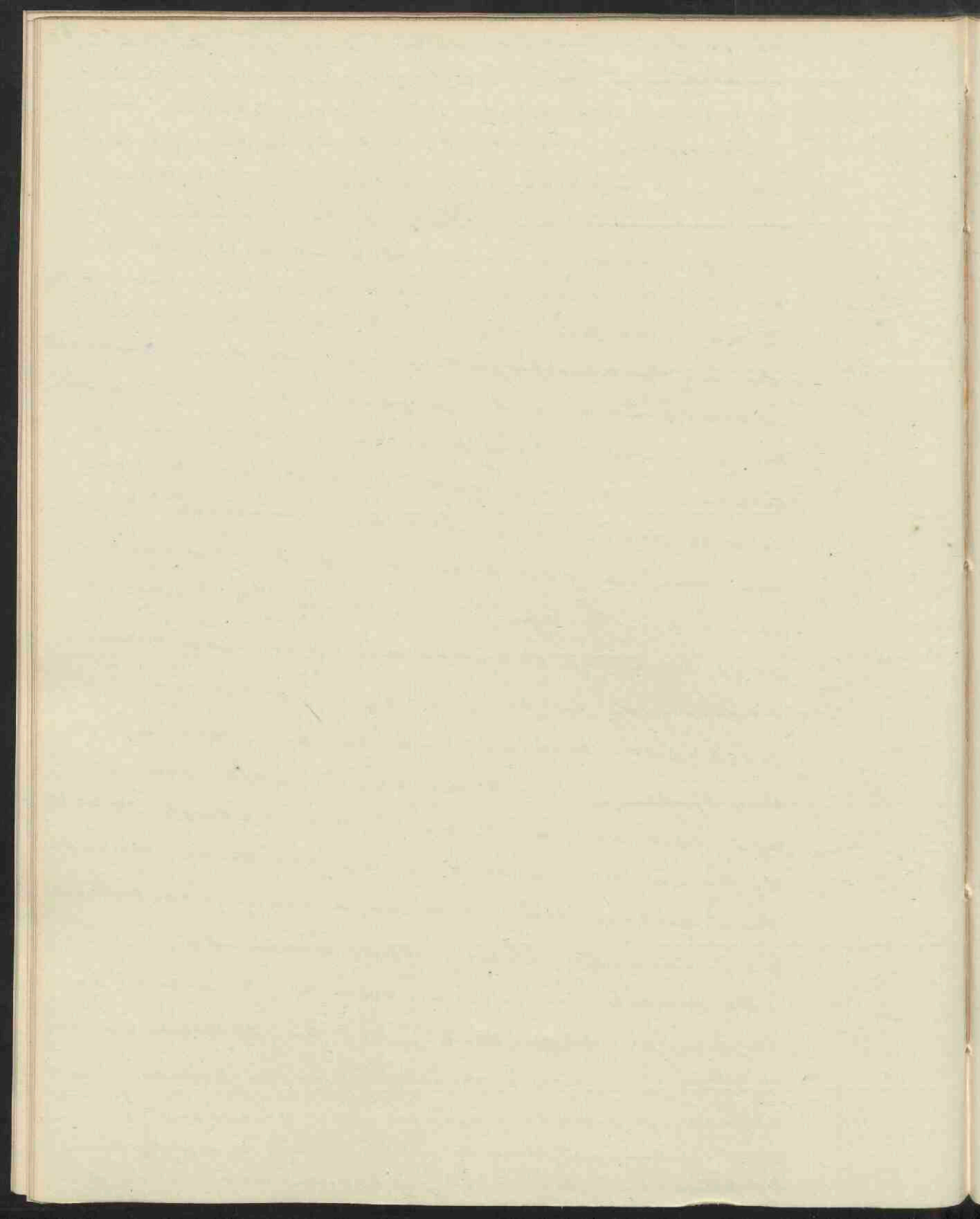
Zondag 1 October. Er was dezen morgen, zoo als gewoonlijk in dezen tyd van het jaar, een dult he menel op den Rijn, die lang vastdruide; zoo dat wy te half 11 met de stroomboot, die te 6 u. had moeten vertrekken, den Rijn afmaasen. Het water werd toen helder en zacht; de schone boorden en tuonden zich in volle pracht. Kort na een uur be- reikten wy Remagen en merden, daar in de heberg de Koning van Pruisien, zeer goed ontvangen. Dadelijk namen wy plaats aan de tafel, op het terras, onder het geboonte; waer wy den Rijn en het gebergte voor ons hadden. Wy worden goed gezelschap o.a. van eenige bejaarde heeren, die lang in Mexico en Noord-Amerika geweest waren en belangrijk daarvan spraken.

Inspectien werd een wagen bezocht, en zonder tegenwielis ondernamen wy een kleinen uitstap in het Arkthal. Wy reden slecht tot Arn- walter, waer wy nog tydf aankwamen, om een wandeling in de nallei te maken, en den Calvarienberg te beklimmen, waer vreesen een Franciscaner klooster gestaan heeft, dat onder de Francke overheersching vernietigd werd. In 1838 werd het gebouw gebouwd door de Ursulinen orde. Deze nonnen, welke zich aan de opvoeding van meisjes hebben toegevoerd, zijn er in geslaagd niet alleen alles te hervate- len, maar veel nieuw aan te bouwen, en op uit- stekende wyze in te richten voor een instituut, dat thans zeer bloeyend is. Wy werden er met

den en met voortkomende vreesdelijkheid ontvange⁸⁷,
en alles moet ons naduur kenlijk gemaken. Wy zagen
de eetzaal, Slaapzaal, Speelzaal, Scholen, Keuken,
Badinrichting, hospitaal; - tuin en orangerie; -
verzameling van natuurlijke historie, enz.
De uitgerichte netheid en orde maakten een
zeer gunstigen indruk. Het schoone uitzicht
de frische zuijzere lucht draagen ook heilzaam bij.
Bekabne de kerk zyw en kapellen in het ge-
bouw, en de afsluiting van de buitenwereld
herinnerde aan het eigenaardige van de kloos-
tenopvoeding. Overigens was alles meer ge-
schikt om het vreesdelijk dan tot samen-
heid te stemmen. Lijk het prospectus kon
men eenigzins het plan van onderwijs leeren
kennen. Er zyn thans ruim 70 kweekelin-
gen; doch ten gevolge der waerachtig waanen
onzeker de helft afwezig. Zy zyn van her-
schillenden leeftijd, ook kinderen die met de
pop spelen. Er is eene afronderlyke school
voor externas; doch die is niet talryk: 14 tot 16.
Zy komen nooit te zamen met de inwonende.
Eene andere school voor armen wordt veel
meer bezocht, thans door ruim 80.

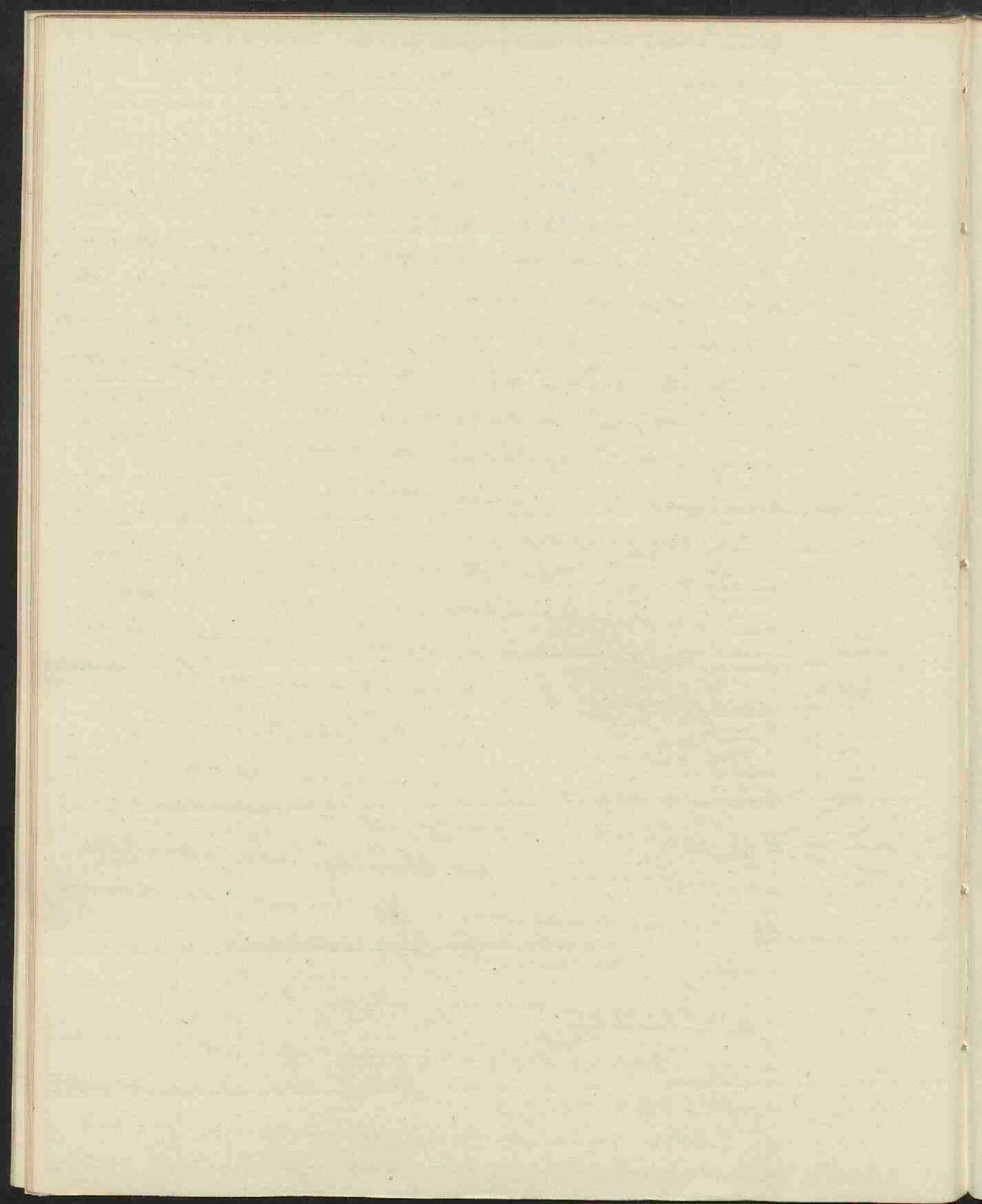
De Ursuliner nonnen waanen, zoo men ons
zeide, zeer afgenomen, het hoofdkwartier was
in Montjoi; doch dat kwartier en koude niet
opgebeurd worden, omdat het ongerond en niet
goed gebouwd was. Toen heeft men op ande-
re plaatsen betere ingericht, en algemeen den

meer naar deze uwe opgemachte. Sedert ongeveer 68
vyftien jaren neemt zy nu voortvarend toe:
en zyn kluuster te Keulen, Aken, Weenen,
Pracep, Berlyn, Trier. Het getal der nonnen is
nu 50; daarvan zyn er 13 hier. Voor somm-
mige natken zyn nu andere onderwyfters,
voor andere, die met de godsdienstige begin-
fels en begrippen instemmen, welke men hier de-
midderen impunt, zal niet left een beter insti-
tut te vinden zyn. De menigvuldige, en som-
mige afriktelyke beelden, en de knippen, die te-
belofte van aflaten, de steeds herhaalde
kerkelyke ceremonien zyn, zoo nu toeflyt,
voor het fenfter gemaad geen wenschelyke
vehicles van het godsdienstig gevoel, en
min als dorne onbegrypelyke dogmes. Overi-
gens moet men voor den vrouwen yver en
zelfopoffering van deze nonnen eerbied hebben.

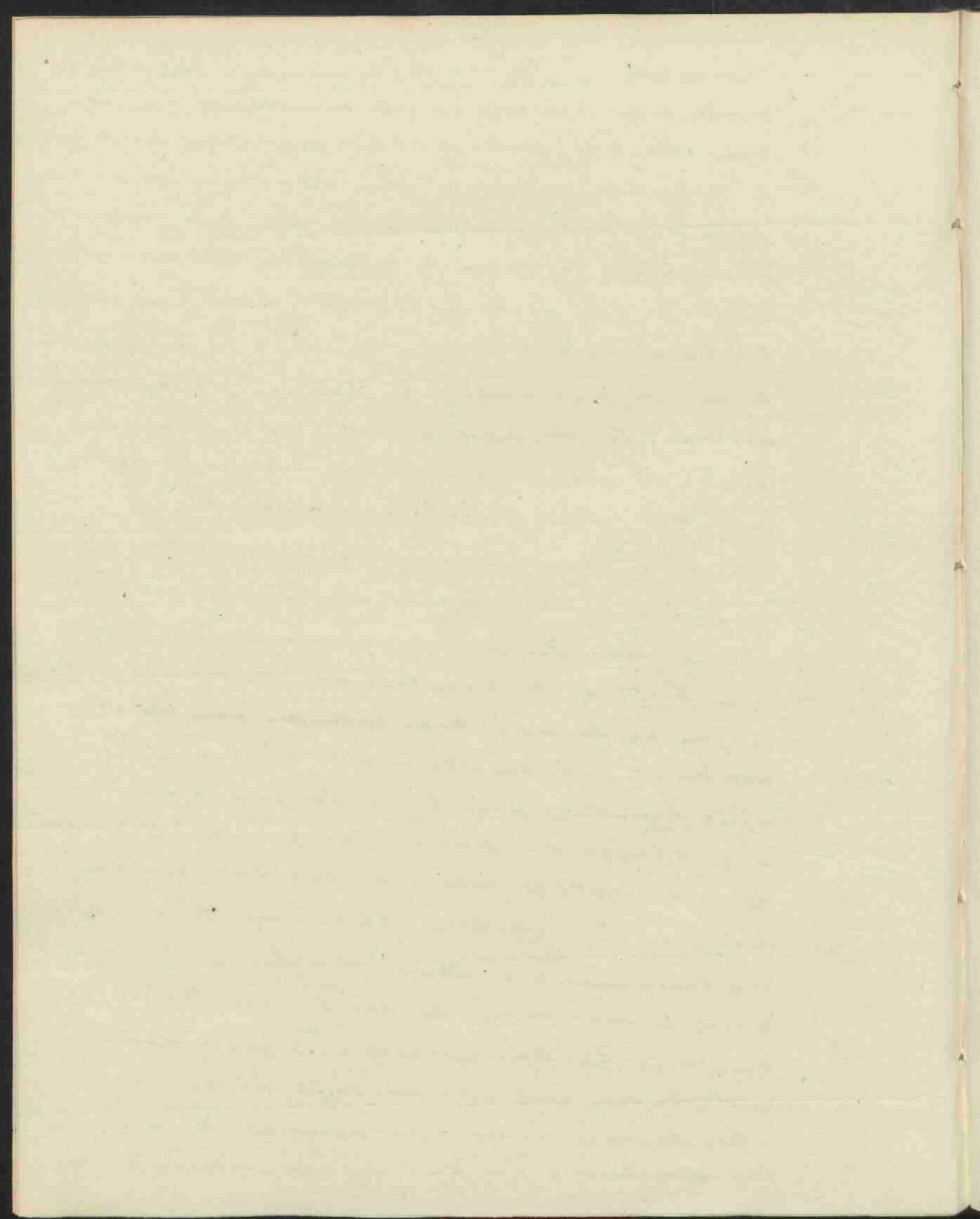
Wij gsmkten van de hoogte, waanop het
kluuster staat, en vervolgens op de wande-
ling, een schoon gezicht op de vallei, waar
van de amingenees huiften zeer afwafpelen,
de linnen verhoonen. De hemel was door de
andergaande van heestlyk gekleurd.

Maandag 2. Octob. Tegen 8 u. weder wy
naar Altenahr, waanop nu camprius in de
kenel, doch welore onder den blaumen hemel
en helderen zonnelyk. De vallei was nu
graatlyk; de Ahr is onkelt tufchen vele rotten,

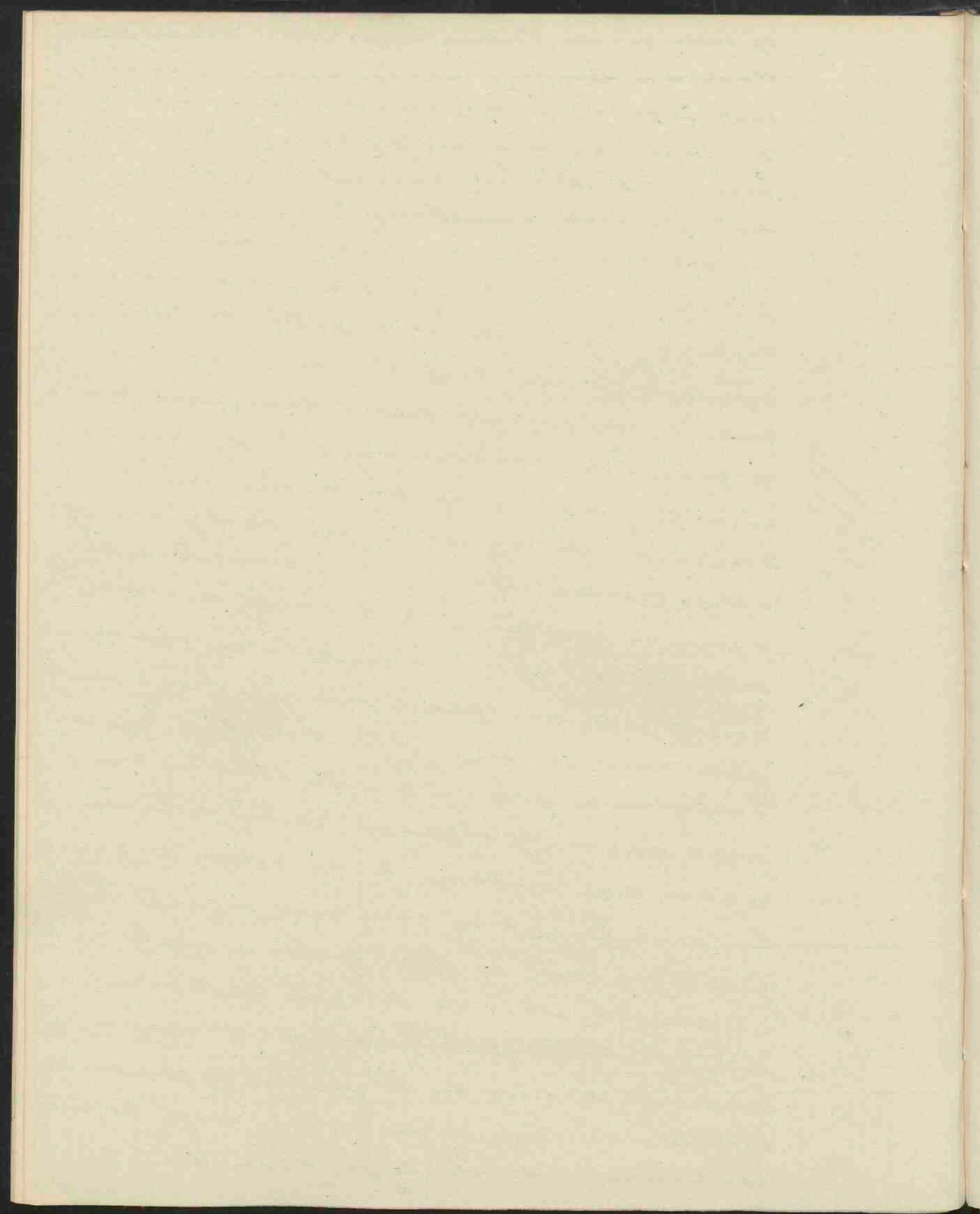
die dikwijls en op een styl zijn, somtijds ruime uit-
 rippen openen. Op eenige plaatsen zijn karkassen ge-
 maakt waaraan nog enkele onoverbleefsel aanwezig
 zijn. De weg, die in 1835 aangelegd is, heeft grove
 te Frankelingen afgesneden, daar men de rotsen
 heeft doorgebroken, hetgeen zeer tot de schiel-
 desachtige tonelen by draagt die die dal ople-
 vest. Zy zijn in de reiskusken van aankomst van
 gemaken en beschouwen, zoo dat ik er geen aan-
 teekening van behoeft te houden; even min
 als van de dorpsjes en van de minerale
 bronnen Happingen, Landkroon, Luviten,
 hoef die men onderweg aantreft.

Te 10 u. kwamen wy te Altenahr. Wy
 maakten dadelijk een wandeling naar de
 ruïne van het Kasteel, waer men een uit-
 zicht heeft op de kloster, die de vallei inslui-
 ten, en op de vele kronkelingen van de Ahr
 die daar trufcher stroomt. Men ziet haer
 acht maal op verschillende plaatsen. Het
 negt woord dit punt zeer genoemd. Hooger
 op in de vallei ziet men tot het gemaken
 klooster Krentsberg, thans een lustflak van
 een inwoner van Bonn. Een ander stand-
 punt is wat lager, by het Witte Kruis; daar
 ziet men het kasteel zelf zeer goed, dat ook
 in de vallei zich zeer grootsch vertoont.
 Wy hebben nu op middagruaal. Het was een
 diep in de karkop o.a. door een bruispartij, die

op twee groote „Leichnamagen“ naar Linx kwam.
 Kept na een uur onderaan van my de berg,
 reis en reden nu naar ons huis de geheele vellei.
 Te Ataruiler dronken wy kaffy. Het weder
 bezwichtigde ons nooddurant; wy zeften nu ab-
 les in de beste verlichting.

Ik heb by een vroege berouw naar, opmerkt mee
 hoe veel roof de bouwers de naties met wy
 beplanten; voor de beste gelyk de landposten
 keimer, naar den berg van dien naam ge-
 raemt, een klein bosch Ataruiler; verder
 op grenst de Atoblenkast. By Kruittberg
 komt de wyndom op ons de ruwheid van het
 klimaat. De wyndbergen wy slachten naar een
 klein gedeelte het eigendom aauwienlyke
 eigenaars te Bonu, te Calanta en elders.
 Overigens wy wy in kleine gedeelten eigendom
 (min) aauwienlyke kleine eigenaars in de valle;
 die aauwienlyke verpachten hun land met een
 aandeel in de druiven. By Slechten wy
 ooft maeken de eigenaars veelal schone
 maek; van waekeren by die geleentheid word
 hier niet gekocht en men geeft het gelaende in
 geld terug, niet in wynd, waarvoor elk wynd be-
 schikking handt. De koopers en handelaars
 in wynd worden gronden de in Ataruiler; wy
 koop de druiven by het punt of by groeten hoe
 veelheden in eens, en persen dien zelf. De wesk-
 raamheden in de wyndbergen duren byna het

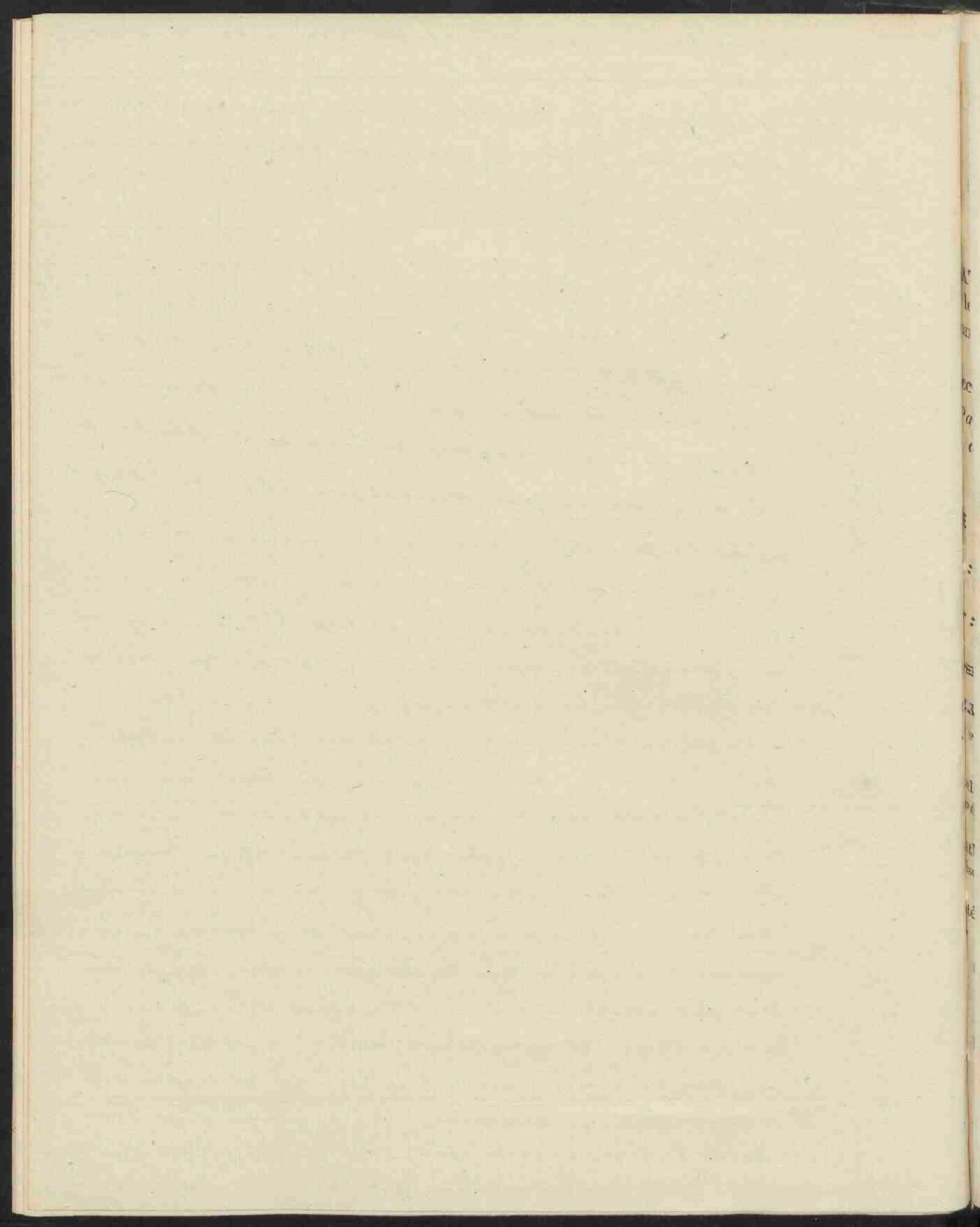

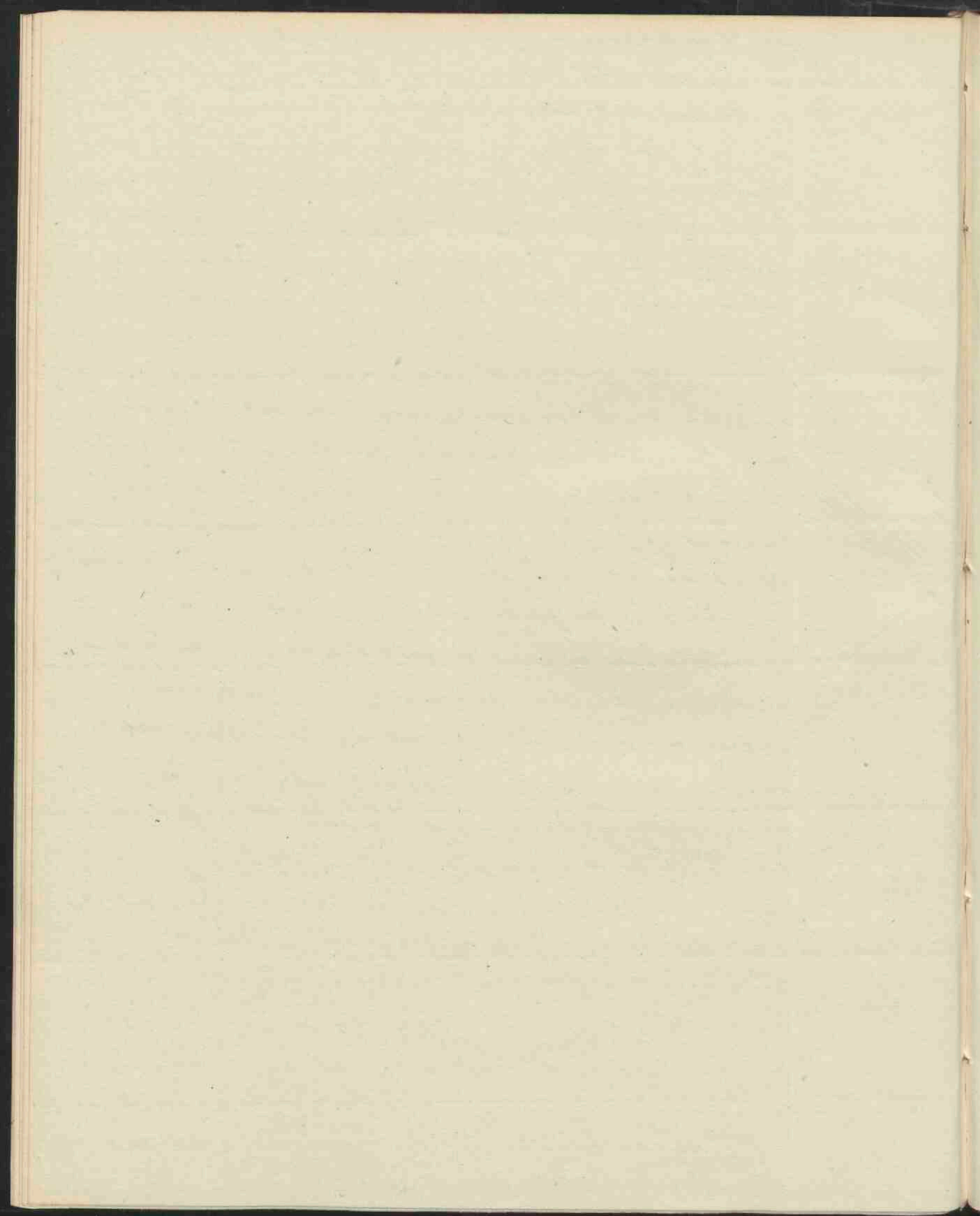
ganste jaar; alleen als de Sneeuw het land be-⁴¹
dekt, staat dit stil. Gewoonlyk worden de
vuzbergen om de twee jaren gemest; doch op
de hoogste plaatsen, waar de taerw. 400 mazi,
jelyk is, wordt dit veel varranger, door tyn ze,
stooten leitnaen.

Behalve mittsemet, knopt somtyds de insee-
wert van deze valleij overtrooven in. Het
jaar 1804 en op nieuw 1848 tyn was in
zeer traerige herinnering. Men heeft ons de
schrikbarende kooften gewaerd, welke het wa-
ter van de nu zoo beschiedene Athor in 1804 be-
reikt heeft. Dit is niet in het voorjaar, ten gelyk
van het smelten der sneeuw, maar het wreke heros,
zacht door wuldbank, gewoonlyk in het mitden van
den zomer, en zoo overvloedich en ploteling, dat er
heel menschen by aankomst.

Op onzen terugweg verliet ik den kooften in Boden,
doof, het laatste doof in de valleij, en kluim van hier
links op de kooften van waar ik afdaalde naar de
kerk op den Apollinarisberg; terwyl myne vrouw en
charia met de wapen door de valleij des wands, neder-
ken had my deze wandeling zeer aantevonden, en ik vond
wonderlyk het gezicht van de kooften op den Ryn en het
Zevangeburte zoo schoon. Men overriet dat schildersachtig
gezicht later dan op de meeste andere punten, omdat
men over de lusse kooften, hem niet die anders verlost in
den loof staan; - hier voert het lunkelgk een gabel.

By de kerk van den luy elhaider vrees en kooften van
zand dit bevaende gebouwe, dat, van den Ryn gezien,

Dinsdag 3 Octob. Wy zijn te Remagen by den onder
 spraken, hier Hofman zeer naar ons gezegen ge-
 weest.

Er was deren morgen geen nevel; ook kwamen
 de stroomboort van Coblenz reeds voor 8 u. hier
 aan. Wy hadden plan gemaakt om nog K^o,
 negeuiter en den Drachenfels te bezochten. Intie-
 het weder zoo schoon was als gisteren; doch
 het was koud en bewolkt. Wy waren dus door
 tot Keulen, waar wy voor elf ure aankome-
 men, zoo dat wy nog enow op den spoorweg
 naar Duffeldorf konden gaan. Toen maakte
 wy een ander plan om den tyd ten nutte te ma-
 ken, namelijk om nog naar Elberfeld en Ber-
 men te gaan. Doch ook dit plan moesten wy
 opgeven omdat er geen trein voor drie ure
 reed en wy dan geen tyd zouden gehad heb-
 ben om ons daar op te houden. Wy bleven
 dus in Duffeldorp, waar het zeer veel was door
 den Landdag die juist vergaderd is. Aan to-
 fel spraken wy met een heer en vrouw, die van
 een reis in Holland terugkwamen en ont land
 zeer vernemen.

Eene wandeling willende maken werden wy
 door storm overvallen, die vooral door het
 stof ten uiterste hinderlyk was. Myne vrouwe
 ging niet mee uit. Na ging, toen de storm be-
 daard was, den Hr. Altgeld bezochten, dien ik
 niet in zijn huis maar in het Regeringsgebouw

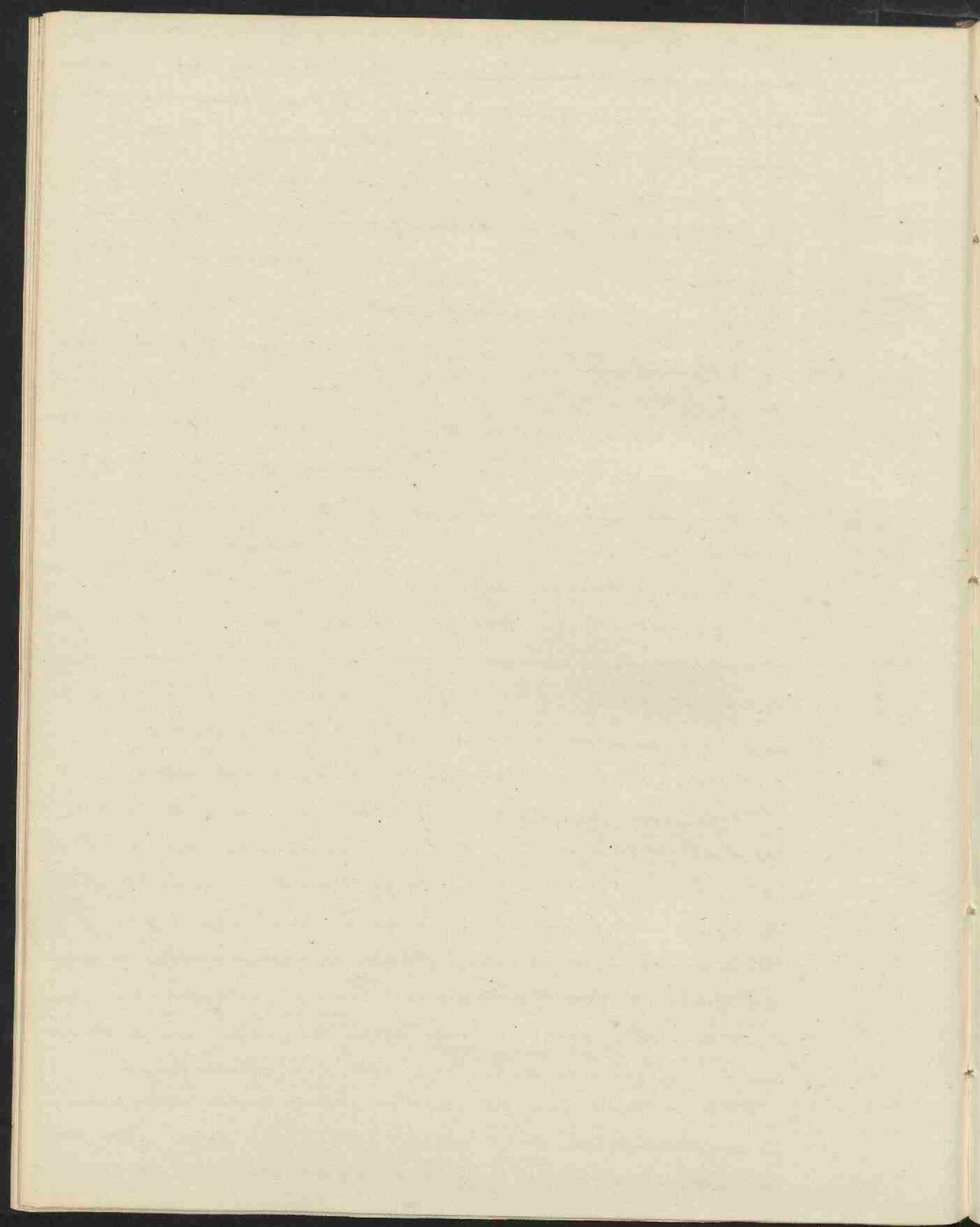
In waken veel bedelaars die de meendalpen
vervolgen.

vand. Hy was hier in ambtskersegheden, doch my⁴⁴
beraek deed hem zyn werk statuen en wy spraken
lang over ons land en over het bestuur van Pouis.
ten. Het was my eene verbaazing te hooren,
dat die, goed voor ons land grinde, maar, die
beide landen goed kent, geheel met myne in-
zichten overeenstemt. Hy kwam nog wat
met myne vrouw praten.

Woensdag 4 Oct. Dusseldorf maakt by den eer-
sten aanblik, by schoon wesen of heldere maan, een
zeer gunstigen indruk door zyne brede rechte straten
en prachtige wandelingen. Wanneer men het meermalen
en bereikt heeft, en vooral by slecht weder, is men
veel minder verbaast. Er is in die groote rivier van
eene weinig delijke bevolking iets Fransijs; het is
zoo ledig, alsoo is zoo ver van elkander; men verwacht
zich op het slag planisiet; al het waas, is zo onduidelijk,
lyf stof. Op myn meken de uitgestrekte karavans, die ge-
heele straten vervullen, een keraden, indrukt; het is als of
de bergers voor de soldaten, aanmerking maken.

Dezen morgen gingen wy naar de Spoorbaan, zoo
wy dachten naar de Koninklike maatschappij, om den Kyn
af te varen; doch buiten de oude keram jaise de Neder-
landsche N° XXII, en zoj verkoren, hierna te gaan.
Wy verstraken te 8 ure. Onder de reisgenooten was de
Hr Boudyke Bastiaants, een uit zyn schriften zeer be-
kent zeman, die ont door zyne Leentige, nu en dan
zonderling, gesprekken voortdruant onderscheid.

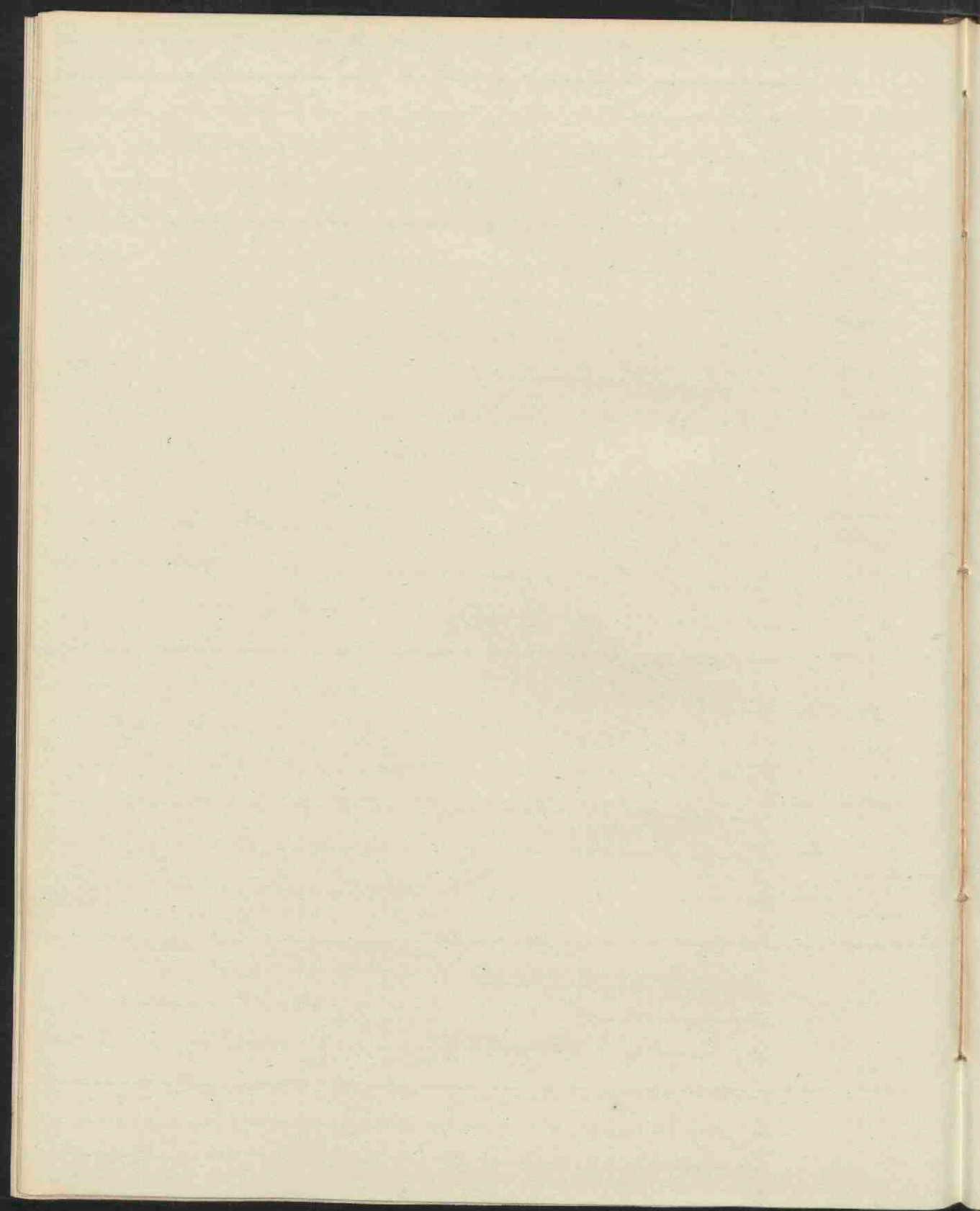
Te 2 u. kwam wy te Lannwit, naar waan de
Nederlandsche boot naar Nymegen voer. Wy kon-
den gelegenheit om onze reis naar Arnhem te vervol-

gen op een klein boot van de Koninklijke Maatschappij, die
 echter eerst te half vijf afvoer. Het was een schone, maar
 koude avond. Tegen roeven twee booten my Arubon,
 en vernamen dat deren mooper de Landbouw tentoon-
 stelling door den Koning geopend was en dat de stad
 ter egypte een verticht was. Dit gelukkip toeval
 was voor my aangenaamt. Men moeste en eerst
 na lang wachten bekwaamen wy een rytuig, waar
 mede wy naar de familie Beyer wou reden, wy
 warden daar verwacht, maar myn vriend Beyer,
 man was door ambtsberijpbeden geroept in Am-
 sterdam te blyuen. Wy von den en den Am. en Mar-
 tinuspar.

Daer kwam thee gedronken te hebben, byn wy uit,
 zedden om de illuminatie te zien. Voor ons was
 dit niet zeer uitlokkend daar de reis ons vermoed
 had en er juist niet veel te zien was. Toch had myn
 vrouw er veel was, en Maria veel veel genoege in.
 Ik maakte by deze gelegenheid kennis met Heer
 van Rosenthal geb. Mattheijns, zuster van myn
 reisgenoot in Australand, die met veel liefde van
 harens brader sprak. Wy eindigden deren con-
 gen dag te een uur. In lang uitslapen hande de
 my niet verwaalden, want

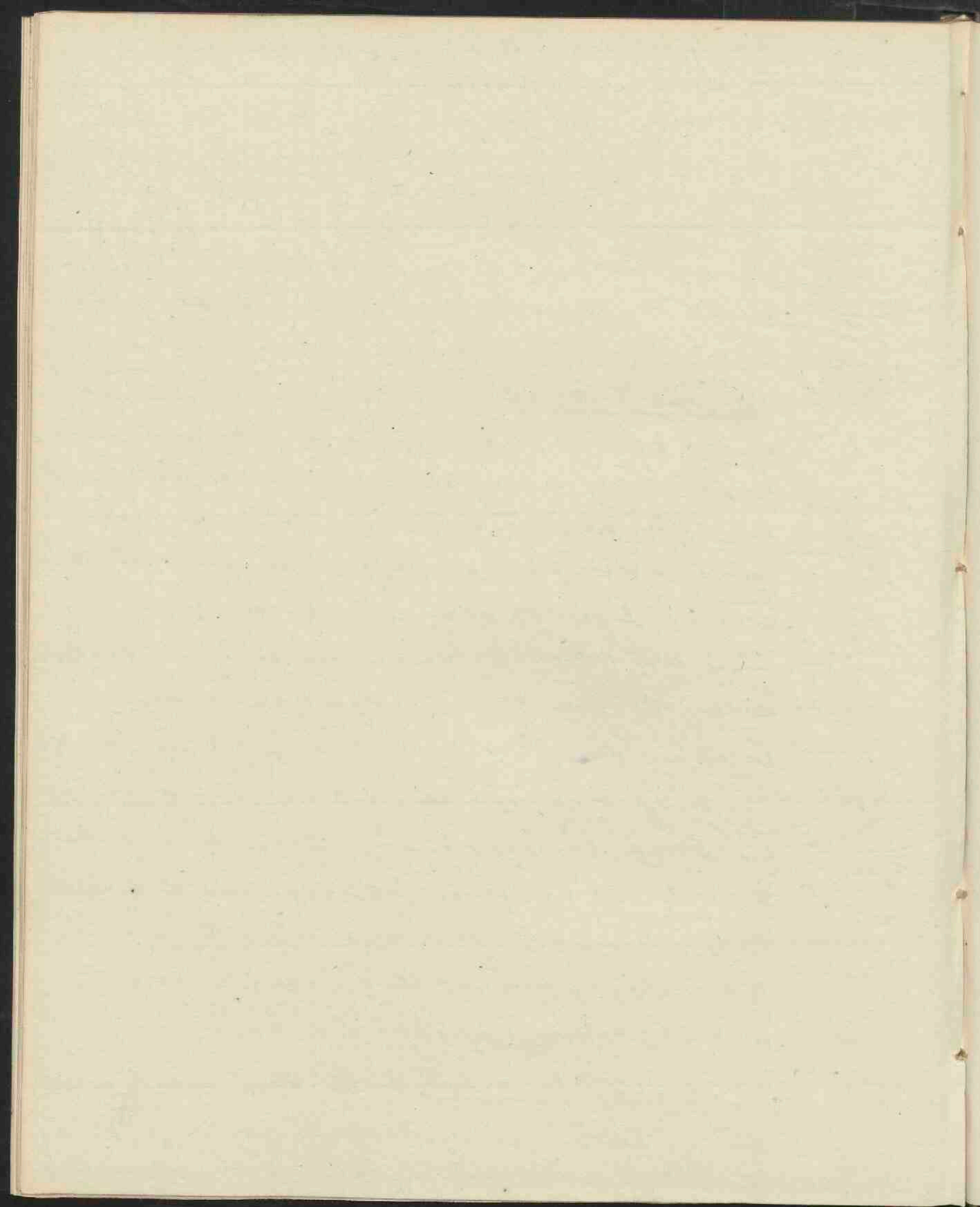
Donderdag 5 Octob. maakte ik met myn vriend
 Luningar en de heeren Van der Heim, vader en zoon,
 een uitstap naar Nederlandsche Meerweg, te Rysselt
 by Zutphen. Wy vertrokken te 8 uur. Het was voor
 my ten uiterste belangrijk deze insigting van goed en
 naauwkeurig te zien en in een goed gereedheid. Van

Mettray zelf bekeek ik hier geen aanteekening te kunnen
 wy aten aan den Laatste Spiezel, en kwamen te zien
 ure terug. De weg door Velp, Heinen, Brummen
 was my bekend; doch had ik dien in lampen tyd niet
 gezien, en ik verwonderde mij over den taegenamen
 aanbouw van netten en soms prachtige wouwen,
 zen en prachtige tuinen. Niet lage veld men in
 andere landen zulke doopen, zoo veel blyken van
 melkand, zoo veel zorg en kinderlykheid.

Vrydag 6 October. Wy brachten dezen dag door
 met de familie Beyersman en den Hr en Mevr. Sa.,
 ringar. Wy hebben zoam de tentoonstelling
 van Landbouw bezocht. Doren, morgen
 was er bezoek van Juffr. Lemburg Braun.,
 wer en Juffr. Verster, de eerste de zuster van
 myn overleden ambtgenoot te Lint, di twee
 de eene dochter van den Speelmeester myner
 jeugd in den Bosch. Met ons at de Hr Kra
 nenburg Franck predikant, die onlangs
 in Parys geweest was. Deseu avond kwa
 men de Hr en Mevr. Schuller ons bemoeten.
 Zy zyn nu jong, zeer ryk, doch hy is rieke
 lyk. Het is vooral door zyne mildheid,
 dat Mettray tot stand gekomen is.

Zaterdag 7 October. We ben daran mor
 gen op nieuw in de tentoonstelling geweest
 en heb re met veel belangstelling gezien.

77.

In vond er ook kennissen, o. a. de Hr. Verschuur
en de Meester.

Het weder was deren maagten slocht; doch later
werd het beter, zoo dat myne vrouw en Maria
met Huzulino Beyarinen in den coolwagen uit
reden en ik met Maria B. en met Adam
Schadac, die ons was komen bezoeken, een
wandeling maakten, en o. a. de schoone
woningen van den Hr. Van Braam en van
den Hr. Architect Franckhof bezagen, ook
de nieuwe straten en de kaai die aan den
Rijn gemaakt geworden.

Dezen avond te half 8 verlieten wy Arn-
hem, en warden voor half 10 's Avonds, zeer vul-
dams over onze kleine reis, en over onze te-
rugkomst in de eigene woning. Wy hebben
juist den laatsten tyd van het jaar, die voor
reizen geschikt is, met veel voorspoed ge-
bruikt en genoten.

a 2727 #

